

Ondersteuning aan ouders van jongvolwassenen

AFSTUDEERSCRIPTIE

Auteurs

Christina Mourits

In opdracht van

Angela Slingerland
Centrum voor Jeugd en Gezin
Barneveld

Afstudeerbegeleider
Eerste beoordelaar

Hanneke van Wijgerden – Snoek
Geert Jan Spijker

Colofon

Auteurs: Christina Mourits, Angela Slingerland
Opdrachtgever: Centrum voor Jeugd en Gezin Barneveld
Praktijkbegeleider: Karina van Triest

Opleidingsinstituut: Christelijke Hogeschool Ede
Faculteit: Maatschappelijk werk en Dienstverlening
Afstudeerdocent: Hanneke van Wijgerden – Snoek
Eerste beoordelaar: Geert Jan Spijker

Datum: 17 mei 2016

Inhoudsopgave

Colofon	1
Voorwoord	6
Algemene inleiding.....	7
Hoofdstuk 1 - Verantwoording onderzoek.....	8
Hoofdstuk 1.1 - Aanleiding en achtergrond	8
1.1.1 - Aanleiding.....	8
1.1.2 - Achtergrond	8
1.1.3 - Huidige stand van zaken onderzoek.....	8
1.1.4 - Huidige stand van zaken Barneveld	8
1.1.5 - Probleemstelling.....	9
1.1.6 - Niveau van het probleem	9
Hoofdstuk 1.2 - Vraagstelling	9
Hoofdstuk 1.3 - Type onderzoek	9
Hoofdstuk 1.4 - Literatuuronderzoek.....	10
Hoofdstuk 1.5 - Praktijkonderzoek.....	10
1.5.1 - Respondenten	10
1.5.2 - Labelen	11
Hoofdstuk 1.6 - Doelstellingen, beoogde lezer en eindresultaat.....	11
1.6.1 – Doelstellingen	11
1.6.2 - Beoogde lezer.....	11
1.6.3 - Eindresultaat	12
Hoofdstuk 1.7 - Betrouwbaarheid en geldigheid	12
1.7.1 - Risicoanalyse	12
1.7.2 - Reikwijdte.....	12
1.7.3 - Geldigheid	12
1.7.4 - Verzadiging.....	12
Hoofdstuk 2 - Ouders	13
Deel A - Literatuuronderzoek	14
Hoofdstuk 2.1 - Opvoeden	14
2.1.1 - Opvoedingsstijl.....	14
2.1.2 - Intergenerationele overdracht.....	16
Hoofdstuk 2.2 - Ondersteuning aan een jongvolwassene	17
2.2.1 - Steunen, sturen en stimuleren.....	17

2.2.2 - Zorgen en loslaten.....	17
2.2.3 - Communicatie & conflicten.....	19
2.2.4 - Plaats autonomie, sociaal gedrag, conformiteit en presteren.....	19
Hoofdstuk 2.3 - Zorgen van ouders in relatie tot hun jongvolwassen kind	20
2.3.1 - Scheidingen en gebroken gezinnen.....	20
2.3.2 - Wonen	21
2.3.3 - Opleiding en werk	21
2.3.4 - Relaties	22
2.3.5 - Informatisering.....	22
2.3.6 - Middelengebruik	23
Hoofdstuk 2.4 - Behoeften van ouders t.o.v. van jongvolwassenen en het netwerk van de ouder .	23
Hoofdstuk 2.5 - Vragen van ouders.....	24
2.5.1 - Allochtone ouders	24
Deel B - Praktijkonderzoek	25
Data-analyse.....	26
Opvoeden: doelen en idealen	26
Ondersteuning aan een jongvolwassene	27
Thema's jongvolwassene.....	30
Behoeft professionele ondersteuning.....	31
Beantwoording deelvraag 2	34
Hoofdstuk 3 - Jongvolwassenen	35
Deel A - Literatuuronderzoek	36
Hoofdstuk 3.1 - Levensfase jongvolwassenen.....	36
3.1.1 - Opgroeien.....	36
3.1.2 - Wijze van communiceren	37
3.1.3 - Ontwikkelingsstadia Marcia	37
3.1.4 - Psychosociale fasen van ontwikkeling Erikson.....	38
Hoofdstuk 3.2 - Behoeften jongvolwassenen	39
3.2.1 - Autonomie ontwikkeling	39
3.2.2 - Loyaliteit	40
Hoofdstuk 3.3 - Mogelijke beperkingen jongvolwassenen	40
3.3.1 - ADHD	41
3.3.2 - Autisme	41
Hoofdstuk 3.4 - Thema's jongvolwassenen.....	42

3.4.1 - Social media	42
3.4.2 - Relaties	43
3.4.3 - Seksualiteit	44
3.4.4 - Crimineel gedrag	44
3.4.5 - Vrienden	45
3.4.6 - Middelengebruik	46
Deel B - Praktijkonderzoek	47
Data-analyse	48
Ondersteuningsbehoefte ten opzichte van ouders	48
Familielaties	48
Ontwikkeling en opvoeding	49
Thema's	50
Professionele ondersteuning	51
Beantwoording deelvraag 3	52
Hoofdstuk 4 - Professionals	53
Deel A - Literatuuronderzoek	54
Hoofdstuk 4.1 - Inleiding	54
4.1.1 - Algemene beschrijving opvoedondersteuning	54
4.1.2 - Opvoedondersteuning gemeente Barneveld	55
Hoofdstuk 4.2 - Benadering	55
4.2.1- Houding, kennis en vaardigheden professional	56
4.2.2 - Contextuele hulpverlening	57
4.2.3 - Betrokkenheid en verantwoordelijkheid	58
4.2.4 - Online hulp	59
Hoofdstuk 4.3 - Methodieken	60
4.3.1 - Triple P	60
4.3.2 - Oplossingsgerichte methodiek	61
4.3.3 - Netwerkgerichte methodiek	62
4.3.4 - Motiverende gespreksvoering	63
Deel B - praktijkonderzoek	65
Data-analyse	66
Thema's ouders	66
Thema's jongvolwassenen	67
Gemeente Barneveld	69

Werkwijze en visie.....	71
Beantwoording deelvraag 4	74
Hoofdstuk 5 - Algemene conclusie.....	75
Hoofdstuk 6 - Aanbevelingen	76
Aanbeveling 1.....	76
Aanbeveling.....	76
Aanbeveling 2.....	76
Aanbeveling.....	76
Concrete handvatten.....	76
Aanbeveling 3.....	77
Aanbeveling.....	77
Concrete handvatten.....	77
Aanbeveling 4.....	77
Aanbeveling.....	77
Concrete handvatten.....	78
Vervolgonderzoek	78
Hoofdstuk 7 - Discussie en evaluatie.....	79
Bibliografie	81
Bijlagen	90
Bijlage 1 - Begripsbepaling	91
Bijlage 2 - Brieven aan respondenten	92
Bijlage 3 - interviewprotocollen	95
Bijlage 4 - Privacyverklaring.....	98
Bijlage 5 - Trefwoorden literatuurstudie.....	99
Bijlage 6 - Definitielijst interviews	102
Bijlage 7 - Labelsysteem interviews	107
Bijlage 8 - Extra informatie ADHD en autisme	111

Voorwoord

Dit onderzoek hebben wij, twee studenten van de Christelijke Hogeschool te Ede (CHE), uitgevoerd in opdracht van Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) in Barneveld. Beiden zullen wij met dit onderzoek afstuderen van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, in de sector: Relatie en Gezin. Onze interesse in de relationele aspecten van een gezin heeft zich vertaald in dit onderzoek. Het onderzoeken liet ons zien welke kwaliteiten en zwakheden we bezitten. Deze kennis kunnen we meenemen in ons toekomstige werk. Onze verschillende eigenschappen hebben ervoor gezorgd dat we elkaar konden aanvullen en dit product naar wens hebben kunnen vormgeven.

We willen graag onze opdrachtgever bedanken voor de mogelijkheid onderzoek te doen bij CJG Barneveld. Haar feedback, kritische blik en het meedenken, evenals haar praktische handreikingen hebben ons goed geholpen. We hebben haar open houding en adviezen zeer gewaardeerd. Onze afstudeerbegeleider Hanneke van Wijgerden willen wij bedanken voor haar begeleiding, kritische blik en input.

Daarnaast willen alle organisaties bedanken die meegewerkt hebben. Zij hebben er mede voor gezorgd dat wij in contact konden komen met de verschillende groepen respondenten van dit onderzoek. Tevens hebben zij veelvuldig hun visie gedeeld, wat ons heeft geholpen om uiteindelijk een advies te kunnen geven aan het CJG. We zijn hen dankbaar voor de mogelijkheden en hun openheid.

Zonder respondenten hadden we dit onderzoek niet kunnen doen, we zijn dan ook ontzettend blij met de medewerking die zij hebben verleend. De respondenten hebben ons deelgenoot gemaakt van hun onzekerheden en vragen, maar ook hun tevredenheid en onvoorwaardelijke liefde richting hun kind of ouders met ons gedeeld. De bereidheid mee te werken en de openheid van de respondenten is ons opgevallen en hebben we als zeer positief ervaren. Dank daarvoor!

Tot slot zijn we dankbaar voor eenieder in onze persoonlijke omgeving die ons heeft gesteund, gemotiveerd en geholpen.

Met trots presenteren we u ons onderzoek. Wij wensen u veel leesplezier!

Christina Mourits en Angela Slingerland
17 mei 2016

Algemene inleiding

In de huidige maatschappij ervaren veel ouders onzekerheid bij de opvoeding van hun kinderen. Opvoedingsonzekerheid is onderdeel uit gaan maken van de huidige gezinsopvoeding (Vandemeulebroecke & Mulder, 2004). Dit is een gevolg van de veelheid aan keuzes en de keuzevrijheid die er is in de huidige maatschappij. Daar waar er in de traditionele opvoedingsmodellen aandacht is voor concrete handelingen, wordt de opvoeding vandaag de dag meer gezien als een interactieproces tussen ouders en kinderen (Vermeire, 2005). Dit maakt dat opvoeden veel complexer is geworden.

Maar wat doe je dat als die interactie met je kind moeizaam verloopt? Hoe gaan ouders om met een jongvolwassene die de dag doorbrengt achter zijn spelcomputer en overgewicht ontwikkelt? Wat heeft een ouder nog te zeggen als zijn of haar kind een volwassen leeftijd heeft bereikt? Dit zijn vragen die Centrum Jeugd en Gezin (CJG) Barneveld herkent. Het CJG heeft naar eigen zeggen te weinig expertise om deze ouders goed te begeleiden. Dit heeft als gevolg dat ouders evenals jongvolwassenen doorverwezen worden. Beide partijen worden echter naar verschillende organisaties doorverwezen. De ideale situatie is om zowel de ouders als de jongvolwassenen te begeleiden, aldus de opdrachtgever.

Actualiteit en relevantie

De ondersteuning vanuit jeugdhulpverlening is niet passend voor jongvolwassenen zo blijkt uit een artikel van Binnenlands bestuur (Binnenlands Bestuur, 2015). Daarnaast is uit eerder onderzoek gebleken dat er behoefte is aan deskundige informatie voor ouders van jongvolwassenen (Stichting Opvoeden, 2014). Ook zijn er vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) te weinig aanknopingspunten voor deze doelgroep. Dit heeft als gevolg dat er meer zorg en aandacht nodig is voor vragen van jongvolwassenen.

Eerder onderzoek dat ingaat op de ondersteuning die ouders aan jongvolwassenen kunnen bieden is veelal gericht op een bepaalde doelgroep (Meeken, 2014; Hermanns & Sleeboom, 2014; Prinsen B. , et al., 2013). Dit onderzoek geeft een algeheel beeld van behoeften, vragen en thematieken binnen de opvoeding van een ouder aan een jongvolwassene. Vanuit dit algehele beeld wordt specifiek naar de gemeente Barneveld gekeken, om uiteindelijk een gericht advies aan CJG Barneveld te bieden. Dit maakt dat dit onderzoek relevant is voor meerdere organisaties in Barneveld.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de opzet en uitvoering van het onderzoek gepresenteerd. In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksmethoden, de betrouwbaarheid en geldigheid van dit onderzoek verantwoord.

In hoofdstuk 2, 3 en 4 zijn de uitkomsten van literatuur- en praktijkonderzoek behandeld. In elk hoofdstuk staat een van de drie benaderde partijen centraal. In hoofdstuk 2 zijn dat ouders, in hoofdstuk 3 jongvolwassenen en in hoofdstuk 4 professionals. Binnen elk van deze hoofdstukken is een verdeling gemaakt in een deel A (literatuuronderzoek) en een deel B (praktijkonderzoek). Middels deze drie hoofdstukken zijn de deelvragen beantwoord.

In de hoofdstukken 5 en 6 wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag aan de hand van de beantwoorde deelvragen. In hoofdstuk 6 worden aanbevelingen aan CJG Barneveld behandeld. Deze aanbevelingen geven inzicht in de wijze waarop professionals van het CJG de opvoedondersteuning aan ouders van jongvolwassenen kunnen vormgeven.

In hoofdstuk 7 staan de discussie en de evaluatie beschreven. Deze gaan in op de ondervonden risico's van dit onderzoek en geven een terugblik op het proces en het product.

Hoofdstuk 1 - Verantwoording onderzoek

Hoofdstuk 1.1 - Aanleiding en achtergrond

Centrum Jeugd en Gezin Barneveld (CJG) biedt ondersteuning aan ouders en opvoeders. Beide groepen kunnen met vragen bij de medewerkers van CJG terecht. Het CJG verwoordt dit als volgt op de beginpagina van zijn website:

‘Centrum Jeugd en Gezin Barneveld is er voor alle ouders en opvoeders die vragen hebben over opvoeding, opgroeien of de gezondheid van hun kind’

1.1.1 - Aanleiding

Onderzoek heeft uitgewezen dat jongvolwassenen langer thuis blijven wonen (Stoeldraijer, 2014). Dit maakt dat ouders langer betrokken zijn bij hun kind. Ouders blijven financieel nog onderhoudsplichtig (Schoneveld, 2007). Voor ouders is er veel praktische informatie te vinden over de veranderingen die plaatsvinden wanneer hun kind achttien wordt. Over de psychische of emotionele steun die de jongvolwassenen in deze levensfase nodig hebben is echter veel minder informatie te vinden.

CJG Barneveld krijgt zo’n twee à drie vragen per maand van ouders die zorgen hebben over de opvoeding van hun jongvolwassen zoon of dochter. CJG Barneveld krijgt deze vragen sinds 2015 binnen, omdat in deze periode de verantwoordelijkheid van het jeugdbeleid, alle jeugdhulpverlening, naar de gemeente is verschoven. Om de expertise uit te breiden en aan te laten sluiten bij de behoeften van jongvolwassenen en ouders, is een onderzoek naar de opvoedondersteuning voor ouders van jongvolwassenen wenselijk.

1.1.2 - Achtergrond

Barneveld is een van de dorpen op de ‘Biblebelt’ (Kleinjan, 2013). De ‘kerkelijken’ zijn in de meerderheid en worden door de ‘niet-kerkelijken’ gezien als een gesloten gemeenschap die veel invloed uitoefent (Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, 2015, p. 25).

In dit onderzoek voor het CJG hebben de onderzoekers zich als onafhankelijk gepositioneerd. Alle respondenten is gevraagd naar hun levensbeschouwing, zodat nagegaan kon worden in hoeverre levensbeschouwing meespeelt in de opvoeding die ouders geven. Er is op geen enkele wijze een oordeel gegeven over de levensbeschouwing van jongvolwassenen, ouders of professionals.

1.1.3 - Huidige stand van zaken onderzoek

Er zijn enkele studies gedaan naar de behoeften van ouders en jongvolwassenen in de leeftijd van 17 tot 23 jaar. Uit deze studies is gebleken dat ouders van jongvolwassenen behoefte hebben aan deskundige informatie (Stichting Opvoeden, 2014). Daarnaast is er onderzoek gedaan naar online hulpverlening (Hermanns & Sleeboom, 2014). Dit onderzoek is relevant omdat onderzocht is in welke mate ouders behoefte hebben aan online hulpverlening of informatie over opvoeden en hun wensen daaromtrent.

Een onderzoek zoals dit is nog niet eerder gedaan. In dit onderzoek zijn de resultaten gebaseerd op de behoeften en ervaringen van zowel ouders, jongvolwassenen als professionals.

1.1.4 - Huidige stand van zaken Barneveld

Op het moment van schrijven zijn er meerdere organisaties in Barneveld die iets betekenen voor jongvolwassenen (zie hiervoor 4.1.2). Daarnaast zijn er organisaties die ondersteuning geven aan ouders. Slechts enkele organisaties ondersteunen zowel ouders als jongvolwassenen.

1.1.5 - Probleemstelling

Er zijn nauwelijks organisaties in Barneveld die zowel ouders als jongvolwassenen begeleiden. Daarnaast mist er zicht op de behoeften van ouders. De ideale situatie voor de opdrachtgever is dat zowel ouders als jongvolwassenen voor ondersteuning bij het CJG terecht kunnen. Met de informatie die dit onderzoek genereert, kan het CJG zijn expertise uitbreiden.

1.1.6 - Niveau van het probleem

Volgens de opdrachtgever speelt het probleem op beleidsniveau. Jongvolwassenen vallen immers tussen Jeugdwet en Wmo in. Op beleidsniveau is beschreven dat er ondersteuning wordt gegeven aan ouders van kinderen in alle leeftijdscategorieën, waaronder jongvolwassenen. De opdrachtgever heeft echter aangegeven dat er op uitvoerend niveau onvoldoende expertise en ervaring is om ouders van jongvolwassenen van deskundig advies te voorzien.

Hoofdstuk 1.2 - Vraagstelling

Als gevolg van de aanleiding en probleemstelling stond in dit onderzoek de behoefte van ouders centraal. Ouders zijn onderdeel van het gezinssysteem en daardoor in dit onderzoek niet los te zien van hun jongvolwassen kind (Onderwaater, 2008). Daarom zijn in dit onderzoek ook de behoeften van jongvolwassenen meegenomen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

Welke behoefte aan (opvoed)ondersteuning is er bij gezinnen met jongvolwassenen en hoe kunnen professionals van CJG Barneveld hierin voorzien?

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. *Wat zijn de vragen en behoeften van ouders met betrekking tot ondersteuning en waarin willen zij ondersteund worden?*
2. *Welke thema's spelen er bij jongvolwassenen en welke behoefte aan ondersteuning hebben zij?*
3. *Wat zijn de ervaringen met opvoedondersteuning van organisaties of professionals die al met opvoedondersteuning voor deze doelgroep werken?*

In bijlage 1 is een begrippenlijst opgenomen, waarin ook begrippen uit de hoofd- en deelvragen opgenomen zijn.

Hoofdstuk 1.3 - Type onderzoek

In dit kwalitatieve onderzoek staat de vraag centraal in welke mate en op welke wijze ouders behoefte hebben aan ondersteuning van professionals. Dit onderzoek is opgezet vanuit het holistische denkbeeld. Dit houdt in dat dit onderzoek uitgaat van het gedachtengoed dat het individu onderdeel is van het grotere geheel. Zo is ervoor gekozen om niet alleen onderzoek te doen naar behoeften en wensen van ouders, maar naar de behoeften en wensen binnen het gezin. Daarnaast hebben de onderzoekers zich gericht op meerdere methoden (Baarda, et al., 2013, p. 68). In dit onderzoek is gebruikgemaakt van bestaand materiaal voor het literatuuronderzoek. Daarnaast is er nieuwe informatie verzameld door interviews af te nemen.

Omdat er bij het beantwoorden van de deelvragen zowel literatuur- als praktijkonderzoek is beschreven, is de richtlijn van 55 pagina's gepasseerd. Waar mogelijk is na deze constatering nog tekst verwijderd. Het bleek echter lastig om nog meer tekst te verwijderen, omdat alle thema's als relevant beschouwd worden. Daarnaast zou het de kwaliteit van het onderzoek in gevaar brengen als een deel van het literatuuronderzoek en/of praktijkonderzoek verwijderd zou worden.

Hoofdstuk 1.4 - Literatuuronderzoek

Het onderzoek is gestart met een literatuuronderzoek. Voor deze dataverzameling zijn verschillende bronnen gebruikt. Dit waren allereerst boeken uit de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool in Ede. Daarnaast betrof dit boeken uit eigen bezit en uit andere bibliotheken. Ook is gebruikgemaakt van Google Scholar, Bolas, HBO Kennisbank en het NJi. Er is eveneens gebruikgemaakt van vaktijdschriften om relevante literatuur te verzamelen.

Eerst is een globale studie gedaan naar relevante onderwerpen. Deze zijn in een tabel gezet die te vinden is in bijlage 5. Vervolgens is er informatie verzameld over deze onderwerpen. Aan de hand van deze verzameling zijn de deelvragen beantwoord. Tijdens het literatuuronderzoek vielen sommige onderwerpen af, omdat ze onvoldoende relevant bleken te zijn. Deze onderwerpen waren op basis van globaal onderzoek opgesteld. Bij grondig onderzoek bleek een ander onderwerp echter beter aan te sluiten op de hoofd- en deelvragen. Ook zijn er enkele onderwerpen toegevoegd die relevant bleken te zijn.

Er is gekozen om eerst literatuur te onderzoeken en daarna interviews af te nemen. Met behulp van de verkregen kennis kon er inhoudelijk vorm aan de interviews gegeven worden. De verwerking van de literatuur heeft in dezelfde tijdsperiode plaatsgevonden als de afname en uitwerking van de interviews.

Hoofdstuk 1.5 - Praktijkonderzoek

Bij ouders en jongvolwassenen is gekozen voor een halfgestructureerd interview (Baarda, et al., 2013, p. 150). Dit houdt in dat de onderwerpen en belangrijkste vragen al vast stonden. Hier is voor gekozen om vertrouwen te wekken bij ouders en jongvolwassenen. Wanneer zij het interview als spannend ervaren is hen de mogelijkheid geboden om de vragen voor het interview door te nemen. Ook kan bij een halfgestructureerd interview een betere indicatie van de lengte van het gesprek gegeven worden. Door een halfgestructureerd interview te houden, is er ruimte geweest om door te vragen naar bepaalde thema's. Het interviewprotocol is opgenomen in bijlage 3.

Bij de professionals is gekozen voor een topicinterview om zo de verschillende onderwerpen die kunnen spelen bij ouders en jongvolwassenen aan te halen (Baarda, et al., 2013, p. 150). Dit houdt in dat er alleen topics geselecteerd zijn en aan de hand hiervan het interview gevormd is. Deze vorm van interviewen was voornamelijk van toepassing bij de professionals omdat er op deze manier verschillende thema's kunnen worden aangedragen die vanuit de literatuur geselecteerd waren. De topiclijst is te vinden in bijlage 3.

1.5.1 - Respondenten

Er zijn vijftien interviews gehouden met drie groepen mensen. In de halfgestructureerde interviews is kort aandacht besteed aan de levensbeschouwing van de respondenten. Hieronder wordt kort de levensbeschouwelijke visie van de respondenten beschreven. Hier is voor gekozen om meer zicht te geven in de achtergrond van de respondenten en hun opvoeding, zoals beschreven onder 1.1.2.

1. Zes ouders van jongvolwassenen hebben meegewerkt aan het onderzoek.
 - Alle zes hadden zij minimaal één thuiswonend jongvolwassen kind in de leeftijd van 18 tot 23 jaar.
 - Dit onderzoek betreft vijf vrouwelijke en een mannelijke respondent(en).
 - Twee van de zes ouders waren gescheiden.
 - Drie van de zes ouders hebben aangegeven overtuigd christen te zijn.
 - Twee van de zes ouders zijn via een van de organisaties benaderd. Vier ouders zijn via het netwerk van de onderzoekers bereikt.
2. Zes jongvolwassenen hebben meegewerkt aan het onderzoek.
 - Alle jongvolwassenen woonden nog thuis op het moment van het interview.
 - Vier van de zes jongvolwassenen hebben aangegeven overtuigd christen te zijn.

- Drie van de zes jongvolwassenen zijn via een van de organisaties benaderd. Drie jongvolwassenen zijn via het netwerk van de onderzoekers bereikt.

3. Drie professionals hebben meegewerkt aan het onderzoek.

De opzet was om twee professionals te spreken die in Barneveld met jongvolwassenen werken en daarnaast een expert te spreken die al langere tijd werkt met opvoedondersteuning van ouders van jongvolwassenen. Ondanks de verstuurde e-mails, telefoontjes en herinneringen is het niet gelukt een interview met een expert te houden. Meer hierover is terug te vinden in hoofdstuk 7: discussie en evaluatie.

1.5.2 - Labelen

Na het afnemen van de interviews zijn deze volledig uitgewerkt. Daarna is gekeken welke stukken verbinding hebben met de hoofdvraag en deelvragen. Alle irrelevante stukken tekst zijn vervolgens doorgehaald. De overgebleven stukken zijn vervolgens nogmaals gelezen en gefragmenteerd. Vervolgens zijn er labels aan de fragmenten toegevoegd. De labels die gegeven zijn, komen overeen met de kern van het fragment. Vervolgens is er een overkoepelend kernlabel toegekend. Deze kernlabels zijn vergeleken met termen uit de literatuur, zodat een verbinding tussen beide gemaakt kon worden. Deze labelsystemen zijn opgenomen in bijlage 7. De volledig uitgewerkte interviews, labels en kernlabels zijn terug te vinden in een bronnenboek, dat vanwege de privacy van de respondenten alleen beschikbaar is voor de opdrachtgever.

De gegevens uit de interviews zijn gebruikt om antwoord te geven op deelvragen 1, 2 en 3.

Hoofdstuk 1.6 - Doelstellingen, beoogde lezer en eindresultaat

1.6.1 – Doelstellingen

Het hoofddoel van dit onderzoek is het vergroten van de expertise van CJG Barneveld door de behoefte aan (opvoed)ondersteuning van gezinnen te verwoorden.

De drie subdoelen van dit onderzoek zijn als volgt:

- Het eerste doel is om door middel van literatuuronderzoek meer informatie te vinden over de levensfase van jongvolwassenen en thema's en beperkingen die kenmerkend zijn voor deze levensfase. Daarnaast is het doel informatie te verzamelen over de behoeften van ouders. Tenslotte is het doel werkzame methodieken en benaderingen van professionals in het werken met jongvolwassenen en/of ouders te vinden.
- Het tweede doel is door middel van interviews de wensen, vragen en behoeften van jongvolwassenen en ouders achterhalen. Daarnaast is het doel inzichtelijk te maken op welke wijze professionals omgaan met de vraag naar ondersteuning, welke methodieken zij daarin gebruiken en wat hun eigen visie daarin is.
- Het derde doel is om een adviesrapport op te stellen voor het CJG met daarin tips naar aanleiding van de conclusie en aanbeveling en tips die naar voren kwamen in de interviews.

Dit onderzoek draagt bij aan de expertise van het CJG Barneveld. De informatie over de behoeften, vragen en wensen die er in Barneveld zijn, kan het CJG gebruiken om zijn expertise te vergroten. Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is dus gericht op het uitvoerende niveau.

1.6.2 - Beoogde lezer

Dit onderzoeksrapport is bedoeld voor de professionals van CJG Barneveld. In het onderzoeksrapport zijn algemene handvatten geboden aan professionals, die zij zelf op specifieke situaties kunnen toespitsen. Het is aan het CJG de keuze te maken het rapport al dan niet te verspreiden onder mensen en organisaties in hun netwerk die ook werken met ouders en/of jongvolwassenen.

1.6.3 - Eindresultaat

In dit onderzoeksrapport zijn de resultaten van het literatuur- en praktijkonderzoek weergegeven. Naar aanleiding van de hoofd- en deelvragen is een conclusie geschreven. Vanuit deze conclusie zijn door de onderzoekers aanbevelingen opgesteld voor het CJG. Daarnaast is een adviesrapport opgesteld. Dit adviesrapport geeft een korte samenvatting van het onderzoek. Het onderzoek, de aanbevelingen en het adviesrapport zullen gepresenteerd worden aan het CJG en eventueel betrokkenen (netwerkpartners).

Hoofdstuk 1.7 - Betrouwbaarheid en geldigheid

1.7.1 - Risicoanalyse

Het risico bij een dergelijk onderzoek is om niet voldoende ouders te vinden die willen meewerken. Daarom is op tijd begonnen met het werven van ouders. Allereerst zijn organisaties benaderd met de vraag of zij ouders en/of jongvolwassenen kenden die mee wilden werken aan het onderzoek. Hier kwam vrij snel reactie op. Er bleken niet genoeg ouders te zijn om te benaderen. Daarom zijn de onderzoekers in hun eigen netwerk verder gaan zoeken. Via het netwerk werden voldoende ouders en jongvolwassenen gevonden die benaderd konden worden.

Drie interviews zijn ongeschikt verklaard. Dit ging om een interview met een ouder waarvan de zoon zeventien was, waardoor hij buiten de doelgroep viel. Daarnaast ging het om twee interviews met jongvolwassenen. Een van hen bleek tijdens het interview zeventien te zijn en bijna achttien te worden. De andere bleek niet meer thuis te wonen. Deze interviews zijn buiten beschouwing gelaten in de uitwerking, het labelen en de analyse.

1.7.2 - Reikwijdte

Het onderzoek is in eerste instantie geschreven voor het CJG Barneveld. Het literatuuronderzoek is vooral gericht op het geven van informatie. Deze informatie kan gebruikt worden door organisaties die werken met jongvolwassenen en/of ouders. In de interviews zijn enkele vragen gesteld die speciaal gericht zijn op het CJG. De aanbeveling is alleen gericht aan het CJG en niet geschikt voor generalisatie (Baarda, Bakker, Velden, Fischer, & Goede, 2009).

1.7.3 - Geldigheid

Tijdens het literatuuronderzoek is gebruikgemaakt van triangulatie (Baarda, et al., 2013, p. 75). Dat wil zeggen dat er verschillende databronnen zijn en verschillende manieren van dataverzameling. In het onderzoek is via verschillende bronnen gezocht naar informatie, via bijvoorbeeld boeken, rapporten, studies etc.

Daarnaast is aan alle respondenten gevraagd of zij binnen de doelgroep van het onderzoek vielen. Wanneer dat niet zo was, is het interview buiten beschouwing gelaten.

1.7.4 - Verzadiging

Omdat dit een kwalitatief onderzoek betreft, kan er een punt van verzadiging bereikt worden. In de interviews kregen we veel verschillende antwoorden. Op enkele vragen kwamen vooral dezelfde antwoorden. Er kan echter niet gesproken worden van verzadiging, omdat in de interviews vooral naar de persoonlijke visie, ervaringen en mening werd gevraagd.

Hoofdstuk 2 - Ouders

Ouders van thuiswonende jongvolwassenen in de leeftijd van 18-23 jaar hebben te maken met veel veranderingen. Hun jongvolwassen kind verandert in afhankelijkheid, maar ook ouders veranderen als zij ouder worden. Wanneer alle kinderen in een gezin ouder worden, komt er minder druk op de schouders van ouders te liggen. Ouders en jongvolwassenen groeien in hun individualiteit. Loslaten is daarin het voornaamste thema. Aan de andere kant kan juist het loslaten van de jongvolwassenen vragen of zorgen oproepen bij de ouders.

In dit hoofdstuk zijn de uitkomsten van de literatuurstudie naar de vragen en behoeften van ouders (deel A) en de uitkomsten van interviews met ouders uit de gemeente Barneveld (deel B) beschreven om zo antwoord te kunnen geven op de deelvraag: *'Wat zijn de vragen en behoeften van ouders met betrekking tot ondersteuning en waarin willen zij ondersteund worden?'*

Deze deelvraag gaat in op ouders van thuiswonende jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar. Het is relevant de specifieke vragen en behoeften van ouders en hun behoefte ten opzichte van professionals te belichten. Daarnaast is het relevant na te gaan welke behoeften ouders hebben in het contact met hun jongvolwassen kind en uit te zoeken wat jongvolwassenen volgens hun ouders nodig hebben. Wat is de juiste manier van benaderen wanneer een kind jongvolwassen is? Wat heeft hij nog nodig? En de vervolgvraag: wat heeft dit voor gevolgen voor de vragen die ouders aan professionals stellen?

Op deze vragen wordt getracht antwoord te geven door de beschrijving van relevante literatuur. Relevante literatuur moet ingaan op de vragen of behoeften van ouders. Daarnaast kan relevante literatuur ook ingaan op de context waarbinnen deze vragen en behoeften naar voren komen. Deel A van dit hoofdstuk behandelt het opvoeden in het algemeen. Samen met de beschrijving van opvoedgedragingen van jongvolwassenen, die in dit deel ook naar voren komt, vormt dit de context.

In deel B staan de interviewresultaten centraal die betrekking hebben op deze deelvraag. In de analyse van deze resultaten wordt, gelijk aan de literatuurstudie, vormgegeven aan de vragen en behoeften van ouders ten opzichte van professionals en jongvolwassenen. Daarnaast wordt vormgegeven aan de context waarbinnen deze vragen en behoeften spelen.

In de inleiding van deel A en deel B wordt de verantwoording van de desbetreffende onderzoeksmethode beschreven. Beide onderzoeksmethoden zullen uiteindelijk bijdragen aan de beantwoording van deze deelvraag.

Relevantie deelvraag

De hoofdvraag van dit onderzoek heeft betrekking op de opvoedondersteuning die geboden kan worden aan gezinnen. Het gaat dan om ouders en jongvolwassenen. Om antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag is onderscheid gemaakt tussen ouders en jongvolwassenen, zodat van beide groepen het gezichtspunt belicht kan worden.

Door in dit hoofdstuk de behoeften en vragen van ouders en hun behoefte aan ondersteuning te beschrijven, wordt er inzicht verkregen in de vraag naar ondersteuning en de inhoud hiervan.

Deel A - Literatuuronderzoek

Om antwoord te kunnen geven op de deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat, is het relevant om de achtergrond van de opvoeding te bekijken. De opvoedstijl en normen en waarden spelen hierin een grote rol. De vraag is welke invloed verschillende opvoedstijlen en normen en waarden hebben op de vragen, behoeften en/of zorgen die binnen een gezin spelen. Hoofdstuk 2.1 geeft een algemeen overzicht van deze opvoedstijlen, normen en waarden en integrale doorwerking, zoals uit de literatuur blijkt.

Hoofdstuk 2.2 gaat in op de manieren waarop ouders jongvolwassenen kunnen ondersteunen. Specifieke thema's als zorgen en loslaten, communicatie en conflicten komen hierin naar voren. De literatuur geeft tips, achtergronden en omgangsvormen voor ouders.

De zorgen en vragen die ouders kunnen hebben, worden behandeld in hoofdstuk 2.3. Zo komen thema's als relaties, middelengebruik, opleiding en werk naar voren. De vraag is in hoeverre deze thema's een rol spelen in de zorgen die ouders ervaren. Deze zorgen worden vanuit verschillende benaderingen uit de vakliteratuur geanalyseerd en er worden tips gegeven, aan de hand van de literatuur, met het oog op de verscheidenheid waarin thematieken naar voren kunnen komen.

Net als deze thematieken zijn ook de behoeften en vragen per ouder verschillend. Er is echter wel een algemeen beeld te vormen over deze behoeften en vragen met betrekking tot de jongvolwassenen en het eventuele netwerk. In hoofdstuk 2.4 wordt kort ingegaan op de behoeften die ouders hebben in relatie tot hun jongvolwassen kind. Wat hebben zij van hun jongvolwassen kind nodig? Daarna zal in hoofdstuk 2.5 kort ingegaan worden op de vragen die ouders, volgens de literatuur, hebben.

De literatuur die in dit hoofdstuk wordt beschreven, is getoetst aan de toepasbaarheid op de deelvraag. Er zijn zoektermen gebruikt die een relatie hebben met opvoeden, ondersteunen en opvoedgedragingen passend bij de leeftijd van een jongvolwassenen.

Hoofdstuk 2.1 - Opvoeden

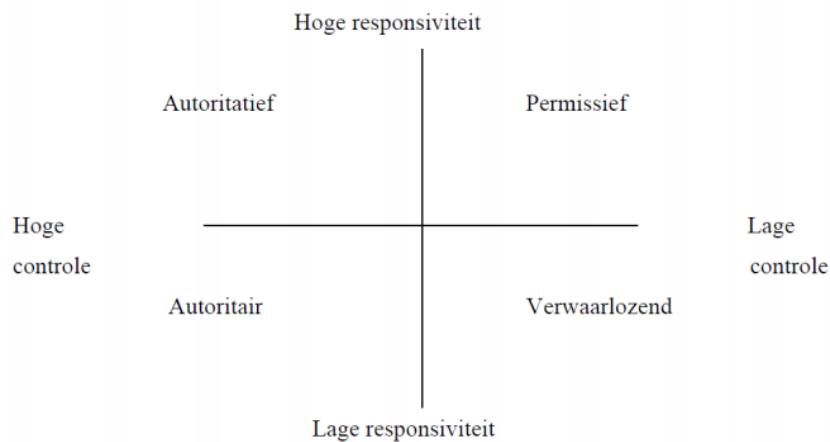
Van Dale stelt dat opvoeden het lichamelijk en geestelijk vormen omvat (van Dale, 2016). In onze maatschappij worden ouders verantwoordelijk gesteld voor het grootbrengen van hun kind (Burgerlijk Wetboek Boek 1; artikel 247). Echter is daarbij geen handleiding gegeven. Opvoeding omvat dan ook een transactioneel proces waarin ouders en kinderen elkaar wederzijds beïnvloeden in relatie met de specifieke omgeving van het gezin (Bakker, 1998). Maar ook binnen het gezin is er sprake van een wederzijds proces van leren tussen ouders en kinderen. Een proces van vallen en opstaan. Dit proces houdt niet op, maar gaat door tot de kinderen zelfstandig zijn geworden en hun eigen leven bepalen. Zo stellen Dale M. Jacobs en Renee Gordon Jacobs dat de relatie tussen ouder en kind een relatie is die altijd stand zal houden (Jacobs & Jacobs, 2005).

In de eerste paragraaf is het de vraag welke opvoedingsstijl verschillende ouders hanteren en welk effect dit heeft op jongvolwassenen. Daarnaast wordt de intergenerationele overdracht belicht om zicht te krijgen op eventuele relationele doorwerkingen binnen het gezin en de familie.

2.1.1 - Opvoedingsstijl

In verschillende bronnen wordt gebruik gemaakt van een indeling van verschillende opvoedingsstijlen. Deze opvoedingsstijlen zijn door verschillende andere onderzoeken in verband gebracht met probleemgedrag in de jongvolwassenheid (Daemen, Vorst, & Engels, 2007). In de bespreking van de opvoedingsstijlen wordt veelvuldig verwezen naar de opvoedingspatronen zoals deze beschreven zijn door Maccoby en Martin, aan de hand van de theorie van Baumrind. Het ouderlijk gedrag wordt geclassificeerd aan de hand van vier basiselementen: hoge en lage responsiviteit en hoge en lage

controle. Responsiviteit verwijst naar de regelmaat van ouderlijke ondersteuning. Baumrind leidde aan de hand van deze factoren vier soorten opvoedingsstijlen af welke te zien zijn in onderstaand figuur (Maan, 2013).

Figuur 1 Schematische voorstelling van de vier opvoedingsstijlen volgens Maccoby en Martin (1983)

De autoritaire stijl wordt gekenmerkt door het bestraffende element waarin ouders hun kinderen leren om volgbaar te zijn en om zowel het werk als de inspanning van hun ouders te respecteren. Ouders hebben de neiging om gehoorzaamheid te eisen zonder opgaaf van reden (Maan, 2013). Van den Brink typeert deze opvoedingsstijl als het autoritaire gezin, waarin de betrokkenheid laag is en de discipline hoog (Brink, 2005). Deze betrokkenheid verwijst naar alles wat tot de 'lichamelijke' en 'affectieve' dynamiek van het gezin behoort. Discipline gaat in op de 'economische' en 'politieke' dynamiek van het gezin zoals gezag, regels, controle, bewegingsvrijheid etc. (Westerduin, 2006).

Jongvolwassenen met autoritaire ouders zijn gehoorzaam aan hun ouders en voldoen aan de eisen die anderen aan hun stellen. Echter hebben ze in veel gevallen een relatief lager zelfbeeld dan andere jongvolwassenen (Daemen, Vorst, & Engels, 2007).

Autoritatieve opvoeders moedigen de ontwikkeling van het individu aan, maar zij hebben wel controle en beperken waar nodig is. Opvoeden gaat uit van geven en nemen en de ouders proberen warm te zijn in de richting van het kind (Gray, 2011).

Van den Brink (2005) duidt deze opvoedingsstijl aan als 'het communautaire gezin', waarin de gezagsverhoudingen gehandhaafd worden, maar persoonlijke betrokkenheid ook een hoge waarde is. Het blijkt dat kinderen van autoritatieve ouders weinig probleemgedrag vertonen (Daemen, Vorst, & Engels, 2007). Deze kinderen gedragen zich sociaal en intellectueel zelfbewust, hebben zelfvertrouwen, een hoge mate aan zelfwaardering en zijn in staat hun agressie te beheersen (Bouwkamp & Bouwkamp, 2010).

De permissieve opvoeding kenmerkt zich door toegevend en begripvolle ouders. Sanstrock (2007) veronderstelt dat permissieve ouders erg betrokken zijn bij hun kinderen. Zij stellen echter weinig eisen en controleren nauwelijks.

Van den Brink (2005) beschrijft deze opvoedingsstijl in 'het egalitaire gezin', welke weinig hiërarchische verhoudingen kent met weinig regels.

Het toegeeflijk-permissieve opvoedingspatroon heeft in het algemeen meer negatieve dan positieve effecten. Ze hangt vaak samen met impulsief en agressief gedrag van de jongvolwassene. Daarmee is bij deze jongvolwassenen ook een hogere frequentie van middelengebruik te zien dan bij hun leeftijdgenoten en vertonen zij meer probleemgedrag (Bouwkamp & Bouwkamp, 2010; Daemen, Vorst, & Engels, 2007)

Als laatste de verwaarlozende opvoedingsstijl. Deze ‘nalatige’ ouders zijn niet veeleisend, weinig responsief en stellen weinig grenzen (Gray, 2011). Ouders zijn veel afwezig of niet oprecht geïnteresseerd in wat hun kinderen doen, meemaken of voelen. Hierin is dus in geringe mate sprake van een relatie tussen ouders en kind. Van den Brink (2005) beschrijft dit als ‘het laissez-faire gezin’. Uit de onderzoeksresultaten Maccoby en Martin (2010) blijkt dat de geringe betrokkenheid van de ouders binnen de verwaarlozende opvoedingsstijl, het risico met zich meebrengt dat kinderen delinquent gedrag ontwikkelen. De jongvolwassenen zijn minder psychosociaal competent en hebben meer psychologische en gedragsmatige problemen dan andere leeftijdsgenoten.

2.1.2 - Intergenerationele overdracht

‘Goede opvoeders hebben meestal goede ouders gehad’ (Bouwkamp & Bouwkamp, 2010)

Deze uitspraak heeft sinds de tweede helft van de vorige eeuw zijn intrede gedaan binnen de termen van de systeemtheorie. Binnen deze systeemtheorie staat niet langer het individu centraal, maar het systeem en het gezin waarin het individu leeft. Zo laat deze uitspraak zien dat ouders altijd de opvoedingsnormen en waarden van eigen ouders meenemen in de opvoeding die zij aan hun eigen kinderen geven. Echter kan er ook sprake zijn van een overdracht, als herhaling van conflicten met belangrijke anderen uit het verleden. Hierdoor worden gevoelens, gedragingen en reacties, die thuishoren in deze vroegere relaties, verplaatst naar actuele relaties (Bouwkamp & Bouwkamp, 2010). In het algemeen is de overdracht van gevoelens, gedragingen, reacties, normen en waarden ook wel te benoemen als ‘intergenerationele overdracht’ (Onderwaater, 2008).

Het is van belang te kijken naar de invloed van een vroegere opvoeding op het beeld en het ideaal dat ouders van jongvolwassenen momenteel hebben. Op die manier worden de opvoedingsdoelen en opvoedingsidealen van ouders inzichtelijk. Deze doelen en idealen houden verband met sociaal-maatschappelijke en culturele elementen. Intergenerationele overdracht gaat, zoals in paragraaf 1 beschreven, naast deze sociaal-maatschappelijk en culturele kant, ook in op conflicten, gevoelens en gedragingen vanuit het verleden. In de begeleiding van ouders is het belangrijk hier aandacht aan te geven en dit te zien als aanleiding van het handelen (Onderwaater, 2008). Dergelijke ervaringen verschillen echter per gezin, waardoor geen eenduidig beeld kan worden gegeven van belangrijke elementen in de begeleiding. Sociaal-maatschappelijke en culturele elementen kunnen echter wel in beeld gebracht worden.

Zo is de vraag: in welk milieu zijn de ouders van onze huidige jongvolwassenen opgegroeid? Wat zijn de doelen geweest in de opvoeding die zij zelf hebben gekregen? En wat zegt dat over de normen en waarden die zij hebben meegekregen?

Doorgaans zijn de ouders van een jongvolwassene in de leeftijd van 18-23 jaar, zelf tussen de 40 en 60 jaar. Gesteld wordt dat zij opgegroeid zijn in de jaren ’60 en ’70. Zij groeiden op in een tijd waarin de seksuele revolutie van start ging en er sprake was van een tweede feministische golf. Voor jongvolwassenen van deze generatie was het vanzelfsprekend dat ze direct na hun opleiding een baan zouden vinden. Ze moesten geld verdienen voor een auto en een woning. Er was een zekere urgentie om te trouwen zodat ze samen konden zijn en een seksuele relatie konden hebben (Jacobs & Jacobs, 2005). Anderzijds was dit ook een tijd van het losmaken van het gebruikelijke. De jeugdcultuur die haar intrede deed in de jaren ’50 stond bekend om haar hang naar eigenheid en inspraak in maatschappelijke en sociale normen en waarden (Metz, 2012). Ouders van huidige jongvolwassenen zijn dus opgegroeid in een tijd van veranderingen, welke soms in conflict konden staan met de verwachtingen van hun eigen ouders. Zij hadden de kansen, maar voelden zich soms beperkt door deze verwachtingen.

Hoofdstuk 2.2 - Ondersteuning aan een jongvolwassene

‘Ons doel is hun groei en zelfstandigheid te stimuleren en een sterke, positieve band te onderhouden’
(Jacobs & Jacobs, 2005).

Volwassen kinderen wenden zich nog vaak tot hun ouders voor advies, steun en hulp. Zij voelen zich echter gekleineerd of vernederd als hun ouders hen bekritisieren. Veel ouders zien die vraag van hun kind ten onrechte als acceptatie van bemoeizucht. De jongvolwassenen vragen om raad, maar volgen die niet altijd op. Zij willen erkenning, maar gedragen zich niet altijd op die manier. De ondersteuning aan een jongvolwassene vraagt nogal wat van een ouder. Zo zullen zij aan de ene kant zich zorgen maken over de toekomst van hun jongvolwassene, maar moeten zij hun kind ook loslaten (Jacobs & Jacobs, 2005).

2.2.1 - Steunen, sturen en stimuleren

‘Wij zijn raadgevers en niet de baas’ (Jacobs & Jacobs, 2005)

Zoals in 2.1 werd gesteld, is het opvoeden een proces. Steunen, sturen en stimuleren zijn daarin drie bepalende opvoedgedragingen (Prinsen B., et al., 2012). Daar waar ouders hun kind in de puberteit voornamelijk hebben moeten sturen, coachen en grenzen hebben moeten stellen, zullen zij in deze fase meer moeten loslaten en vertrouwen op hetgeen ze hun kind hebben meegegeven.

Deze opvoedgedragingen zijn van toepassing op verschillende gebieden. Dat kan praktisch zijn in het zoeken naar een baan, maar ook persoonlijk in het onderhouden van vriendschappen en/of relaties.

Steunen omvat zowel positieve betrokkenheid van de ouder, als ook het positief bekrachtigen in de stappen die een jongvolwassene neemt.

Sturen gaat over het aangeven van grenzen die de jongvolwassene richting, veiligheid en betrouwbaarheid geeft. Daarnaast is het van belang met de jongvolwassene mee te bewegen in bijvoorbeeld de zoektocht naar werk of opleiding. Ook daarin kan de ouder sturen naar wat hij of zij denkt dat goed is voor de jongvolwassene. Echter blijft daarbij de regel van Jacobs & Jacobs gelden: ouders blijven de raadgevers, de jongvolwassene bepaalt uiteindelijk zelf (2005).

Ouders kunnen hun jongvolwassene stimuleren in alle opzichten, het belangrijkste daarin is om de zelfstandigheid van de jongvolwassene te stimuleren. Wanneer een ouder blijft sturen en steunen, maar niet de zelfstandigheid stimuleert, wordt het voor de ouder en de jongvolwassene lastig om los te laten. Dit loslaten heeft verband met de ontwikkelingsstadia van de jongvolwassene, waarin zij sterk op zichzelf gefocust is en zijn of haar eigen identiteit ontwikkelt (Rögels, 2011).

‘Het is bij een jongvolwassene met ADHD nog belangrijker dan bij een ‘gewone’ jongvolwassene om sterke kanten en talenten, zoals enthousiasme, creativiteit, intelligentie en sociaal gevoel van jongs af maximaal te stimuleren’ (Compernelle, Lootens, Moggré, & Eerden, 2004)

2.2.2 - Zorgen en loslaten

In het ontwikkelingsstadium van een jongvolwassene staat de ontwikkeling van het individu voorop. Hierin hebben de ouders te maken met het loslaten van hun kind. Het proces van loslaten is voor veel ouders een lastig proces. Jacobs verwoordt het als volgt:

‘We moeten ons instinct om ze te weerhouden de verkeerde keuzes te maken in dit stadium loslaten’.

De vraag is niet of dit proces van loslaten wel aan de orde moet komen, maar hoe ouders daar het beste mee om kunnen gaan. Hoe begeleiden ouders hun jongvolwassene het beste in dit proces? En

wat als ouders zorgen ervaren of hun jongvolwassene ooit volledig op zijn of haar eigen benen kan staan?

Stichting Opvoeden stelt dat als ouders onafhankelijk gedrag en initiatieven van hun kind aanmoedigen, de ontwikkeling naar een individu soepeler verloopt (Zelfstandig worden, 2016). Zo bevestigen zij dat het principe van steunen, sturen en stimuleren een basis vormt in de begeleiding van de jongvolwassene door hun ouders. Stichting Opvoeden stelt daarnaast dat het goed is de jongvolwassene zoveel mogelijk alleen te laten doen en te praten over de voordelen en nadelen van bepaalde keuzes. Jongvolwassenen kunnen zich emotioneel stabiel ontwikkelen als hun ouders duidelijke en realistische verwachtingen van hen hebben en hun onafhankelijkheid respecteren.

Jolet Plomp stelt dat het geven van ruimte aan een jongvolwassene om zijn of haar eigen oplossingen te vinden belangrijk is (Plomp, 2005). Volgens haar is het daarbij helpend als er andere volwassenen in de buurt zijn, familie of vrienden, bij wie de jongvolwassene kan aankloppen. Het is voor een kind vaak makkelijker om bepaalde kwesties juist niet met de eigen ouders te bespreken.

Binnen de subrubiek 'Ouder en Gezin' van de site: infonu.nl wordt het opvoedingsgedrag van een ouder getypeerd met behulp van twee centrale dimensies: ondersteuning en controle.

1. Ondersteuning: het bieden van een verzorgde, beschermde omgeving waarin het kind zich kan ontwikkelen, zoals liefde en zorg, acceptatie, helpen, samenwerken.
2. Controle: overdracht van kennis, waarden en normen en het bieden van structuur, reden en uitleg geven waarom iets moet of niet mag, door informatie en aanwijzingen te geven en door een beroep te doen op de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van de jongvolwassene.

Deze verschillende elementen proberen allemaal een bijdrage te leveren aan een goede verstandhouding tussen de jongvolwassene en zijn of haar ouder, gedurende het proces van loslaten. Het kan echter ook zijn dat deze goede verstandhouding minder van toepassing is. Zo kan het dat de ontwikkeling van zelfstandigheid door ouders opgevat wordt als een aanval op hun zelfdefinitie. Wanneer dit gebeurt, kunnen conflicten met kinderen gepaard gaan met gevoelens van verlies, minder waardevol en invloedrijk zijn (InfoNu.nl, 2016). Daarnaast kan het zijn dat ouders niet het vertrouwen hebben in het volledig zelfstandig worden van het kind. Door bijvoorbeeld een beperking (ADHD of Autisme) of doordat ouders hun kind niet capabel genoeg inschatten. Er blijven dan zorgen bestaan; of volledig loslaten dan mogelijk is, is de vraag.

Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) zorgt ervoor dat een jongvolwassene hyperactief is, en vaak ook impulsief gedrag vertoont. Bij jongvolwassenen klaagt nog slechts 12 procent van de ouders over hyperactief, te druk gedrag (Lootens, Moggré, & Eerden, 2003). Jongvolwassenen met ADHD geven zelfs dikwijls aan dat ze minder druk overkomen, maar ze voelen zich vanbinnen vaak wel onrustig. Een derde tot de helft van de jongvolwassenen met ADHD blijft impulsief.

Ouders van jongvolwassenen met ADHD moeten zeer goed voor zichzelf en hun relatie zorgen. Om de opvoeding tot een goed einde te kunnen brengen, hebben zij heel wat energie en steun van elkaar nodig (Compernelle, Lootens, Moggré, & Eerden, 2004). Structuur, belonen, sturen van gedrag en te veel rust zijn kernthema's in het begrijpen van en omgaan met een ADHD'er. Vaak hebben ouders al jaren van ondersteuning en omgang met deze thema's achter de rug. Compernelle et. al. (2004) stellen dat het zinvol is om bij de nieuwe fase van een jongvolwassene de balans op te maken van wat ouder en kind tot dan bereikt hebben en wat er nog meer dient te gebeuren. Als praktische overweging stellen zij de volgende vragen aan de ouders:

- Wat zijn mijn beperkingen en wat zijn mijn sterke punten?
- Wat zijn de sterke punten en beperkingen van de jongvolwassene?
- Wat heb ik tot nu toe bereikt in de opvoeding van mijn ADHD'er?

- Waarin kan ik hem wat meer loslaten en waarin heeft hij nog flinke sturing nodig?

De omgang met een jongvolwassene met ADHD laat zien dat deze doelgroep meer aandacht nodig heeft dan de reguliere doelgroep. Dit is in overeenstemming met de doelgroep met autisme. Ook voor deze doelgroep geldt dat bovenstaande vragen van toepassing zijn. Compernelle et. al. (2004) bevelen aan om met de jongvolwassene, waarover een ouder zich zorgen maakt, om de tafel te gaan zitten en de balans op te maken om uiteindelijk een opdracht voor ouders en kind te kunnen formuleren.

2.2.3 - Communicatie & conflicten

‘Meningen zijn als spijkers, hoe vaker je erop slaat des te dieper dringen ze door.’
(Chinees spreekwoord)

Communiceren met een jongvolwassene blijkt voor ouders niet altijd even makkelijk. Het vergt geduld en afstemming. Sommige ouders vinden het moeilijk om met hun jongvolwassen kinderen te praten, omdat ze bang zijn bemoeizuchtig of nieuwsgierig over te komen (Jacobs & Jacobs, 2005). Bij andere ouders lijkt het erop dat de jongvolwassenen (behalve in discussie gaan) niets willen, niks zeggen en dat ouders niets goed kunnen doen (Jonger, 2013). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren die veel conflicten met hun ouders hebben, een grotere kans hebben op crimineel gedrag en ander probleemgedrag dan jongeren die minder conflicten hebben (Graaf J. d., 2012). Een goede communicatie met de jongvolwassene is dus erg belangrijk. Moeilijkheden die ouders hiermee ondervinden lijken ook in verband te staan met het begrip ‘loslaten’, welke, zoals voorheen vermeld, centraal staat in deze fase van het ouderschap. Jacobs verwoordt dit als volgt:

‘Als een kind eenmaal een beslissing heeft genomen of het kwaad al is geschied, is zwijgen de beste reactie. Geef kinderen de kans om de gevolgen van hun keuzes aan den lijve te ondervinden, in plaats van te zeggen: ‘Wat heb ik je gezegd?’ Niets zeggen leidt tot positievere gevoelens bij uw kind en geeft hem of haar de vrijheid om van zijn/haar ervaringen te leren’
(Jacobs & Jacobs, 2005).

Uit het onderzoek van prof. Dr. Susan Branje blijkt dat moeders en jongeren die tijdens conflicten flexibel emoties kunnen uiten, op de lange termijn een betere relatiekwaliteit ervaren. Waarbij de jongvolwassenen meer gesteund worden in hun autonomie en minder ouderlijke controle ervaren. Daarnaast rapporteren jongeren op de lange termijn ook minder symptomen van angst, depressie en agressie (Branje).

Jacobs is duidelijk wanneer het gaat over conflicten: communiceren is pré. Hij stelt dat als ouders conflicten vermijden er manieren gevonden kunnen worden om je behoefte, als ouder zijnde, op een neutrale toon te kennen te geven. Een toon die respect toont voor jongvolwassenen. Door als ouder informatie te vergaren over de gevoelens van de jongvolwassene, in plaats van hem/haar aan te vallen of te bekritisieren, vergroot een ouder de kans om een acceptabele oplossing te vinden (Jacobs & Jacobs, 2005). Dat betekent luisteren met de bedoeling te begrijpen wat er wordt gezegd. Ouders kunnen als rolmodel fungeren door bij een conflict de verantwoordelijkheid op zich te nemen. Een excuus betekent dat zij hun aandeel van de interactie erkennen en dat kan tot verzoening leiden.

In de communicatie met jongvolwassenen staat het praten over gevoelens en beweegredenen voorop, evenals de communicatie na een conflict. Daarnaast is het belangrijk om in de communicatie de jongvolwassene de ruimte te geven om zijn of haar verhaal te doen, zonder daar gelijk een mening over te hebben. Adviezen en sturing zijn op hun plaats wanneer de jongvolwassene daar zelf om vraagt (Jacobs & Jacobs, 2005).

2.2.4 - Plaats autonomie, sociaal gedrag, conformiteit en presteren

Zoals eerder benoemd zijn de opvoedingsdoelen van ouders veranderd ten opzichte van de opvoeding die ouders zelf hebben gekregen. Distelbrink e.a. (2010) stellen dat ouders vaker dan vroeger autonomie, sociaal gedrag, conformiteit en presteren als belangrijke doelen zien. Ouders verwachten

dat hun kinderen hun eigen weg gaan, dat ze stevig op de grond staan en ze zelf kunnen kiezen wat ze willen (Bolt, 2001). Deze ouders vormen zich zo naar de eisen die de huidige maatschappij aan de jongeren stelt.

Distelbrink e.a. (2010) gaan in hun studie naar Sociale Erfenissen in op dit 'nieuwe' opvoeden. Zij scheiden de opvoedingsdoelen in een individuele (autonomie en presteren) en een sociale opdracht (sociaal gedrag en conformiteit). De individuele opdracht blijkt bij de ouders uit dit onderzoek meer waarde te hebben dan de sociale opdracht. Zo is de individuele opdracht meer gekoppeld aan onze individualistische maatschappij, terwijl de sociale opdracht bij de vorige generatie nog als goed gedrag in de schoolrapporten stond.

Ouders uit het onderzoek van Distelbrink e.a. (2010) verwoorden de individuele opdracht als volgt:

'Opkomen voor zichzelf, zelfvertrouwen hebben, een positieve kijk hebben, ambitie, stevig op de grond staan, harmonisch zijn, stressbestendig zijn, evenwichtig zijn, relativiseringsvermogen hebben, naar je zin hebben, vertrouwen hebben, openheid, doen wat bij je past, een sterke persoonlijkheid, weerbaar zijn, onafhankelijk zijn, gevoel voor humor, tevreden zijn met zichzelf.'

Driekwart van de ouders geeft aan dat zij het sociale gedrag een belangrijke waarden vinden die zij aan hun kinderen willen meegeven. Sociale vaardigheden zijn steeds meer essentiële kwaliteiten voor de omgang met anderen in onze individualistische samenleving, waarin gedragsregels minder gestandaardiseerd zijn en een jongvolwassene steeds meer zelf moet invullen (Distelbrink, Kromontono, Roeleveld, & Steketee, 2010). Sociale vaardigheden die nodig zijn om goed te kunnen functioneren in onze huidige samenleving richten zich voornamelijk op het kunnen regisseren van je eigen leven. Op deze manier heeft de sociale opdracht ook trekken van eigenbelang in zich en krijgt de sociale opdracht een andere definitie dan vroeger.

Veel ouders hebben deze individuele en sociale opdracht aan hun kind willen meegeven. Wanneer hun kind jongvolwassen wordt, is het van belang hun keuzes te respecteren, of het nu een carrière, levensstijl of partner betreft (Jacobs & Jacobs, 2005).

Hoofdstuk 2.3 - Zorgen van ouders in relatie tot hun jongvolwassen kind

Verreweg de meeste ouders zijn tevreden over de opvoeding. Zij vinden het niet vermoeiend of de verantwoordelijkheid te zwaar (E-Quality, 2009). Toch kunnen ouders zich zorgen maken over materiële of opvoedingsgerichte elementen. Daarnaast zijn er, volgens E-Quality, verschillende groepen te onderscheiden die vaker problemen hebben dan anderen (E-Quality, 2009).

In dit hoofdstuk worden de zorgen die ouders kunnen hebben in relatie tot hun jongvolwassen kind beschreven. Onderstaande onderwerpen komen naar voren in verschillende onderzoeken (Bolt, 2001; Compennolle, Lootens, Moggré, & Eerden, 2004; Daemen, Vorst, & Engels, 2007; E-Quality, 2009; Jacobs & Jacobs, 2005; Prinsen B., et al., 2013; Zelfstandig worden, 2016).

2.3.1 - Scheidingen en gebroken gezinnen

Naar schatting maken circa zeventigduizend thuiswonende kinderen per jaar een (echt)scheiding van de ouders mee (Spruijt & Kormos, 2010). In 2014 groeide 14 procent van alle kinderen en jongeren van 0 tot en met 25 jaar op in een eenoudergezin (Nederlands Jeugd instituut, 2015). Volgens E-Quality zijn ouders van eenoudergezinnen en stiefgezinnen het minst tevreden over de opvoeding.

Dat betekent dat een heel aantal ouders te maken heeft met ontevredenheid of een lage tevredenheid over hun opvoedingssituatie. De financiële achteruitgang en de moeilijke combinatie van arbeid en zorg hebben invloed op deze tevredenheid (E-Quality, 2009).

Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen van alle leeftijden een scheiding het best verwerken als ouders een gezamenlijk front vormen (Jacobs & Jacobs, 2005). Ouders moeten zich onthouden van verwijten en afkeurende blikken die kritiek op of vijandigheid jegens de partner verraden. Kinderen komen in conflict met hun loyaliteitsgevoelens tegenover beide ouders, wanneer een ouder de ander naar beneden probeert te halen (Onderwaater, 2008). Een jongvolwassene moet van beide ouders kunnen houden en met allebei een band kunnen hebben.

2.3.2 - Wonen

In Nederland woont 60% van de jongvolwassenen tussen de 18 en 24 jaar nog bij hun ouders thuis (Jacobs & Jacobs, 2005). Uit onderzoek blijkt dat 30% van de ouders van thuiswonende jongeren in de leeftijd van 19-25, soms of vaak opvoedingsvragen hebben (Pouwels, 2007). Beide onderzoeken bevestigen dat veel ouders juist deze situatie zwaar vinden.

Jacobs geeft in zijn boek over ouders en de relatie tussen hun volwassen kind een aantal regels die cruciaal zijn om spanningen te beperken (Jacobs & Jacobs, 2005). Namelijk:

- Zorg dat u realistische verwachtingen hebt en communiceer duidelijk. Denk hierin aan kwesties als huur, huishoudelijke taken en de tijden waar de jongvolwassene zich aan moet houden.
- Vermijd schreeuwpartijen, schelden en verwijt. Probeer uw behoeften en wensen op een rustige, onbevooroordeelde manier te uiten.
- Vraag uw jongvolwassen kind u te helpen zijn/haar behoeften en gevoelens te begrijpen.
- Breng samen tijd door en zorg ervoor dat het gezellig is.

Als een jongvolwassene een tijdje op zichzelf heeft gewoond en dan weer thuiskomt, kan de relatie in sommige gezinnen soepeler verlopen (Jacobs & Jacobs, 2005). De ouders hebben de kans gehad om te wennen aan het leven als volwassenen, zeker als er geen kinderen meer thuis wonen. De zorg om hun kinderen is niet meer nodig, waardoor zij meer tijd voor elkaar en voor andere dingen hebben. Hun opgegroeide kind heeft een duidelijker besef van zichzelf, dat los staat van zijn of haar ouders.

2.3.3 - Opleiding en werk

‘Het is belangrijk dat ouders hun jongvolwassenen steunen in de zoektocht naar werk en/of een opleiding.’ (Stichting Opvoeden, 2014)

Na hun 18e levensjaar zijn jongeren verplicht om te werken, te leren of studie en werk te combineren (Rijksoverheid, 2007). Deze wet is ingesteld om de groep bijstandsafhankelijke jongeren zo klein mogelijk te houden. Het belang van opleiding wordt door Bolt gekoppeld aan een traditionele raad, welke ouders volgens haar heel goed begrijpen (Bolt, 2001).

Opleiding lijkt, in het wensenlijstje van hedendaagse ouders, veel minder prominent aanwezig, maar verdwenen is deze zeker niet (Bolt, 2001). Juist in een samenleving waarbinnen opleiding bijdraagt aan meer zekerheid, wordt deze gestimuleerd. Anderzijds lijkt het voor ouders, die nog relatieve nieuwkomers zijn in een hoger opleidingsniveau, zwaar te wegen dat hun kinderen niet terugvallen in een lager opleidingsniveau (Bolt, 2001).

Echter wordt deze keuze voor een studie of werk door veel jongvolwassenen ervaren als moeilijk (Stichting Opvoeden). In het groeien naar zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid is dit een grote stap voor jongvolwassenen. Volgens Stichting Opvoeden is het heel belangrijk dat de ouders hun jongvolwassenen steunen in de zoektocht naar werk en/of een opleiding. Zij stellen dat jongvolwassene het prettig vinden om samen naar informatie te zoeken, brochures aan te vragen en samen naar de open dagen te gaan. Met behulp van het inzicht van de ouder en de adviezen die de ouder biedt, kan het kind een goede keuze maken.

2.3.4 - Relaties

Het aantal jongvolwassenen dat verkering heeft neemt sterk toe tijdens de adolescentie: van 4% in de vroege adolescentie naar 40% in de late adolescentie. Dit aangaan van relaties tijdens de jongvolwassenheid (16-22 jaar) is dan ook, volgens Geertjan Overbeek, een van de belangrijke ontwikkelingstaken (Overbeek, 2006).

Een ouder kan zich echter ernstig zorgen maken over de relaties die het jongvolwassen kind aan gaat. Zorgen kunnen uiteenlopen van een algemeen gevoel van ongemak tot specifieke klachten over het gedrag van de vriend of vriendin van de jongvolwassene (Jacobs & Jacobs, 2005). Soms zijn deze zorgen het gevolg van geloof of etniciteit. Ouders bekijken, volgens Jacobs & Jacobs (2005), hun kind met de verwachtingen van een vijfenveertigjarige in plaats van zich te herinneren hoe zij op die leeftijd waren. Zij adviseren om, gedurende de relatie, een vriendelijke maar onpartijdige toeschouwer te zijn, en de relatie noch goed, noch af te keuren.

Naast de zorgen die ouders kunnen hebben over de relatie van hun jongvolwassene, kunnen er ook vragen zijn over de omgang met seksualiteit bij de jongvolwassene. De vraag kan zijn of de jongvolwassene seks heeft, of hoe hij of zij hier mee omgaat. Heel veel ouders twijfelen aan hoe ver hun kind is en hebben hun twijfels wanneer zij zich afvragen of hun kind al toe is aan seks (Vos T. d.).

‘Het is niet een kwestie van goed of fout, het is gewoon een enorme generatiekloof’

(Jacobs & Jacobs, 2005)

Een eerlijk, open gesprek is de beste manier om met de situatie om te gaan, bij voorkeur voor het zover is. Echter zorgt een openheid over seksualiteit voor meer zorgen en vragen bij ouders. Want hoe stel je regels binnen een maatschappij waarin jongvolwassenen heel veel met seksualiteit in aanraking komen? Terwijl juist deze regels heel belangrijk zijn om een jongvolwassene goed te begeleiden bij zijn of haar seksuele ontwikkeling (Vos T. d.). Door de regels van tevoren vast te stellen, weet de jongvolwassene wat hij/zij kan verwachten (Jacobs & Jacobs, 2005).

Hoewel ouders het gedrag van hun jongvolwassene niet in de hand heeft als ze niet thuis zijn, kunnen zij in hun eigen huis hun overtuigingen en gedragsregels laten gelden. Zo kunnen ouders ervoor kiezen hun kind niet in dezelfde slaapkamer te laten slapen als zijn of haar vriend/vriendin. Zij kunnen wel invloed uitoefenen op het wel of niet gebruiken van voorbehoedsmiddelen. En, heel belangrijk volgens drs. de Vos, ouders kunnen hun kinderen wél leren dat zij altijd een eigen keuze hebben (Vos T. d.).

2.3.5 - Informatisering

‘De voortschrijdende ‘informatisering’ is van invloed op de verhouding tussen ouders en kinderen’

(Naber, Kempers, & Heerebeek, 2008).

In het voorgaande thema ‘seksualiteit’ vinden we een goed voorbeeld van deze voortschrijdende informatisering. Een jongvolwassene krijgt in onze huidige maatschappij al van kinds af aan een indruk van seksualiteit via media. Soms beschikken zij zelfs over meer informatie dan hun ouders of andere volwassenen (Traas, 2005).

Zoals begrijpelijk levert deze informatisering nieuwe opvoedvragen op voor ouders (Distelbrink, Kromontono, Roeleveld, & Steketee, 2010). Ouders vragen zich af hoe grenzen te stellen aan het mediagebruik, of hun kind al of niet verslaafd is aan media/gamen, of hun kind verantwoord om gaat met hun profielen op internet of hoe om te gaan met een koopverslaving via internet (Media Opvoeding).

Omgang met de huidige informatisering en de invloed op jongvolwassenen staat in geringe mate beschreven in literatuur. Ook bij dit onderwerp is er veel te vinden over de mediaopvoeding van kinderen jonger dan 18 jaar, maar beperkt in de leeftijdscategorie boven de 18 jaar. Echter laat het

Algemeen Dagblad in 2015 door middel van een voorbeeld zien dat juist in deze leeftijdscategorie het gevaar van overmatig mediagebruik opspeelt (Galen, 2015).

2.3.6 - Middelengebruik

‘We hebben de keuzes van ons kind niet in de hand, maar moeten wel enige controle hebben over ons eigen leven’ (Jacobs & Jacobs, 2005).

Drankmisbruik of drugsgebruik is iets waar elke ouder zich zorgen over maakt. Veel jongeren zien drinken of blowen als onderdeel van hun sociale leven en als iets prettigs. Het is moeilijk voor ouders om over gedrag te horen dat sterk afwijkt van hun eigen gedrag – gedrag dat zij niet begrijpen en dat ze tegenstaat – en de drang te moeten weerstaan om in te grijpen (Jacobs & Jacobs, 2005).

Het onderzoek van van der Vorst en Engels (2003) laat zien dat jongvolwassenen die weinig liefde en begrip van hun ouders ontvangen, frequenter en meer alcohol drinken. Wanneer ouders weinig toezicht houden op de activiteiten van hun kind(eren) en geen regels stellen, zijn kinderen ook sneller geneigd vaker en frequenter alcohol te drinken (Daemen, Vorst, & Engels, 2007). Zowel controle als ondersteuning van ouders kan dus een grote rol spelen in de ontwikkeling van het alcoholgebruik van jongeren.

Voor ouders is het dus belangrijk om hun angsten en belangstelling zo nu en dan in een ontspannen gesprek te uiten, zonder negatief commentaar te geven. Soms nemen ze een afwachtende houding aan, in andere omstandigheden moeten ze ingrijpen (Jacobs & Jacobs, 2005).

Hoofdstuk 2.4 - Behoeften van ouders t.o.v. van jongvolwassenen en het netwerk van de ouder

‘Wat we graag zouden willen is een bijzonder soort vriendschap tussen ouders en kind. We willen ons erop verheugen om tijd door te brengen met onze jongvolwassen kinderen, of dat nu in de vorm van een familiebijeenkomst, feestdag of gewoon samenzijn is’ (Jacobs & Jacobs, 2005)

Het hebben van een goede band waarin veel besproken kan worden is dus volgens Jacobs & Jacobs een van de grootste behoeften van een ouder. Daarnaast is volgens hen de ouder op zoek naar activiteiten die een ouder en zijn/haar jongvolwassene samenbindt. De adviezen die zij in hun boek geven aan ouders van jongvolwassenen zijn voornamelijk gericht op een open communicatie, die ruimte en respect geeft aan beide partijen. Enerzijds hebben ouders de neiging hun kind dicht bij zich te houden en hen te behoeden voor fouten (2.2.2 Zorgen en loslaten). Anderzijds biedt de zelfstandigheid van een jongvolwassene ook een zekere vrijheid aan de ouders. Dit kan ervoor zorgen dat ouders juist die zelfstandigheid stimuleren, zodat zij de ruimte voor zichzelf weer hebben die zij met het opvoeden van hun kind(eren) minder gevoeld hebben (Jacobs & Jacobs, 2005).

Een ouder vindt het ook belangrijk om gehoord te worden. Zo vindt iedere ouder het belangrijk normen en waarden mee te geven. Het terugzien van deze normen en waarden in het gedrag van de jongvolwassene is belangrijk voor ouders (zie; 2.2.2 zorgen en loslaten). Daarnaast vinden ouders het belangrijk hun adviezen en bedenkingen te delen, en dat een jongvolwassene deze adviezen en bedenkingen meeneemt in zijn of haar overweging (Jacobs & Jacobs, 2005).

Veel ouders blijken behoefte te hebben aan het praten over zorgen rond de opvoeding. Zij vinden deze vorm van ondersteuning veelal binnen hun persoonlijke en directe omgeving: bij hun partner, familie, vrienden of andere ouders. Ouders zijn in dit contact met hun persoonlijke en directe omgeving vaak op zoek naar herkenning en naar bevestiging van hun eigen opvoedstrategieën. Daarnaast zorgt het contact met andere ouders ervoor dat zij problemen kunnen relativeren. Ouders zien dat veel vragen en zorgen eigenlijk ‘normaal’ of veelvoorkomend zijn (E-Quality, 2009).

Hoofdstuk 2.5 - Vragen van ouders

Op basis van haar onderzoek pleit E-Quality ervoor om te laten zien dat het met de opvoeding in het algemeen goed gaat en dat het hebben van vragen daarbij normaal is (E-Quality, 2009). Uit voorgaande paragrafen blijkt dat deze vragen heel verschillend kunnen zijn.

Verschillende onderzoeken maken een onderscheid in doelgroepen ouders. Zo maken zij onderscheid in de samenstelling van gezinnen, de culturele/etnische achtergrond van gezinnen, het opleidingsniveau van de ouders en de taakverdeling binnen gezinnen (E-Quality, 2009; Bolt, 2001; Naber, Kempers, & Heerebeek, 2008)

Er zijn dus vele verschillende vragen die ouders stellen of die achter een andere vraag liggen. Naast de vraag welke thema's er spelen is het voor ons belangrijk te weten hoe ouders hierin geholpen willen worden.

Ouders zullen, wanneer zij vragen hebben, niet als eerste aan de hulpverlening denken. In eerste instantie zullen zij zich richten tot hun directe, persoonlijke omgeving en netwerk (E-Quality, 2009; Prinsen B. , et al., 2013). Pas daarna komt eventuele hulpverlening in beeld. Doorgaans nadat men bij een huisarts is geweest.

Ouders hebben de behoefte aan een hulpverlener die stil staat bij de ervaringen van een ouder even als een wederzijdse communicatie, gericht op een wederzijdse uitwisseling (Prinsen B. , et al., 2013). De richtlijnen voor opvoedondersteuning van jeugdzorg, die door Prinsen et al. is opgesteld, geven aan dat een kwart van de ouders de wens heeft om kennis en ervaringen over de opvoeding te delen met andere ouders, maar veel minder ouders de behoefte hebben aan een oudercursus of training. Hoog op hun wensenlijst staan informatie en ondersteuning via een website. De informatisering, waar de onderzoekers in paragraaf 2.3.5 over spraken, heeft blijkbaar al intrede gedaan in het zoeken naar oplossingen voor vragen met betrekking tot opvoeden. De rol van media en netwerk blijkt dus belangrijk bij de vorming van de vragen van ouders.

2.5.1 - Allochtone ouders

'Allochtone ouders hebben niet zo zeer andere of meer specifieke vragen over de opvoeding, met uitzondering op het terrein van de religieuze opvoeding, maar ze ervaren minder steun.'

(Prinsen B. , et al., 2013).

In dit onderzoek zijn de onderzoekers in geringe mate ingegaan op de verschillende doelgroepen zoals deze door andere onderzoeken getypeerd worden. In de zoektocht naar hoe en welke vragen worden gesteld is het echter wel belangrijk om de groep allochtone ouders specifiek naar voren te halen. Dit omdat ook in Barneveld de bevolking steeds multicultureler wordt (Alderliesten, 2015).

Het onderzoek van Pels, Distelbrink en Postma naar de opvoeding in de migratiecontext laat zien dat ouders meer onzekerheid en problemen kennen dan autochtone ouders (Pels, Distelbrink, & Postma, 2009). Ze zijn bijvoorbeeld onbekend met het aanbod of ervaren een taalbarrière. Daarnaast zien allochtone ouders het zoeken van hulp als een taboe en nemen ze zelf niet snel het initiatief om contact te zoeken met een hulpverleningsorganisatie.

Deel B - Praktijkonderzoek

In deel B wordt antwoord gegeven op de deelvraag die centraal staat in dit hoofdstuk op basis van de resultaten uit de interviews met ouders van jongvolwassenen. Deze methode geeft inzicht in de wijze van opvoeden en de vraag naar opvoedondersteuning van ouders in de gemeente Barneveld. Ouders geven een beeld van hetgeen zij belangrijk vinden binnen de opvoeding die zij geven, hun normen en waarden en wat deze zaken betekenen voor de zorgen en vragen die zij hebben over hun jongvolwassen kind. Om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag is het relevant na te gaan wat ouders in de gemeente Barneveld specifiek nodig hebben bij de opvoeding van hun kind en wat van daaruit zorgen of vragen kunnen zijn.

Binnen de netwerkgroep ‘kwetsbare jongeren’ is door professionals aan ouders gevraagd of zij mee wilden werken aan dit onderzoek. Er waren vier ouders uit deze netwerkgroep bereid deel te nemen. Daarnaast zijn in het netwerk van de onderzoekers drie ouders bereid gevonden mee te werken aan dit onderzoek. Drie van de vier ouders uit de netwerkgroep voldeden aan de gestelde criteria. Uiteindelijk zijn de interviews van zes ouders meegenomen in dit onderzoek.

In de interviews met de ouders is gebruikgemaakt van een halfgestructureerd onderzoek (Baarda, et al., 2013, p. 150). Dit houdt in dat de onderwerpen en belangrijkste vragen vaststonden. Hier is voor gekozen om vertrouwen te wekken bij de ouders. De vragen in dit onderzoek zijn tot stand gekomen met behulp van de literatuur. Het interviewprotocol van ouders is te vinden in bijlage 3 van dit onderzoeksrapport.

Deel B is opgedeeld in vier paragrafen: de doelen en idealen binnen de opvoeding, de ondersteuning aan een jongvolwassene, de thema's die spelen in het leven van een jongvolwassene volgens de ouders en de behoefte aan professionele ondersteuning. Deze verdeling is terug te vinden in de kernlabels bij de interviews met ouders. Elke paragraaf heeft verschillende tussenkopjes, die zijn geselecteerd aan de hand van de labels die terugkwamen bij de ouders. De definitie van de labels en kernlabels is terug te vinden in bijlage 6. De verdeling in kernlabels en labels is terug te vinden in bijlage 7. De letterlijke weergave van fragmenten is te vinden in het bronnenboek, dat alleen toegankelijk is voor het CJG in verband met de privacy van de respondenten.

In dit deel wordt veelvuldig verwezen naar fragmenten uit de interviews. Dit is gedaan door middel van een codering, bijvoorbeeld 1.1.5. In deze codering staat het eerste cijfer voor de doelgroep (1: ouders, 2: jongvolwassenen, 3: professionals). Het tweede cijfer staat voor de respondent, zo verwijst 1.1 naar de eerst geïnterviewde ouder. Het derde cijfer verwijst naar het fragment, zo verwijst 1.1.5 naar het vijfde fragment van de eerst geïnterviewde ouder.

Data-analyse

Opvoeden: doelen en idealen

Normen en waarden

Over het algemeen vinden ouders het belangrijk hun kinderen mee te geven respect voor anderen te hebben of goed voor een ander te zijn (1.1.1, 1.1.2, 1.2.7, 1.3.1, 1.5.1, 1.5.21, 1.61). Opvallend bij het interview met een Surinaamse moeder is dat zij respect naar ouders erg belangrijk vindt (1.4.1, 1.4.3, 1.4.18). *'Moeders wil is wet.'* Daarnaast wil zij haar kinderen meegeven dat er meer in het leven is dan drank, werk en seks. In haar omgeving ziet ze namelijk dat bij jongvolwassenen hier de nadruk op ligt (1.4.1, 1.4.12). In overeenstemming met twee andere ouders stelt zij dat het waardevol is om te leven en dit heeft zij mee willen geven aan haar kinderen (1.3.1, 1.6.1).

Christelijke identiteit

Bij de interviews kwam de christelijke identiteit van drie ouders sterk naar voren in de bespreking van hun normen en waarden (1.2.1, 1.2.7, 1.3.1). Naast de waarde van het leven en de waarde dienstbaar te zijn, is hun levensbeschouwing een terugvalbasis. Een moeder verwoordde dit als volgt:

'Wij hebben ook wel ons geloof. Wij hebben ook onze kinderen gedoopt, dus hebben we ook wel het vertrouwen dat God erbij is.' (1.3.8) Men ondervindt steun aan elkaar, door opvoedkringen die vanuit de kerk bestaan (1.2.6, 1.3.1), maar ook vanuit het geloof dat God aanwezig is in de opvoeding die zij geven. Deze aanwezigheid in praktische waarden en alledaagse bezigheden is ook iets dat zij aan hun kinderen willen meegeven (1.6.1).

Relatie ouders

De relatie tussen beide ouders kan in de opvoeding mee- en soms tegenwerken. Zo gaf een ouder aan dat ze het belangrijk vindt om als ouders goed op elkaar afgestemd te zijn als het gaat om normen en waarden. *'Want als je dat niet hebt, nou, dat lijkt me heel erg ingewikkeld.'* (1.2.3). Maar ook het voorleven van hoe je als man en vrouw met elkaar omgaat, blijkt belangrijk in de opvoeding die men wil bieden aan een jongvolwassene (1.2.16). Wanneer men dit goed heeft afgestemd, plukt de jongvolwassene daar de vruchten van, zo stelde een moeder.

Anderzijds kan er een soort rolverdeling zijn tussen ouders. Zo vertelde een moeder dat zij vaak piekert over de opvoeding van haar kinderen, wat er voor haar uiteindelijk voor zorgt dat ze 'streng' is en het laat weten wanneer ze het ergens niet mee eens is. De weerslag is dat deze moeder soms het gevoel krijgt dat de kinderen haar man leuker vinden dan ze haar vinden (1.3.8, 1.3.14).

Scheidingen binnen een gezin hebben een weerslag op de kinderen (1.4.9, 1.5.7). Twee van de zes ouders die de onderzoekers hebben gesproken zijn gescheiden. Zij gaven beiden aan dat dit een heftige periode is geweest voor de kinderen, voornamelijk rond het moment van de scheiding (1.4.9, 1.5.7).

Opvoedidealen

De wensen van ouders met betrekking tot de opvoeding van hun kind en met betrekking tot waar hun kind terechtkomt, zijn verschillend. De ene ouder spreekt zich daar ook duidelijker over uit dan de andere ouder. Zo vindt de ene ouder dat haar zoon het beste het huis uit kan gaan in deze fase van zijn leven (1.1.16). De andere ouder vindt dat een jongvolwassene pas op zijn vijfentwintigste echt volwassen is en probeert toch zo veel mogelijk voor de jongvolwassene thuis te zijn (1.2.5, 1.2.14).

De een vindt het belangrijk dat de kinderen het begaanbare pad kunnen en willen gaan (1.3.4, 1.5.19, 1.5.21). Voorbeelden hiervan zijn het volgen van een goede opleiding, het vinden van een leuke baan en het hebben van een sociaal vangnet met begrip voor mensen die het minder hebben (1.5.9, 1.5.21). De ander dringt juist aan op het volgen van het eigen gevoel in plaats van andermans wegen, omdat dat 'normaal' zou zijn (1.4.20).

Tevredenheid

Ouders vinden het lastig te zeggen of ze, terugkijkend op de opvoeding die zij gegeven hebben en momenteel nog geven, tevreden zijn (1.3.2, 1.3.3, 1.5.22). Zoals een ouder het beschrijft:

'Je ziet altijd beren op de weg.' (1.5.22). Dat is ook hoe de meeste ouders de opvoeding belichten: als iets dat ze heel moeilijk hebben gevonden (1.1.4, 1.1.23, 1.1.25, 1.3.2, 1.3.3, 1.5.22, 1.6.2). Twee van de zes ouders zijn in geringe mate niet tevreden over de opvoeding die zij gegeven hebben. Zij gaven aan dingen anders te willen doen wanneer ze het nogmaals zouden kunnen doen, daar waar ze nu soms het gevoel van falen hebben (1.1.4, 1.3.2).

Een moeder maakt onderscheid tussen de opvoeding van een kind met een hoog IQ en een kind met een laag IQ (1.1.4, 1.1.23, 1.1.25). Zij gaf aan bang te zijn dat haar zoon *'het niet redt'*. Hierin maakt ze een verwijt naar zichzelf: *'Dan denk ik toch wel van: ik heb op hem toch niet goed gereageerd of iets.'* (1.1.23).

Drie van de zes ouders relativeren hun ideaal en toetsen dit aan de realiteit (1.3.3, 1.5.22, 1.6.2). Zij stellen dat je zelf eigenlijk altijd beren op de weg ziet (1.5.22), dat mensen om hen heen hun laten zien wat een leuk gezin ze hebben (1.3.3) of dat zij zich nooit gelijk kunnen stellen aan het Bijbelse ideaal (1.6.2).

Opvoedverdeling

Er is een verdeling te maken in opvoedgedragingen van vaders en moeders. Zo bleek uit het interview met een moeder dat ze weinig ruimte aan haar man geeft om discipline uit te voeren (1.1.20), omdat haar man zich over het algemeen afzijdig houdt van de opvoeding (1.1.22, 1.1.27).

Deze verdeling werd benoemd in twee van de zes interviews met ouders. Binnen de ene gezinssituatie neemt moeder voornamelijk de 'ouderrol' op zich, bij de andere gezinssituatie heeft vader meer deze rol door zijn achtergrond in de zorg (1.1.20, 1.1.22, 1.3.14).

Intergenerationele doorwerking

Drie van de zes ouders gaven aan in de opvoeding die zij geven raad van andere ouders mee te nemen of terug te kijken op hun eigen jeugd (1.1.28, 1.2.10, 1.4.5). Een ouder gaf aan dat de opvoeding die zij zelf gehad heeft een referentiekader vormt voor de opvoeding die ze aan haar eigen kinderen geeft (1.1.28). De andere twee ouders nemen de raad van hun ouders mee en dragen deze aan hun eigen kinderen over (1.2.10, 1.4.5).

Ondersteuning aan een jongvolwassene

Loslaten

'Je verstand zegt: je kan hem niet meer verder helpen. Je hebt alles gedaan wat je kon, maar gevoelsmatig kom je nooit zover.' (1.1.24)

In de interviews met ouders kwam de ontwikkeling van jongvolwassenen veelvuldig aan bod. Voor drie van de zes ouders staat dit in direct verband met het loslaten van hun kind (1.1.12, 1.2.1, 1.3.6). De ene ouder vindt dit makkelijker en praat hier dan ook makkelijker over (1.2.1) dan de andere ouder (1.1.24, 1.3.10).

Met het loslaten van de jongvolwassen kinderen komen ook de zorgen naar boven. Zo benoemde een moeder: *'We moeten haar natuurlijk wel loslaten, maar je wilt niet dat ze echt heel grote fouten maakt met vriendjes of met geld.'* (1.3.6). Een andere moeder maakt zich zorgen om haar zoon *'Want als ik zeg "om twaalf uur thuis zijn", dat doet hij dan nog wel. Maar ja, wat hij in de tussentijd allemaal doet: geen idee. Daar heb ik totaal geen zicht meer op, heel jammer.'* (1.1.12)

Zorgen

Ouders maken zich op verschillende gebieden zorgen over hun jongvolwassen kind. Dat kan gaan over de vrijetijdsbesteding van een jongvolwassene (1.1.12), verkeerde keuzes (1.3.6), de toekomst (1.5.16) en de gezondheid van het kind (1.6.5). Dit betreft dus algemene en specifieke situaties. In het algemeen is te zien dat wanneer er specifieke situaties ontstaan die zorgen oproepen, bijvoorbeeld burn-out of depressie, de zorgen groot zijn (1.5.20, 1.6.4, 1.6.5, 1.6.8). Deze grote zorgen zijn niet permanent, want dat zouden de ouders niet volhouden (1.3.7, 1.6.8).

Zorgen die op de langere termijn spelen, betreffen de toekomst van een kind, zo gaf een van de ouders aan (1.5.16). Zij duidt daarmee onder andere op de huidige bewegingen rond terrorisme. Daarnaast heeft zij specifieke zorgen over haar zoon met een beperking. De zorgen zijn dan gericht op zijn zelfstandigheid, wonen en financiën. De ergst denkbare situatie is dat hij verwaarloosd en geïsoleerd in een vervuild appartement komt te zitten (1.5.18, 1.5.20).

Verschillende individuen

Volgens ouders is er een groot verschil in hoe kinderen zijn en wat zij nodig hebben in de opvoeding (1.1.5, 1.2.2, 1.3.15, 1.5.3, 1.5.10, 1.5.23, 1.6.3, 1.6.11). Enkele verschillen die de ouders benoemden zijn:

- hoogte van het IQ (1.1.5);
- karakter (1.2.2, 1.3.15, 1.6.11);
- wel of geen beperking hebben (1.5.3, 1.5.10, 1.5.20);
- gedrag (1.6.11);
- hobby's (1.6.11).

Deze verschillen binnen het gezin hebben invloed op de zorgen die men als ouders heeft (1.5.20). Vijf van de zes ouders benoemden dan ook expliciet dat je als ouder ieder kind op eigen wijze moet benaderen (1.1.5, 1.2.2, 1.3.15, 1.5.10, 1.6.3). Bij de een werkt straf geven niet (1.1.5), bij de ander moet meer gecorrigeerd worden (1.3.15), weer een ander is minder makkelijk bij te sturen, waardoor je als ouder meer geduld moet hebben (1.5.10). In de ondersteuning van een jongvolwassene is het volgens de ouders dus belangrijk aan te sluiten bij het kind. Opvoedondersteuning zal hierop in moeten spelen.

Betrokkenheid netwerk

In de opvoeding van hun jongvolwassen kind ondervinden ouders steun aan hun netwerk (1.2.18, 1.2.11, 1.2.17, 1.3.11, 1.5.5, 1.5.8, 1.5.9). Daarnaast vinden ouders het belangrijk dat hun jongvolwassen kinderen een netwerk opbouwen waar ze steun bij kunnen vragen (1.1.21, 1.1.26, 1.2.14). Drie van de zes ouders gaven aan dat ze van directe familieleden als eigen ouders, broers en zussen en de eigen partner de voornaamste steun ondervinden (1.2.14, 1.3.11, 1.5.8, 1.5.9). Andere steunbronnen zijn: het kerkelijke netwerk, opvoedkringen en het netwerk vanuit verenigingen (1.1.21, 1.2.6, 1.3.11).

Ouders krijgen en geven steun op verschillende gebieden. Zo kan het gaan om praktische zaken als het ordenen van de administratie (1.2.14). Dit betreft voornamelijk de steun die jongvolwassenen zouden kunnen gebruiken bij het opvoeden. Ouders vinden het daarnaast ook prettig om met familie of vrienden te praten en ondervinden daarin steun (1.2.6, 1.2.18, 1.3.11, 1.5.8, 1.5.9). Een van de ouders verwoordde de steun die zij ervaart en de behoefte die daarmee gepaard gaat als volgt:

'Hoe zou jij dat doen? Hoe pak jij dat aan? Wat moet ik doen? Dus je hebt er wel overleg over. Vaak wil je ook wel een soort van bevestiging. Dat ze zeggen: je doet het heus wel goed. Zit daar nou niet over in. Het komt echt wel goed.' (1.5.8)

Een van de ouders benoemde expliciet het belang van informele netwerken en uiteindelijk de wijkcentra en platforms (1.2.18, 1.2.11, 1.2.17). Belangrijk daarin is de onderlinge uitwisseling van informatie tussen ouders en de korte en directe lijnen met hulpverleningsorganisaties wanneer nodig.

Communicatie

De communicatie tussen ouders en jongvolwassenen is volgens vier van de zes ouders erg belangrijk (1.1.18, 1.1.30, 1.2.12, 1.4.4, 1.5.2, 1.5.15, 1.5.23, 1.5.24). Door middel van communicatie willen zij hun kind steunen en soms sturen (1.1.30, 1.2.12, 1.4.4, 1.4.23, 1.5.2, 1.5.15, 1.5.24). Zo gaf een ouder aan dat door een moment te nemen om met elkaar te praten de jongvolwassene even zijn of haar ei kwijt kan (1.5.24). Zij vindt een open houding in de communicatie dan ook belangrijk. Dit kwam terug in het interview van ouder 1.4. Deze moeder wil graag een vriendin voor haar kinderen zijn, die met alles bij haar terechtkunnen (1.4.4). Anderzijds wil zij ook respect ontvangen van haar kind en vindt ze het belangrijk dat haar kind naar haar luistert (1.4.2). Dit is in overeenstemming met interview 1.1 (1.1.30).

Relatie met jongvolwassene

In elk interview komt de relatie tussen de ouders en hun kind wel naar voren (1.1.13, 1.1.18, 1.2.13, 1.3.15, 1.4.4, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.17, 1.4.24, 1.5.14, 1.5.15, 1.5.23, 1.5.24, 1.5.25, 1.6.11). Ouders geven daarbij aan dat ze merken dat jongvolwassenen de steun en sturing die zij als ouders kunnen bieden, nogal eens nodig hebben (1.1.13, 1.3.15, 1.4.24, 1.5.25). Niet iedere jongvolwassene neemt die sturing echter nog aan (1.1.13, 1.4.8).

Volgens de ouders is hetgeen zij een jongvolwassene in die relatie momenteel kunnen geven voornamelijk:

- warmte (1.4.7);
- een terugvalbasis (1.4.24, 1.5.25);
- een thuis (1.1.18).

Twee ouders maakten onderscheid tussen de relaties die zij met hun jongvolwassen kinderen hebben. Zo gaf een ouder aan dat ze een betere band heeft met haar zoon met een beperking dan met haar andere kinderen (1.5.25) en een andere band met haar dochter dan met haar zoons (1.5.23). Een andere ouder gaf aan het idee te hebben een betere band te hebben met het kind dat het minst op haar lijkt, omdat ze sneller botst met de jongvolwassene die het meest op haar lijkt (1.3.15).

Voorleven

Vier van de zes ouders benadrukten dat het voorleven de voornaamste opvoedgedraging is in deze fase van het kind (1.1.3, 1.2.16, 1.3.5, 1.5.2). Een ouder verwoordde dit als volgt: *‘En qua ondersteuning denk ik dat ze vooral heel erg naar ons kijken van: hoe doe jullie het? Want ze prikken natuurlijk ergens heel erg snel doorheen van: ja, je bent zelf ook niet eerlijk of je bent zelf ook niet oprecht of moet je kijken hoe je tegen die doet. Ik denk dat dit bijvoorbeeld nu op dit moment belangrijker is dan regels stellen.’* (1.3.5)

Ouders willen dan ook door voorleven de voornaamste normen en waarden meegeven (1.1.3). Zij stelden dat het niet zou werken om te beginnen aan opvoeden, als je zelf niet het goede voorbeeld geeft (1.1.3). Blijkbaar is dit dus een opvoedgedraging die niet alleen bij de jongvolwassene spreekt, maar ook binnen de andere leeftijdsfasen van een kind.

Financiële ondersteuning

De financiële ondersteuning van ouders aan hun jongvolwassene kwam in één interview aan bod (1.1.7). Deze ouder stelde dat haar dochter de financiële ondersteuning die ze haar dochter kan geven bestempelt als ‘handig’.

Steunen

Een opvoedgedraging die ouders ook benoemden is het steunen van hun jongvolwassen kind. Dat kan een praktische manier van steunen zijn, door bijvoorbeeld een thuisbasis te zijn en de was te doen (1.1.8, 1.1.9, 1.6.3). Het kan ook gaan om de steun die een jongvolwassene met een beperking nodig heeft (1.5.26). Deze manier van steunen gaat meer in op een specifieke situatie van het kind. Zo stelde een ouder dat de jongvolwassene juist in dergelijke specifieke situaties (zoals een burn-out of depressie) steun van zijn ouders en broers en zussen nodig heeft (1.6.4, 1.6.5, 1.6.9).

Sturen

Ouders noemden veel voorbeelden die gericht zijn op de sturing die zij hun kind willen en soms moeten geven (1.1.10, 1.1.29, 1.4.11, 1.5.2, 1.5.6, 1.5.10, 1.5.12). De een doet dit vanuit haar normen en waarden, omdat ze van mening is dat er meer is in het leven is dan alcohol, seks en werk (1.4.11). De andere moeder moet haar zoon meer sturing geven dan haar andere twee kinderen, in verband met zijn beperking (1.5.2, 1.5.6, 1.5.10). Een ouder kan dus sturing geven vanuit de behoefte van de jongvolwassene, maar ook om eigen normen en waarden te laten zien.

Beperking

Een ouder gaf aan dat zij de opvoeding aan haar beperkte zoon als belastend en moeilijk heeft ervaren (1.5). Dat een jongvolwassene met een beperking soms een andere benaderingswijze van een ouder vraagt, kwam meerdere malen terug in het interview met deze moeder (1.5.3, 1.5.6, 1.5.16, 1.5.25). Deze zoon met een beperking heeft volgens zijn moeder veel sturing en advies nodig (1.5.3, 1.5.6). Daarnaast heeft zij veel vragen bij de toekomst van haar zoon (1.5.16). Dit kunnen elementen zijn die van toepassing zijn op de ondersteuning van ouders met een jongvolwassene met een beperking. Door de geringe omvang van informatie vanuit dit praktijkonderzoek kunnen hierover geen relevante uitspraken gedaan worden.

Thema's jongvolwassene

Informatisering en mediagebruik

Een van de ouders gaf aan dat zij bij verschillende ouders terugziet dat het soms lastig is om om te gaan met bijvoorbeeld sociale media (1.2.8, 1.2.15). *'Hoe leid je dat allemaal in goede banen?'* Zij ziet het gevaar in het minder worden van face-to-facecontact en vriendschappen (1.2.9). Zij maakt zich niet zozeer zorgen om haar eigen kinderen in dit kader, maar ziet het meer als een maatschappelijk probleem.

Seksualiteit

In twee interviews kwam seksualiteit als thema dat speelt bij jongvolwassenen naar voren (1.2.8, 1.2.15, 1.4.22). De ene ouder benoemde het als een thema dat voor ouders vaak best lastig is (1.2.8, 1.2.15). De andere ouder benoemde seksualiteit als thema waar ze niet gerust op is (1.4.22). Zij stelde dat voornamelijk in de gemeente Barneveld hier op jonge leeftijd al mee geëxperimenteerd wordt. Als ouder gaat zij hier op een directe manier mee om. Zij zegt wat ze ervan vindt en wil op die manier normen en waarden aan haar zoon meegeven.

Vrije tijd

Door een ouder werd de sociale besteding van vrije tijd benadrukt (1.2.11, 1.2.12). Zij vindt het belangrijk dat haar jongvolwassen kind waardevolle contacten opbouwt, binnen en buiten de kerk. *'Eropuit te gaan. En samen dingen te gaan doen. Ja, dat is in die leeftijd gewoon heel belangrijk. En dan heb je ook de mogelijkheden en de tijd ervoor.'* (1.2.12)

Relaties

Relaties kwamen in veel verschillende vormen naar voren tijdens de interviews. De liefdesrelatie die een jongvolwassene aangaat, kwam in twee interviews expliciet aan bod (1.2.15, 1.2.15, 1.2.16, 1.6.6).

Een ouder benoemde dat het ook hierin belangrijk is om het goede voorbeeld te geven (1.2.15). Daarnaast stelde een ander het aangaan van relaties in verband met de ontwikkeling van een eigen identiteit (1.6.6). Daarbij komen verschillende vragen naar voren: *‘Wie ben ik nou eigenlijk? Wat is er leuk aan mij? Vinden mijn vrienden en vriendinnen mij wel leuk? Zie ik er wel leuk uit?’* (1.6.6)

Wonen

Het ‘op jezelf gaan wonen’ is een thema dat bij twee van de zes ouders benoemd werd (1.1.16, 1.2.13). De ene ouder stelde dat het voor haar zoon tijd wordt om uit huis te gaan, omdat dat voor alle partijen de beste situatie lijkt (1.1.16). De andere ouder sprak over het voorbereiden van haar kinderen op het uit huis gaan (1.2.13). De vraag is dan: *‘Hoe run je een huishouden?’* Ze gaf aan dat dit ook vaak wel vanzelf gaat.

ADHD

Een van de ouders heeft te maken met ADD en ADHD binnen haar gezin (1.1.6). Haar dochter is over haar klachten heen gegroeid en heeft momenteel nauwelijks last van haar beperking. Haar zoon merkt dit echter nog elke dag.

Autonomie ontwikkeling

In twee van de zes interviews met ouders kwam het thema ‘autonomie ontwikkelen’ expliciet naar voren (1.1.14, 1.6.6). De ene ouder gaat in op de visie van de jongvolwassene, die stelt dat hij volwassen is met het bereiken van zijn negentiende levensjaar en aan de ouders vertelt dat zij geen zeggenschap meer over hem hebben (1.1.14). De andere ouder benadert voornamelijk de ontwikkeling en de vragen die daaraan gekoppeld kunnen zijn. Bijvoorbeeld de vragen: *‘Wie ben ik nou eigenlijk?’* en *‘Wat is leuk aan mij?’* (1.6.6)

Middelengebruik

Middelengebruik werd door twee van de zes ouders benoemd als thema waar een jongvolwassene zich mee bezighoudt (1.4.10, 1.4.22, 1.5.11). Een ouder gaf aan dat het overmatig gebruik van alcohol een veelvoorkomend fenomeen is in Kootwijkerbroek, gemeente Barneveld. Een andere moeder stelde dat het voor haar zoon met een beperking moeilijk was de grens te bewaken (1.5.11). Als ouder probeerde zij bij te sturen, maar ze heeft ervaren dat dit moeilijk was en dat haar zoon het niet oppikte.

Behoeft professionele ondersteuning

Contact hulpverleningsorganisaties

Vier van de zes ouders hebben weleens contact gehad met hulpverleningsorganisaties (1.1.11, 1.1.35, 1.4.14, 1.5.4, 1.6.7). Het betreft de volgende organisaties en instanties:

- Centrum Jeugd en Gezin;
- Stichting Arta;
- Stichting Breder;
- Reclassering;
- MEE Veluwe;
- Stichting Welzijn Barneveld;
- een psychiater via de huisarts.

Deze organisaties zijn benaderd met een specifieke vraag naar begeleid wonen (1.1.35) en ondersteuning bij een beperking (1.4.14, 1.5.4). Organisaties hebben ouders praktische handvatten kunnen geven. *‘Van: hoe kan je dit wel en hoe kan je dit niet benaderen?’* (1.5.4)

Twee ouders benadrukten dat zij niet zo snel naar een organisatie zouden stappen wanneer het om *‘kleine dingetjes’* gaat. Hiermee wordt geduid op laagdrempelige opvoedvragen (1.2.17, 1.6.7). Een van de ouders gaf aan dat er altijd een drempel is om naar een hulpverleningsorganisatie te stappen (1.6.7).

Hij stelde dat als je eenmaal over die drempel bent, je een soort van gêne behoudt, een gevoel van gefaald hebben.

Hoogdrempelig

Drie van de zes geïnterviewde ouders erkenden dat er een drempel is om contact te zoeken met een hulpverleningsorganisatie voor opvoedvragen (1.2.10, 1.3.13, 1.3.16, 1.6.7, 1.6.15). Volgens een van de ouders zit er een gat tussen het stellen van een hulpvraag en een korte vraag hebben (1.2.10). Zij ervaart dat je als ouder direct in de grote molen wordt gegooid en daarom liever op zoek gaat naar een meer informele en laagdrempeligere manier van contact met hulpverleningsorganisaties. Een andere ouder stelde dat het voor haar niet gek is om naar een gespreksgroep te gaan, maar wel om hulp te zoeken voor haar specifieke situatie (1.3.16). Ook werd er opgemerkt dat er een zekere handelingsverlegenheid is, omdat men geen specifieke hulpvraag heeft (1.6.15). Deze ouder verwacht van de hulpverlener dan ook dat hij of zij met de cliënt de specifieke hulpvraag formuleert.

Kennis

Ouders vinden het belangrijk dat een professional kennis heeft. Dat kan kennis zijn met betrekking tot een specifieke beperking (1.2.18, 1.5.28), de vaardigheden om zich in te kunnen leven in de situatie en de context van een individu (1.6.12) en de vaardigheden om de kern van de vraag te vatten (1.6.12). Daarnaast stelde een ouder dat zij het van belang acht dat de hulpverlener een zekere mate van levenservaring heeft (1.3.18).

Sociale kaart

Drie van de zes ouders benoemden specifiek dat ze het belangrijk vinden dat een organisatie kennis heeft van de sociale kaart (1.1.31, 1.1.32, 1.2.18, 1.6.14). Ouders hebben hier, naar eigen zeggen, geen zicht op en verwachten dat hulpverleningsorganisaties hen hierbij helpen. Zij moeten echter wel zelf kiezen welke organisatie zij benaderen. Een ouder verwoordde dit als volgt: *‘Dan ga je naar de hulpverlening kijken en dan ontdek je, ik heb hier een loket en daar een loket en daar een loket, help, waar moet ik zijn? Dus je zit met een ongedefinieerde, niet geformuleerde behoefte en hoe ga je dat nou matchen met het probleem?’* (1.6.14). Een ouder draagt aan wat haar een goed idee lijkt: *‘Is er ergens een site die zegt als je dit hebt kan je daar naartoe, als je dat hebt, heb je keuze uit deze dingen? Je kent zelf je kind het beste, je zit zelf in de situatie, dus je weet zelf hoe het gaat. Dus je zoekt zelf uit wat je nodig hebt.’* (1.1.32)

Vraag naar hulp

Uit de interviews met ouders blijkt dat men pas naar hulp gaat zoeken wanneer de nood hoog is (1.1.15, 1.4.13, 1.5.17). Deze vraag naar hulp is dan in veel gevallen gericht op de jongvolwassenen. Wat kunnen instanties doen voor mijn jongvolwassen kind? Zo gaven twee ouders expliciet aan zelf geen hulp nodig te hebben, maar hun jongvolwassen kind wel (1.1.33, 1.5.17). De vraag naar wat een ouder zelf zou willen, leidt naar ideeën als:

- van me afkletsen (1.1.34);
- het bespreken van zorgen en vragen (1.5.27);
- het uit handen kunnen geven van die zorgen (1.5.27);
- het herdefiniëren van een vraag en/of zorg (1.6.12).

Benaderingswijze professional

Ouders geven enkele werkzame elementen in de benadering aan. Voorbeelden hiervan zijn:

- de professional moet een bepaalde klik hebben met de jongvolwassene (1.1.17);
- ga uit van de kennis van de ouder (1.1.32, 1.4.15);
- adviseer waar ouders het beste hulp kunnen zoeken (1.1.32);
- communiceer met de ouders, wie doet wat, ouders vinden het prettig om zelf ook wat te kunnen betekenen in het proces (1.1.32);

- kom je beloften na (1.1.35);
- geef praktische, toekomstgerichte tips (1.5.27);
- geef de ouder het gevoel dat hij of zij de zorgen even los kan laten (1.5.27);
- maak niet afhankelijk, maar stuur (1.5.29);
- kijk verder dan de vraag die ouders stellen, betrek het individu en de context, om zo te komen tot een herdefiniëring van de vraag en/of zorg (1.6.12; 1.6.13);
- werk zorgvuldig en geduldig (1.6.12);
- orden symptomen van omstandigheden, gebeurtenissen en factoren die een rol spelen in het probleem, soms is dat al de helft van de oplossing (1.6.12);

CJG

Vijf van de zes ouders kennen CJG Barneveld (1.1.35, 1.2.17, 1.3.12, 1.4.156, 1.5.4, 1.6.10). Twee van hen zijn ook daadwerkelijk in contact geweest met het CJG. Een van de ouders heeft een slechte ervaring met het CJG. Naar aanleiding daarvan zei zij: *‘Een advies aan het CJG is: maak je beloften waar’* (1.1.35).

Beantwoording deelvraag 2

In dit hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *'Wat zijn de vragen en behoeften van ouders met betrekking tot ondersteuning en waarin willen zij ondersteund worden?'* Ter afsluiting van dit hoofdstuk is er antwoord gegeven op deze deelvraag.

Volgens de literatuur is het als ouder nodig om enerzijds ontwikkelingen van het individu zo veel mogelijk aan te moedigen en anderzijds controle te houden en te beperken waar nodig: de autoritatieve opvoedingsstijl. Binnen meerdere thematieken in de opvoeding kunnen er vragen en zorgen ontstaan:

- de ondersteuning aan een zoon of dochter met een beperking, zoals ADHD en autisme;
- de stroeve communicatie met een jongvolwassene of de conflicten die zijn ontstaan;
- de vertoning van sociaal onwenselijk gedrag;
- de gevolgen van een scheiding op de jongvolwassene en de gezinssituatie;
- de ondersteuning aan een jongvolwassene die uit huis wil of wanneer ouders willen dat hun jongvolwassene uit huis gaat;
- de ondersteuning aan een jongvolwassene die een keuze moet maken in opleiding of werk of wanneer ouders willen dat de jongvolwassene daar een (gerichte) keuze in maakt;
- de wijze waarop een jongere omgaat met relaties of het wel of niet eens zijn van ouders met de keuzes die in de relatie van hun jongvolwassene gemaakt worden;
- de omgang van de jongvolwassenen met media;
- de omgang van de jongvolwassene met alcohol en drugs.

Behoeften van ouders zijn het verkrijgen van een goede band met de jongvolwassene door bijvoorbeeld verbindende activiteiten, gehoord worden door hun netwerk en de jongvolwassene en de mogelijkheid te praten over zorgen rond de opvoeding. Met vragen en zorgen zullen zij zich allereerst wenden tot hun persoonlijke en directe netwerk. In een later stadium wordt de hulpverlening aangeschreven.

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat de christelijke identiteit voor veel ouders een belangrijke rol speelt in de opvoeding. Ouders gaven daarbij aan dat het IQ van kinderen kan leiden tot verschillen in de opvoeding. Ook kwam in het praktijkonderzoek het loslaten van jongvolwassenen, het ontwikkelen van hun eigen autonomie en communicatie naar voren. Ouders gaven aan dat jongvolwassenen soms nog hun steun en sturing nodig hebben. Thema's als relaties, wonen en vrienden zijn belangrijk in de fase van de jongvolwassenheid. Ook kwam het bespreekbaar maken van seksualiteit naar voren in de gesprekken met ouders. Tot slot bleek dat ouders in Barneveld behoefte hebben aan een duidelijke sociale kaart met daarin de informatie en het aanbod van verschillende organisaties.

Samenvattend kan gezegd worden dat er veel raakvlakken zijn tussen literatuur- en praktijkonderzoek. Zo bleek uit beide onderzoeksmethoden dat ouders behoefte hebben aan communicatie met hun jongvolwassene. Ook bleek dat het voor ouders belangrijk is jongvolwassenen los te laten en meer autonomie te geven en enkel steun of sturing te bieden waar nodig.

Uit het praktijkonderzoek bleek dat het bespreekbaar maken van seksualiteit soms vragen oproept of zorgen geeft bij ouders. De drempel om hulp te zoeken bij deze vragen blijkt echter hoog te liggen. Dit zorgt ervoor dat ouders alleen hulp zoeken wanneer de situatie voor henzelf niet meer houdbaar is. Er blijkt bij de Barneveldse ouders behoefte te zijn aan een boekje/informatiegids met daarin informatie en het aanbod van verschillende organisaties.

Hoofdstuk 3 - Jongvolwassenen

In dit hoofdstuk is de visie van de jongvolwassenen beschreven aan de hand van literatuur- en praktijkonderzoek. Zo is onderzoek gedaan naar kenmerkende thema's bij de jongvolwassenen en hun behoefte aan ondersteuning.

De jongvolwassenheid is een tijd waarin jongvolwassenen steeds zelfstandiger worden. De ontwikkeling van hun autonomie, de rol van vrienden en relaties zijn thema's die belangrijk zijn in het leven van een jongvolwassene. Ook ouders van jongvolwassenen hebben te maken met de veranderingen die zich in de levensfase van hun kind voordoen. Zij kunnen vragen hebben over specifieke ontwikkelingen van hun jongvolwassen kind. Soms zorgen deze veranderingen ervoor dat ouders zich zorgen maken over hun jongvolwassen kind. Daarom is het relevant uit te zoeken in welke mate de autonomie van jongvolwassenen ontwikkeld is, wat zij nodig hebben en hoe zij ondersteund zouden willen worden.

In dit hoofdstuk staat het onderzoek naar de behoeften van jongvolwassenen centraal middels de volgende deelvraag: *'Welke thema's spelen er bij jongvolwassenen en welke behoeften aan ondersteuning hebben zij?'*

In dit hoofdstuk zijn allereerst op basis van literatuurstudie (deel A) de levensfase en behoeften van jongvolwassenen, mogelijke beperking en belangrijke thema's beschreven. Door deze factoren te belichten wordt er een compleet beeld gegeven van de jongvolwassenheid. Er is gebruikgemaakt van informatieve bronnen zoals boeken, onderzoeken en rapporten. De relevantie is gewaarborgd door rekening te houden met de inhoudelijke toepasbaarheid op de deelvraag van dit hoofdstuk. In het praktijkonderzoek (deel B) worden de uitkomsten van de interviews verwoord. Het praktijkonderzoek is verricht door interviews te houden met thuiswonende, Barneveldse jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 jaar.

In de inleiding van deel A en deel B wordt de verantwoording van de desbetreffende onderzoeksmethode beschreven.

Relevantie deelvraag

Naast ouders en professionals, krijgen ook jongvolwassenen een stem in dit onderzoek. Hier is voor gekozen zodat nagegaan kan worden of de behoeften van ouders aansluiten bij de behoeften van jongvolwassenen. Daarnaast kan zo bepaald worden of jongvolwassenen ondersteuning willen ontvangen en of ouders capabel zijn in het bieden van deze ondersteuning. Daarnaast is beschreven wat kenmerkend is voor de jongvolwassenheid, welke thema's er spelen in het leven van de jongvolwassenen en wat hun behoeften zijn.

Uit het antwoord op deze deelvraag kan worden afgeleid in welke mate jongvolwassenen nog ondersteuning van hun ouders nodig hebben. Daarnaast kan worden afgeleid welke ondersteuning zij dan zelf zouden willen. Op die manier kan een vergelijking gemaakt worden tussen de ondersteuning die jongvolwassenen nog willen ontvangen en de ondersteuning die ouders geven. De waarde van deze vergelijking is dat onderzocht kan worden of de behoeften van jongvolwassenen en ouders met elkaar overeenkomen. Daarnaast kan nagegaan worden of ouders kunnen voorzien in de behoefte van de jongvolwassenen.

Deel A - Literatuuronderzoek

In deel A zal ingegaan worden het literatuuronderzoek van deze deelvraag. Zoals eerder al werd gesteld, is de jongvolwassenheid een aparte fase tijdens het opgroeien van een kind. Echter wordt in onderzoeken veelzijdig aandacht besteed aan de ontwikkelingsfase voor de jongvolwassenheid. Zo is er binnen de literatuur informatie te vinden over de puberteit en vroege adolescentie, maar bleek het aanbod van informatie bij het hoger worden van de leeftijd beperkter te zijn.

Na een zoektocht naar relevante literatuur, onder begrippen als ontwikkelingsfase, jongvolwassenheid en adolescentie, zijn verschillende onderwerpen geselecteerd. Deze selectie is gedaan aan de hand van overeenkomende onderwerpen binnen deze bronnen.

Zo blijken de ontwikkelingsstadia van Marcia de ontwikkelingsfase van Erikson relevant te zijn. De literatuur over opgroeien en de ontwikkelingsfase van jongvolwassenen zijn terug te vinden in hoofdstuk 3.1. De wijze van communiceren, loyaliteit en de ontwikkeling van de autonomie zijn ook veel voorkomende termen en terug te vinden binnen dit onderzoek in hoofdstuk 3.1 en 3.2.

Binnen hoofdstuk 3.3 is aandacht gegeven aan mogelijke beperkingen bij een jongvolwassenen. Literatuur laat zien wat de beperking betekend in het dagelijks leven van jongvolwassenen en wat daarbij nodig is. De opdrachtgever vanuit CJG Barneveld heeft verzocht hier expliciet aandacht aan te geven, omdat de vragen die ouders stellen veelvoudig betrekking hebben op een beperking.

Uiteindelijk worden de thema's, die volgens verschillende bronnen kunnen spelen binnen de jongvolwassenheid, belicht in hoofdstuk 3.4. Dit hoofdstuk geeft een overzichtelijk beeld van wat een jongvolwassene bezighoudt. Dit overzicht is relevant om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de deelvraag van dit hoofdstuk.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van boeken, internetbronnen en rapporten. In de literatuurlijst kunt u de specifieke bronnen terugvinden. Er worden ook enkele verwijzingen gemaakt naar het bronnenboek. Zie een uitleg hierover in deel B van dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 3.1 - Levensfase jongvolwassenen

'De vraag is niet of jongeren een mening hebben of over informatie beschikken, maar hoe we met jongeren kunnen communiceren om die mening te weten te komen, of die informatie te verkrijgen,'
(Delfos M. F., 2014)

De jongvolwassenheid is een periode waarin veel gebeurt. Allereerst wordt gekeken naar wat deze levensfase inhoud, hoe het beste te communiceren is met jongvolwassenen en wat Erikson en Marcia over deze levensfase zeggen. Dit past goed bij deelvraag 2 die over de ontwikkeling en levensfase van de jongvolwassenen gaat.

3.1.1 - Opgroeien

'Voor bijna iedereen is de jongvolwassenheid de periode waarin hij of zij beslissingen moeten nemen die de rest van het leven blijven doorwerken' (Feldman R. S., 2007)

De jongvolwassenheid volgt op de puberteit. In de puberteit is er sprake van veel lichamelijke veranderingen, hierdoor zijn de jongvolwassenen vooral op zichzelf gericht (Beyers, Soenens, & Vansteenkiste, 2013). Jongvolwassenen richten hun aandacht weer meer op hun omgeving. Jongvolwassenen van nu hebben minder grenzen ten opzichte van de vorige generatie (Naber, 2004). De fase van jongvolwassenheid is een fase van 'zijn' en niet meer van 'worden'. Leeftijdsgenoten zijn voor jongvolwassenen belangrijker dan ouders. Het aangaan van duurzame (vriendschaps)relaties is kenmerkend voor de jongvolwassenheid.

De jongvolwassenheid is een aparte fase in de ontwikkeling (Kooij, 2002). In deze periode is het inbedden van seksualiteit in de eigen persoonlijkheid een pré. Ook het loskomen van de vroegere afhankelijkheid van ouders en het ontwikkelen van eigen autonomie zijn belangrijke thema's. Vaak wordt deze periode echter niet gezien als een aparte fase (Crone, 2008). Crone (2008) beschrijft de jongvolwassenheid als een unieke fase als het gaat om cognitieve vermogens en het uiten van emoties. Kenmerkend voor deze periode zijn de conflicten met ouders, stemmingswisselingen en het vertonen van risicovol gedrag (Crone, 2008).

Het ontwikkelen van autonomie wordt in meerdere onderzoeken onderstreept (Beyers, Soenens, & Vansteenkiste, 2013). In het boek 'Psychologie van de adolescentie' wordt autonomie gezien als het vrijwillig en zelfstandig beslissingen nemen (Beyers, Soenens, & Vansteenkiste, 2013). Ook geven deze auteurs aan dat de jongvolwassenheid twee grote taken heeft: separatie en individuatie/onafhankelijkheid. Separatie houdt het (emotioneel) losmaken van ouders in. Indivduatie of onafhankelijkheid houdt in dat jongvolwassenen zelf verantwoordelijkheid nemen en op eigen benen gaan staan.

3.1.2 - Wijze van communiceren

'Zijn jongeren een moeilijk bereikbare doelgroep? Eigenlijk valt dat dus best mee. Leer ze kennen en begrijpen. Neem ze serieus en betrek ze. Dan zijn jongeren net zo moeilijk of makkelijk bereikbaar voor de Rijksoverheid als andere doelgroepen' (Rinzema, 2012)

Waar het voor kinderen belangrijk is dat ouders hun mening vertellen, is het bij jongvolwassenen vooral belangrijk dat zij de mogelijkheid krijgen om hun eigen mening te uiten (Delfos M. , 2012). Om een goede eigen mening te kunnen vormen, is het belangrijk dat ouders hun jongvolwassenen niet afvallen. Als jongvolwassenen de opvattingen van anderen horen, staakt dit hun eigen denkproces. Enkele belangrijke onderdelen in gesprekken met jongvolwassenen is allereerst dat jongvolwassenen zich gewaardeerd en veilig voelen. Daarnaast is het belangrijk dat jongvolwassenen hun verhaal kunnen vertellen, en dat het een kwestie is dit verhaal te stimuleren en door te vragen. Ten derde is het belangrijk om nieuwsgierig te zijn naar het verhaal van de jongvolwassenen. Zij zijn trots op hun kennis. Ten slotte is het belangrijk om gevoelens en gedachten respectvol te verwoorden, te praten over communicatie (ook wel meta-communicatie) en het aannemen van een leerzame houding ten opzichte van de jongvolwassenen (Delfos M. F., 2014).

In het boek van Stolk worden do's en don'ts gegeven voor gesprekken met jongvolwassenen (Stolk, 1998). Belangrijk in gesprekken met jongvolwassenen:

- Spreken vanuit de ik-boodschap: hierdoor wordt een persoonlijke boodschap gegeven aan de jongvolwassenen.
- Positief formuleren: juist het gedrag benadrukken wat we wel willen zien. Duidelijk en concreet benoemen versterkt de positieve boodschap.
- Waardering uiten: uitspreken wat we fijn vinden aan onze jongvolwassenen.
- Consequent: het consequent volhouden van bovenstaande handreikingen zorgt ervoor dat de communicatie met jongvolwassenen goed verloopt en dat jongvolwassenen open staan voor de mening van anderen.

3.1.3 - Ontwikkelingsstadia Marcia

'Bij de identiteitsvorming speelt het kennen en begrijpen van biologische achtergrond een belangrijke rol' (Weerd, 2012)

Identiteitsontwikkeling wordt door Marcia gezien als een proces van verkenning en verbinding (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008). Het conflict neemt in de theorie van Marcia een belangrijke plaats in. Hij stelt namelijk dat de ontwikkeling wordt gestimuleerd door conflicten.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de theorie van Marcia. Daarin worden vier ontwikkelingsstadia beschreven die zijn gedachtengoed typeren (Weerd, 2012). Deze vier stadia zijn: identity achievement, moratorium, identity foreclosure en identity diffusion. Deze worden hieronder kort uitgelegd:

Stadia 1: Identity achievement/ gevormde identiteit

Typerend voor dit stadium is het openstaan voor nieuwe dingen en de zoektocht naar een eigen plek. Daarnaast is het uitkomen voor hun eigen mening en het nemen van verantwoordelijkheid kenmerkend voor deze periode. Deze jongvolwassenen hebben een crisis meegemaakt, maar zijn er sterker uitgekomen. Bij een nieuwe crisis moet gekeken worden hoe de reactie zal zijn. Een jongvolwassene heeft eigen ideeën en ideologieën ontwikkeld, los van zijn of haar ouders (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008; Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2001).

Stadia 2: Moratorium

Typerend voor dit stadium vorming is het uitstellen van identiteitsvorming. Hierin zijn jongvolwassenen op zoek naar evenwicht in nieuwe relaties. Deze jongvolwassenen zijn in crisis en komen in deze vorming ook niet uit die crisis (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008; Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2001).

Stadia 3: Identity foreclosure/ vooruitlopen

Jongvolwassenen die in dit stadium zitten, durven niet te experimenteren, maar gaan vooral de weg van hun ouders. Deze jongvolwassenen zijn betrouwbaar, maar tegelijkertijd beperkt en stug in hun denken. Vaak hangen deze jongvolwassenen een sterk gecentreerde levensbeschouwing aan. Ze vechten niet voor hun eigen mening, maar nemen vooral de opvattingen van anderen over. Bij een crisis houden ze of sterk vast aan deze opvattingen, of staan open voor eventuele nieuwe opvattingen (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008; Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2001).

Stadia 4: Identity diffusion/ verwarring

Typerend voor dit stadium is dat jongvolwassenen niet in staat zijn zich te verbinden. Jongvolwassenen laten zich vooral leiden door verwarring en onzekerheid. Ook interesseren ze zich er niet in hoe de vork daadwerkelijk in de steel zit. Het positieve van deze fase is dat deze jongvolwassenen open en verkennend zijn richting nieuwe en onbekende dingen. Er wordt geen identiteit bereikt (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008; Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2001).

Er zijn verschillen tussen jongens en meiden in het vormen van de identiteit. Bij meiden wordt de ontwikkeling vaak gevormd door het 'vooruitlopen' en/of 'gevormde identiteit'. Bij jongens is dat door een 'moratorium' en/of een 'gevormde identiteit' (Meijlink, Bakker, Avest, Abram, & Berg, 2008).

3.1.4 - Psychosociale fasen van ontwikkeling Erikson

'Voor Erikson is de belangrijkste levenstaak voor het ego de zoektocht naar de eigen identiteit'
(Rögels, 2011)

Volgens Erikson is een persoon niet los te zien van de omgeving (Rögels, 2011). Mensen beïnvloeden elkaar en worden beïnvloed. Erikson beschreef acht levensfasen van het menselijke leven. Deze fasen worden volgens een vast plan doorlopen. Elke fase heeft een eigen ontwikkelingstaak met zowel een positieve als een negatieve kant. Deze ontwikkelingstaak zorgt voor uitdagingen.

De identiteitsverwarring en het zoeken naar zichzelf staan centraal in de jongvolwassenheid (Vos R. , 2002). Jongvolwassenen ervaren de interne druk om zich tegen ouders op te zetten. Tegelijkertijd is er wel de hunkering naar voorbeelden van volwassenen. Vriendschappen spelen een belangrijke rol in dit proces, iets dat tevens voor moeite kan zorgen, omdat leeftijdsgenoten ook onzeker zijn.

Volgens Erikson staat het zoeken van een partner centraal in de jongvolwassenheid. Het aangaan van een innige, duurzame en seksuele relatie zou volgens hem de oplossing kunnen zijn voor de crises die kunnen ontstaan in de jongvolwassenheid (Rögels, 2011).

Ook Segers heeft zich gebogen over de ontwikkelingsfasen van Erikson (2014). Hij stelt dat binnen de leeftijdsgroep van 18-23 jaar twee levensfasen centraal staan. De groep van 18-20 jaar valt nog onder de fase van rolverwarring. Hierin zijn leeftijdsgenoten het belangrijkste. Het zelf ontwikkelen en persoonlijke dingen delen is erg belangrijk. Trouw en seksuele rijping staan centraal. In de groep van 20-23 jaar daarentegen staat het aansluiten bij anderen centraal. Partners en vrienden zijn het belangrijkste. Het vinden van zichzelf in de ander en hiermee een wederkerige, innige relatie op bouwen is van groot belang.

Jongvolwassenen vinden hun eigen logica het belangrijkste (Weerd, 2012). Ze kunnen hierin egoïstisch zijn en denken alles te kunnen. In discussies kunnen jongvolwassenen fel en overtuigd van hun eigen mening uit de hoek komen. De problemen die kunnen optreden zijn identiteitsverwarring. Dit uit zich in het vermijden van hechte relaties, iets dat volgens Erikson juist van groot belang is in deze fase. In ditzelfde artikel wordt aangegeven dat identiteitsconflicten nooit opgelost worden.

Ook is de individuatie lastig voor ouders (Weerd, 2012). Individuatie wil zeggen het steeds meer losmaken van ouders. Dit omdat kinderen vaak fel uit de hoek kunnen komen, waardoor het voor ouders lastig is hen los te laten.

Hoofdstuk 3.2 - Behoeften jongvolwassenen

‘Voor alle opvoeders lijkt het ons goed dat ze openstaan voor kritische vragen’ Albert (20)
(Reformatorische Dagblad, 2012)

Opgroeïende jongvolwassenen geven aan dat begrip en liefde erg belangrijk zijn in de opvoeding, zo blijkt uit een brief die 11 jongeren opstelden voor het Reformatorisch Dagblad (2012). In deze brief schreven de jongeren dat ze het bewonderen als ouders kwetsbaar durven te zijn. Deze jongvolwassenen geven aan dat veiligheid en ertoe doen belangrijk voor hen zijn. Jongvolwassenen willen zelf beslissingen kunnen nemen (autonomie ontwikkelen), zonder verwijt van hun ouders. Betrokkenheid en het uiten van liefde weerhoudt hen ervan om tegen de regels van hun ouders in te gaan. Dit laat zien dat jongvolwassenen loyaal zijn aan hun ouders. Daarom staan de autonomie ontwikkeling en loyaliteit centraal in dit hoofdstuk.

3.2.1 - Autonomie ontwikkeling

‘Adolescenten streven naar steeds meer autonomie; onafhankelijkheid en het gevoel controle te hebben over hun eigen leven’ (Feldman, 2012)

In de puberteit beginnen jongeren zich steeds meer af te zetten tegen de opvattingen van hun ouders. Rond hun 18e jaar vormen jongvolwassenen steeds meer hun eigen mening. Jongvolwassenen kunnen zich hierdoor gaan verzetten tegen ouders (Feldman, 2012). Veel ouders accepteren deze opstand, omdat ze rationeel weten dat dit verzet bij die leeftijdsfase hoort. Uit onderzoek is gebleken dat een liefdevolle houding van ouders in de jongvolwassenheid zorgt voor een positieve ontwikkeling van autonomie bij hun kinderen (Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2001). Ook bevordert een positieve houding van ouders een goede ontwikkeling van het zelfgevoel en ego-functies.

Volgens Gerris en Engels ontstaat er tijdens de jongvolwassenheid steeds meer gelijkheid tussen ouders en hun opgroeiende kinderen (Gerris & Engels, 2008). De relatie wordt steeds horizontaler. Conflicten worden daarnaast steeds meer volgens de regels van gelijkheid opgelost. Jongvolwassenen wensen hierin een onbevooroordeelde houding van hun ouders. Daarnaast vinden zij het belangrijk dat ouders te vertrouwen zijn en dat ouders respect hebben voor hun opvattingen. Deze bevindingen

worden ondersteund door het onderzoek van Mönks en Knoers (2009). Ook zij geven aan dat tijdens de jongvolwassenheid de relatie tussen jongvolwassenen en hun ouders steeds wederkeriger wordt. Deze wederkerige relatie heeft twee kanten. Enerzijds worden jongvolwassenen steeds autonomer. Anderzijds nemen zij deze autonomie ook, doordat ze zich minder laten sturen door hun ouders.

Anja Helmink stelt in haar artikel dat het voor jongvolwassenen belangrijk is dat zij zich kunnen losmaken van hun ouders en steeds meer hun eigen leven gaan vormgeven (Helmink-Stam, 2013).

3.2.2 - Loyaliteit

‘Loyaliteit betekent trouw zijn aan mensen die iets voor je betekenen’ (Onderwaater, 2008)

In ‘De onverbreekelijke band’ wordt beschreven hoe meer waarde er wordt gehecht aan een relatie, hoe hechter de band is (Onderwaater, 2008). Dit geldt ook voor jongvolwassenen en hun ouders. Jongvolwassenen hebben het leven van hun ouders gekregen en zijn hierdoor loyaal aan hun ouders. Dit wordt ook wel existentiële loyaliteit genoemd. Ook wordt deze loyaliteit wel ‘verticale loyaliteit’ genoemd, omdat de generaties aan elkaar verbonden worden.

Een pasgeboren baby heeft recht op de dagelijkse levensbehoeften zoals verzorging, aandacht en voeding. Dit geeft ouders de plicht om hun kind te verzorgen. Kinderen bouwen een schuld op bij hun ouders, doordat ze zoveel krijgen en weinig terug kunnen geven. Ouders bouwen hierdoor rechten op. Zij ontvangen echter wel vertrouwen van hun kinderen.

Nagy stelt dat bij het volwassen worden de schuld tussen ouders en kinderen nog steeds actueel is (Onderwaater, 2008). De relatie blijft volgens hem ongelijk, doordat kinderen de opgebouwde schuld nooit geheel terug kunnen betalen.

Zowel ouders als jongvolwassenen kunnen het ontbinden van ouders ervaren als een deloyale actie, wat een bron kan zijn voor spanning (Onderwaater, 2008). De houding van ouders is belangrijk hoe jongvolwassenen het losmaken ervaren. Als ouders positief en opbouwend reageren, voelen jongvolwassenen zich minder schuldig.

In het boek ‘Adolescenten en respect’ wordt de verwisseling van loyaliteit tijdens de jongvolwassenheid benoemd (Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2008). Waar kinderen en pubers nog veel zijn gericht op ouders, focussen jongvolwassenen zich steeds meer op verbindingen en relaties met leeftijdsgenoten. Volgens Erikson zijn aanhankelijkheid en loyaliteit een optimistische uitkomst van de levensfase voor jongvolwassenen (zie 3.1.4).

Hoofdstuk 3.3 - Mogelijke beperkingen jongvolwassenen

‘Ik bedoel, etikettering, dat is het meest foute wat ze hebben kunnen doen, vind ik. Want je gaat iemand behandelen als een ADHD’er, terwijl het nog meer is dan een ADHD’er. Het betekent alleen dat je hem anders moet benaderen’ (p. 3.1)

Jongvolwassenen kunnen meerdere beperkingen hebben, zowel fysiek als psychisch. In dit hoofdstuk worden er twee belicht: ADHD en autisme. Deze twee beperkingen zijn door de opdrachtgever aangegeven als veelvoorkomende beperkingen bij cliënten. Deze beperkingen blijken vaak de reden voor ouders te zijn om hulp te vragen aan het CJG. Door informatie te verzamelen over deze beperkingen, kan bij de advisering aan het CJG iets gezegd worden over omgaan met deze beperkingen. In bijlage 8 zijn bronnen opgenomen om extra informatie over ADHD en autisme te vergaren.

3.3.1 - ADHD

‘Volwassenen met ADHD waar het goed mee gaat, hebben aangegeven dat dit vooral kwam doordat hun ouders altijd in hen zijn blijven geloven’ (Compernelle, Lootens, Moggré, & Eerden, 2004)

ADHD staat voor: Attention Deficit Hyperactivity Disorder (Tartuffel, 2011). Dit wil zeggen dat mensen die gediagnostiseerd zijn met ADHD hyperactief en impulsief zijn, impulsief gedrag vertonen en weinig rust of concentratie hebben. Dit bleek uit een rapport van Volksgezondheid (Volksgezondheid, 2014). Vanuit ditzelfde rapport bleek erfelijkheid de oorzaak van ADHD te zijn.

Er zijn geen exacte cijfers bekend van kinderen of jongeren met ADHD. Wel is het vermoeden dat zo’n 2 tot 6% van de jeugd ADHD heeft (Instituut, Nederlands Jeugd, 2015). In negen jaar tijd is het aantal kinderen die medicatie voor ADHD nodig heeft met bijna 1 miljoen gestegen (Stichting kind & gedrag, 2011). Onderzoek wijst uit dat meer jongens dan meiden te kampen hebben met ADHD. Het aantal jongens met ADHD is dubbel tot driemaal zoveel als het aantal meiden met ADHD (Instituut, Nederlands Jeugd, 2015).

Uit onderzoek is gebleken dat ADHD niet verdwijnt na het 18^e levensjaar (Tartuffel, 2011). Bij volwassenen wordt ADHD vastgesteld aan de hand van dezelfde criteria als wanneer de diagnose bij kinderen wordt gesteld (Lammeren, 2007; Volksgezondheid, 2014). Daarnaast veranderen de criteria voor de vaststelling van ADHD regelmatig (Lammeren, 2007).

Kinderen bij wie op jonge leeftijd ADHD geconstateerd is, hebben in de jongvolwassenheid meer kans om crimineel gedrag te vertonen (Stichting kind & gedrag, 2011). Ook zorgen veel jongvolwassenen met ADHD voor ongevallen met autorijden.

Hyperactiviteit neemt bij (jong)volwassen met ADHD af, maar de moeite met plannen blijft bij hen parten spelen. Ook blijven deze (jong)volwassenen ongestructureerd, gejaagd, komen ze te laat, praten druk, zijn impulsief, eigenwijs en wisselen ze regelmatig van baan. Daarnaast is ook het onder niveau presteren kenmerkend voor (jong)volwassenen met ADHD (Volksgezondheid, 2014).

Veel (jong)volwassenen bij wie in de kindertijd ADHD vastgesteld is, lijden daar op latere leeftijd nog steeds aan (Gezondheidsraad, 2000). Ongeveer de helft tot twee derde blijft last houden van ADHD op latere leeftijd.

Kenmerkend voor jongvolwassenen met ADHD is dat het verschil in denkvermogen en de vertraging in de ontwikkeling in deze periode van de jongvolwassenheid nog duidelijker zichtbaar worden (Steunpunt ADHD, 2012). Jongeren met ADHD blijven erg gefocust op zichzelf, wat het aangaan van vriendschappen en relaties lastig maakt. Ook valt steun van familie, docenten en hulpverleners gedeeltelijk weg.

3.3.2 - Autisme

‘Autismespectrumstoornissen bij volwassenen kunnen lijken op andere psychiatrische stoornissen of daardoor overschaduwd worden’ (Kan, Buitelaar, & Gaag, 2008)

Autisme is een complex begrip met een nog complexere inhoud (Lalieu, 2015). Mensen met autisme communiceren anders, hebben moeite met het zich verplaatsen in de ander, vinden relaties aangaan lastig en kunnen moeilijk omgaan met verbeelding. Als autisme voorkomt in een familie, is de kans op het doorgeven daarvan groot.

Onderzoek wees uit dat 28 op de 10.000 kinderen lijden aan een aan autisme verwante stoornis (Schoemaker & Ruiters, 2004). Dit zou betekenen dat er ongeveer 11.000 kinderen met autisme in Nederland leven. Recenter onderzoek zegt echter dat het aantal kinderen hoger ligt, namelijk 60 op de

10.000 kinderen, dus 25.000 kinderen in Nederland (Schoemaker & Ruiter, 2004). Autisme komt vaker voor bij jongens dan bij meiden.

Jongvolwassenen met autisme geven aan dat ze tevreden zijn over de wijze waarop ze bezig zijn met hun ontwikkelingstaken (Persoon, 2012). Uit ditzelfde onderzoek kwam naar voren dat jongvolwassenen met autisme hebben aangegeven dat ze het belangrijk vinden om ook de ontwikkelingstaken, passend bij hun leeftijd, te volbrengen.

De hypothese van Schoemaker & Ruiter is dat het aantal mensen met autisme de afgelopen tijd sterk is toegenomen (Schoemaker & Ruiter, 2004). De oorzaak van de toename kan ook komen door de verbreding van de kaders voor vaststelling van autisme.

Eerdere onderzoeken gaven aan dat er bij mensen met autisme voornamelijk problemen liggen in de sociale wisselwerking met anderen (Broeke, 2006). Broeke toont aan dat recent onderzoek aangeeft dat voornamelijk de ingewikkelde taken die gevraagd worden, moeite geven. De oorzaak hiervan lijkt voornamelijk te liggen in de hersenen. Bij complexe taken is het belangrijk dat er in de hersengebieden genoeg onderling gecommuniceerd wordt. Dit is bij mensen met autisme echter anders. De hersengebieden communiceren namelijk minder goed met elkaar, wat voor problemen zorgt bij ingewikkelde taken.

Hoe ouder kinderen met autisme worden, hoe meer de sociale interactie en communicatie toeneemt (Kan, Buitelaar, & Gaag, 2008). Voor veel volwassenen met autisme komt de diagnose pas later. Dit omdat ze eerder goed gesteund werden door familie of doordat ze een bovengemiddeld IQ hebben, waardoor autisme niet eerder opgemerkt is.

Als bij volwassenen autisme vastgesteld wordt, zijn er vaak dieperliggende problemen. Bijvoorbeeld het losmaken van het gezin van herkomst geeft problemen of er zijn problemen ontstaan op het werk of in de relatie met de partner. Ook kan het zijn dat een ouder zelf een kind met autisme heeft en hier de oorzaak voor zoekt. Tenslotte kan het ook nog zijn dat een hulpverlener autisme vermoedt en doorverwezen heeft naar een professional.

Jongvolwassenen met autisme kunnen niet de gevolgen van hun inbreng zien in de totale sociale context (Persoon, 2012). Dit zorgt voor beperkingen in de jongvolwassenheid. Juist in deze periode wordt het aangaan van sociale relaties erg belangrijk. Daarbij is het ook belangrijk dat jongvolwassenen een juiste inbreng hebben in interacties.

Ook is er een opvallend verschil te zien in het zelfbeeld van jongvolwassenen met en zonder autisme. Jongvolwassenen zonder autisme kijken voornamelijk door de sociale bril naar zichzelf. Ze vragen zich af wie ze zijn ten opzichte van anderen (Persoon, 2012). Jongvolwassenen met autisme kijken objectief en absoluut naar zichzelf. Hun zelfbeeld is gekoppeld aan concrete details.

Hoofdstuk 3.4 - Thema's jongvolwassenen

'Jongvolwassenen leiden vaak een hectisch leven, o.a. door het zoeken naar een baan en het vinden van een levenspartner' (Hogeschool van Utrecht, 2014)

In onderstaande paragrafen worden enkele thema's beschreven welke in de jongvolwassenheid centraal staan. Vanuit literatuuronderzoek zijn er zes thema's geselecteerd die een belangrijke plaats innemen in de jongvolwassenheid.

3.4.1 - Social media

'In de leeftijd van 18-25 besteden jongvolwassenen gemiddeld 7.16 uren per week aan social media'
(Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014)

Uit onderzoek is gebleken dat jongvolwassenen tussen de 18 en 25 vooral gebruik maken van social media om in contact te blijven met anderen (Kloosterman & Beuningen, 2015). Daarnaast omdat jongvolwassenen het leuk vinden of uit verveling. Ook blijkt dat 25% van de jongvolwassenen 1 uur of minder per dag gebruik maken van social media en 69,2% tussen de 1 en 5 uur per dag. Het gebruik van social media is bij jongvolwassenen die nog onderwijs volgen, is hoger dan bij jongvolwassenen die hun opleiding afgerond hebben of gestopt zijn. In figuur 1 is te zien dat jongvolwassenen een goed gevoel krijgen als anderen hun berichten liken, retweeten of delen. Daarnaast is te zien dat meiden meer een goed gevoel ontwikkelen door het gebruik van social media dan jongens.

	Leeftijd		Geslacht		
	Totaal	12 tot 18 jaar	18 tot 25 jaar	jongen	meisjes
	%				
Het hebben van veel contacten op sociale media geeft me een goed gevoel.	39,4	47,4	33,1	39,3	39,5
Als ik ergens ben waar ik niet online kan, vind ik dat vervelend.	33,7	36,2	31,7	33,3	34,1
Ik heb liever contact met mensen via sociale media dan dat ik met ze afspreek.	3,8	4,3	3,4	4,2	3,4
Ik ben bang dat ik dingen mis als ik geen gebruik maak van sociale media.	26,7	26,7	26,7	24,5	28,8
Als mensen dingen van mij liken, retweeten of sharen geeft me dat een goed gevoel.	61,1	61,2	61,0	54,2	67,8
Ik voel mij onrustig als er een bericht binnenkomt en ik het niet direct kan bekijken.	17,0	17,5	16,7	13,5	20,5
Vindt zichzelf verslaafd aan sociale media	18,1	17,1	18,9	12,5	23,9
Hoe belangrijk sociale media (1-10)	6,2	6,4	6,0	6,0	6,4

Figuur 2

Bron: (Kloosterman & Beuningen, 2015, p. 16)

Sinds de opkomst van computers, internet en mobieltjes is het voor jongvolwassenen mogelijk om continu met elkaar in contact te zijn (Delfos M., 2012). Door dit vele online contact met vrienden, wordt de behoefte van jongvolwassenen naar sociaal contact bevredigd.

Deze opkomst heeft twee kanten. Enerzijds kunnen jongvolwassenen continu met elkaar in contact komen en vriendschappen over de hele wereld opbouwen. Anderzijds hoeven relaties die online stuk lopen, niet meer in real life uitgepraat te worden. Dit zorgt ervoor dat er minder feedback over eigen handelen ontvangen wordt.

3.4.2 - Relaties

‘Liefdesrelaties staan absoluut centraal in het leven van veel jongvolwassenen, en daarmee bepalen deze relaties zowel in positief als negatief opzicht hun welzijn’ (Overbeek, 2006).

In recent onderzoek is een overeenkomst aangetoond tussen de hechting met ouders en relaties van jongvolwassenen (Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2008). Uit dit onderzoek bleek dat een onveilige hechting met ouders zorgt voor korte en nonchalante seksuele relaties. Ook is er sprake van weinig gevoel voor zorg en aandacht. Veilig gehechte jongvolwassenen geven de voorkeur aan langere verbindingen met veel zorg en aandacht. Bij angstig gehechte kinderen is er een obsessieve drang naar zorg en aandacht.

Waar veel onderzoeken veel aandacht geven aan hechting en de gevolgen daarvan op eventuele liefdesrelaties, is dat slechts één belangrijke factor. Daarnaast is ook het beeld dat jongvolwassenen van zichzelf en hun lichaam hebben van betekenis bij het aangaan van liefdesrelaties. Jongvolwassenen

met een hoge zelfstandigheid zijn in staat goede liefdesrelaties aan te gaan (Roosen, Savenije, Kolman, & Beunderman, 2008).

Overbeek stelt in zijn artikel dat de meeste aandacht van onderzoeken tot nu is besteed aan vriendschapsrelaties en minder aan liefdesrelaties (Overbeek, 2006). Ook stelt hij dat het aantal relaties in de jongvolwassenheid sterk toeneemt, van 4% in de puberteit (12-18 jaar) naar 40% in de jongvolwassenheid (18-23 jaar). Het beginnen van liefdesrelaties is een belangrijke taak in de jongvolwassenheid zo betoogt Overbeek. Uit onderzoek is gebleken dat de gedachten van jongvolwassenen meer uitgaan naar seks, liefde en relaties dan naar familie, vrienden en school. Duurzame verbindingen met vrienden leggen echter wel een stabiele basis voor relaties en intimiteit die met een partner aangegaan worden.

3.4.3 - Seksualiteit

‘Op negentienjarige leeftijd is de intieme partner voor veel jongeren de belangrijkste bron van steun, belangrijker dan ouders of vrienden’ (Furman, HO, & Low, 2007).

Seksualiteit is een actueel thema voor jongvolwassenen. Volgens Graaf komt de seksuele ontwikkeling in de leeftijd van 18 tot 23 in een stroomversnelling (Graaf H. d., 2013). Gerritzen stelt dat het exploreren van het eigen lichaam en het experimenteren met seks vaak gebeurt buiten de wetenschap van ouders. Ook wordt de eerste keer meestal onveilig gevreeën (Gerritzen, 2001). Graaf beschrijft daarnaast dat 44% van de jongens en 25% van de meiden het goedkeuren om seks te hebben zonder verliefd te zijn (2013).

De meerderheid van gelovigen jongvolwassenen keurt seks voor het huwelijk af. Opvallend is dat bij een vaste relatie zowel gelovige als niet-gelovige jongeren seks voor het huwelijk goedkeuren.

Uit onderzoek is gebleken dat jongvolwassenen met ADHD in vergelijking met leeftijdsgenoten vroeger seksueel actief zijn (Kooij, 2002). Jongvolwassenen met ADHD hebben meer one night stands, met meer en verschillende mensen gemeenschap en gebruiken zij minder anticonceptie. Dit omdat deze jongvolwassenen geen gevaren hiervan zien (Flory, Molina, Pelham, Gnagy, & Smith, 2006).

De meeste jongvolwassenen met autisme verlangen naar een relatie en seksuele ervaringen (Graaf & Maris, 2014). Deze jongvolwassenen ook een relatie, maar hebben er moeite mee deze relatie in stand te houden. Dit komt door hun sociale beperking. Kenmerkend voor jongvolwassenen met autisme is dat zij vooral vanuit hun eigen verlangens handelen. Hierdoor hebben zij minder oog voor wat hun partner wel of niet prettig vindt. Ook kunnen er zorgen ontstaan voor deze jongvolwassenen, omdat zij negatieve voornemens van anderen niet aanvoelen en zij dus een makkelijk slachtoffer zijn.

3.4.4 - Crimineel gedrag

‘Ongeveer de helft van de adolescenten pleegt jaarlijks een of meerdere strafbare feiten’ (Laan & Blom, 2005)

Factoren die crimineel gedrag veroorzaken in de jongvolwassenheid zijn teveel alcohol, criminele vrienden, problemen op school of thuis (ANP, 2011). Deze factoren gelden voor zowel jongens als meiden. Daarnaast kunnen bij meiden factoren als trauma's, verlies van ouders of seksueel misbruik de oorzaak zijn voor het criminele gedrag.

Uit onderzoek bleek dat de kans op criminaliteit in de jongvolwassenheid verhoogd wordt als er sprake is van een combinatie van hyperactiviteit en gedragsstoornissen (Kooij, 2002). Zonder deze combinatie is er geen verhoogd risico (Taylor, Chadwick, Heptinstall, & Danckaerts, 1996). Gevangenisstraf, veroordeling en arrestatie gaan gepaard met hyperactiviteit (Kooij, 2002). Ook laat Kooij zien dat

kenmerken in de kindertijd als IQ en antisociale gedragingen, in de jongvolwassenheid crimineel gedrag op kunnen leveren.

In het boek 'Psychosociale problemen bij adolescenten' wordt gesteld dat de jongvolwassenheid een kwetsbare en complexe periode is (Junger, Mesman, & Meeus, 2003). Dit is een periode waarin de jongvolwassene problemen met zichzelf kan ontwikkelen. Dit kunnen zowel interne problemen zijn (zoals stemmingswisselingen) als externe problemen (zoals criminaliteit). Vooral deze externe problemen kunnen lastig zijn voor de maatschappij.

Van de delinquenten die in contact kwamen met justitie tussen hun 18^e en 23^e levensjaar, bleek 65% niet in contact met politie te zijn geweest voor hun 18^e (Blokland & Palmen, 2012). Een oplossing voor deze criminaliteit zou volgens Slot een blijvende relatie, een goede functie of een woning kunnen zijn (Slot, 2013). Daarbij is het belangrijk dat de partner een stabiele basis vormt en zelf geen crimineel gedrag vertoont. Uit onderzoek is gebleken dat partners van jongvolwassenen met antisociale gedragingen, vaak zelf ook probleemgedrag vertonen (Rhule-Louie & McMahon, 2007)

Een opvallend verschil is te zien in criminaliteit onder meiden en jongens (Slot, 2013). Zo lieten de jongens tot voor kort meer criminaliteit zien dan meiden. Dit verschil wordt echter steeds kleiner, doordat meiden steeds meer betrokken raken bij zwartrijden en diefstallen in winkels. Het lijkt dat dit verschil vooral komt door de genderrollen; meiden moeten vooral sociaal wenselijk gedrag laten zien. Ouders zien hier bij meiden sterker op toe dan bij jongens.

3.4.5 - Vrienden

'De adolescentie is typisch een fase waarin de relatie met leeftijdsgenoten een steeds grotere rol gaat spelen' (Wit, Veer, & Slot, 2000)

De relaties met andere jongvolwassenen worden steeds belangrijker (Scholte & Engels, 2013). Hierbij gaat het om jongvolwassenen waarbij sprake is van gelijkheid op sociaal, cognitief en emotioneel niveau. Vriendschappen zijn erg belangrijk voor de persoonlijke ontplooiing van jongvolwassenen. Het beginnen en behouden van vriendschappen is een belangrijke taak in de ontwikkeling voor jongvolwassenen (Scholte & Engels, 2013). Door het aangaan van vriendschappen, wordt bijgedragen aan cognitieve en emotionele vaardigheden (Steinberg & Morris, 2001). De kwaliteit van een vriendschapsrelatie is kenmerkend voor de termijn en de uitwerking hiervan. Onderzoeken wijzen uit dat voor zowel jongens als meiden geldt dat vrienden ervoor zorgen dat jongvolwassenen sociaal capabeler zijn, minder problemen hebben, zichzelf meer waarderen en zich minder eenzaam voelen. Jongvolwassenen die minder steun van vrienden ervaren, voelen zich vaak minder prettig (Meeus & Hart, 1993).

Slot stelt dat in de jongvolwassenheid ook steeds meer contacten tussen jongens en meiden ontstaan (Slot, 2013). Dit kan een liefdesrelatie zijn, maar ook vriendschap. Door deze vriendschappelijke omgang leren zowel jongens als meiden het andere geslacht beter kennen.

In deze vriendschappen helpen jongvolwassenen elkaar. Zo leren ze door vriendschappen hun agressie meer onder controle te houden (Naber, 2004). Daarnaast leren ze zich te verplaatsen in de ander en het omgaan met intimiteit. Veel jongvolwassenen geven aan een druk en vol sociaal leven te hebben. Vriendschappen worden bewust gekozen op basis van persoonlijke interesses en voorkeuren. Dit laat ook zien bij wie de jongvolwassenen willen horen.

Gemiddeld hebben jongvolwassenen één tot vier beste vrienden waar ze veel mee bespreken (Naber, 2004). Meiden gaan vaak vertrouwelijker met elkaar om en bespreken meer onderling. Voor jongens geldt vooral het samen leuke dingen doen om de vriendschappen te onderhouden.

Er zijn jongvolwassenen die nauwelijks vrienden hebben (Hoeven). Sommige jongvolwassenen voelen zich prettig bij het hebben van weinig of geen vrienden. Ook zijn er jongvolwassenen die hier moeite mee hebben. Zij missen vrienden en blijken het lastig te vinden om vriendschappen op te bouwen.

3.4.6 - Middelengebruik

‘Volgens CBS-studies blijkt dat ongeveer 40% van de 18 tot 24-jarige jongens en 16% van de 18 tot 24-jarige meisjes als een zware drinker kan worden gekenmerkt’ (Junger, Mesman, & Meeus, 2003)

De groep jongvolwassenen blijken de grootste drinkers te zijn ten opzichte van andere leeftijdsgroepen (CBS, 2009). De meeste problemen door teveel alcohol ontstaan in de leeftijd van 16 tot 24 jaar.

In het onderzoek van Hasselt komt naar voren dat het schoolniveau van cruciaal belang is voor de mate van alcoholgebruik (Hasselt, 2010). Zo brengen jongeren van vmbo-b meer vrije tijd door met vrienden, waardoor de kans op alcoholnutting toeneemt. Ook komen deze jongeren vaak uit gebroken gezinnen, hebben hierdoor minder controle van ouders. (Schrijvers & Schuit, 2015).

Op het platteland wordt vaker (teveel) alcohol genuttigd door jongvolwassenen dan in de steden (Hasselt, 2010). Studerende jongvolwassenen drinken meer dan jongvolwassenen die niet studeren. Op studentenverenigingen wordt regelmatig teveel alcohol genuttigd.

Er zijn verschillende redenen waarom jongvolwassenen drugs (gaan) gebruiken (Feldman, 2012). Zo willen jongvolwassenen experimenteren, gebruiken hun rolmodellen drugs of willen ze het plezier van drug ervaren.

Uit onderzoek is gebleken dat tussen de 20 en 25 jaar meer, regelmatig en zwaardere drugs gebruikt worden dan tussen de 15 en 20 jaar (Centraal bureau voor de Statistiek, 2010). Uit ditzelfde onderzoek kwam naar voren dat op het platteland minder drugs gebruikt worden dan in de grote steden. Een laatste opvallende uitkomst uit dit onderzoek is dat door jongeren op het hoger voortgezet onderwijs meer drugs gebruikt worden dan door jongeren op het lager voortgezet onderwijs.

In de puberteit gebruikt ongeveer 3% van de jongeren drugs tegen 40% van de 18-jarigen (Hoeven, Jongeren en softdrugs). Deze percentages zijn gebaseerd op het gebruik van softdrugs. Softdrugs zorgen niet voor fysieke gewinning, als wel voor psychische afhankelijkheid. Deze afhankelijkheid kan bestaan uit problemen met het geheugen, concentratie of angst- en paniekaanvallen.

Deel B - Praktijkonderzoek

In deel B wordt antwoord gegeven op de deelvraag van dit hoofdstuk door middel van praktijkonderzoek in de vorm van interviews met thuiswonende jongvolwassenen in de leeftijd van 18-23 jaar. Deze methode geeft inzicht in de huidige thema's die spelen bij jongvolwassenen en wat zij aan ondersteuning van hun ouders verwachten. De afbakening van de benaderde doelgroep is gericht op leeftijd, woonsituatie en woonplaats. Zo wonen alle geïnterviewde jongvolwassenen in de gemeente Barneveld, bij hun ouders en zijn tussen de 18 en 23 jaar. In de beantwoording van de deelvraag is het van belang juist de jongvolwassenen in de gemeente Barneveld te spreken, om een specifiek inzicht te krijgen van hun thematieken en behoeften. Zo is het, gezien de context zoals deze in hoofdstuk 1 wordt gesteld, mogelijk dat deze thematieken en behoeften verschillend van wat men in literatuur benoemd.

Door binnen de netwerkgroep 'kwetsbare jongeren' dit onderzoek voor te leggen, met daarbij de vraag naar jongvolwassenen die mee zouden willen werken aan dit onderzoek, zijn er vijf jongvolwassenen door leden van deze netwerkgroep in contact gebracht met de onderzoekers. Daarnaast is vanuit het eigen netwerk van de onderzoekers een groep van drie jongvolwassenen gekomen die mee heeft willen werken aan dit onderzoek. Drie van de vijf jongvolwassenen uit de netwerkgroep voldeden aan de criteria zoals hierboven gesteld. Er zijn zes interviews met jongvolwassenen meegenomen in dit onderzoek.

Deel B is opgedeeld in vijf koppen, betreffende de ondersteuningsbehoefte van jongvolwassenen ten opzichte van hun ouders, familierelaties, ontwikkeling en opvoeding, thema's die binnen de jongvolwassenheid spelen en de behoefte aan professionele ondersteuning.

Deze verdeling is terug te vinden in de kernlabels bij de interviews met de jongvolwassenen. De tussenkopjes onder de koppen zijn geselecteerd aan de hand van de labels die terugkwamen bij de jongvolwassenen. De definitie van kernlabels en labels is terug te vinden in bijlage 6, de verdeling in labels en kernlabels is terug te vinden in bijlage 7. De letterlijke weergave van fragmenten is te vinden in het bronnenboek, welke alleen toegankelijk voor CJG Barneveld in verband met de privacy van de respondenten.

In dit deel wordt veelzijdig verwezen naar fragmenten uit de interviews. Dit is gedaan door middel van een codering, bijvoorbeeld 2.1.5. In deze codering staat het eerste cijfer voor de doelgroep (1: ouders, 2: jongvolwassenen, 3: professionals). Het tweede cijfer staat voor de respondent, zo verwijst 2.1 naar de eerst geïnterviewde jongvolwassene. Het derde cijfer verwijst naar het fragment, zo verwijst 2.1.5 naar het 5^e fragment van de eerst geïnterviewde jongvolwassene.

Data-analyse

Ondersteuningsbehoefte ten opzichte van ouders

Communiceren

Het beschikbaar zijn van ouders is van groot belang voor jongvolwassenen (2.3.12). Zij gaven aan dat het bespreekbaar zijn van (gevoelige) onderwerpen en het verdiepen in elkaar door gesprekken positieve factoren zijn in de relatie met hun ouders (2.3.14, 2.5.7). De communicatie is een belangrijk middel om in contact te blijven. Het is belangrijk dat dit contact niet dwangmatig is, maar ouders op een natuurlijke manier in contact blijven met de jongvolwassene (2.1.15).

Jongvolwassenen willen het gevoel hebben dat ze op iemand kunnen vertrouwen en op iemand terug kunnen vallen. De communicatie met ouders blijkt daarin anders te zijn dan de communicatie met bijvoorbeeld partner of vrienden (2.3.12).

Ook het goed omgaan met elkaar is een belangrijk thema (2.5.2). Ouders kunnen aansluiting vinden bij jongvolwassenen door begrip te tonen (2.5.9). Daarnaast kan het contact goed gehouden worden door met elkaar leuke dingen te doen of activiteiten te ondernemen (2.6.24).

Vrijheid

Jongvolwassenen willen vooral dat ouders vraaggericht ondersteuning bieden. Ze willen niet door hun ouders gepusht worden of dat ouders zich te veel met hen bemoeien (2.1.15, 2.4.13, 2.4.15, 2.6.21). *'Vrijheid geven om te ontdekken wat belangrijk is voor henzelf.'* (2.4.13) Jongvolwassenen vinden het fijn een richtlijn te krijgen in plaats van een verplichting (2.4.15, 2.6.21). Het beschikbaar zijn van ouders is belangrijk (2.6.19).

Steunen

Jongvolwassenen gaven aan dat het terug kunnen vallen op ouders belangrijk is (2.3.12, 2.3.13). Naast ouders zijn er ook collega's of begeleiders die de jongvolwassenen kunnen steunen (2.4.11). Twee jongvolwassenen gaven aan dat ze steun vragen aan hun ouders wanneer dat nodig is (2.4.13, 2.6.2). Jongeren willen graag dat hun ouders beschikbaar zijn voor contact zonder zich op te dringen (2.6.19, 2.6.20, 2.6.21).

Familierelaties

Relatie ouders

Alle jongvolwassenen gaven aan een goede relatie met hun ouders te hebben (2.1.1, 2.2.1, 2.3.2, 2.4.1, 2.5.1, 2.6.6). Enkel van hen gaven aan met de ene ouder een betere band te hebben dan met de andere ouder (2.3.2, 2.5.1, 2.6.6). De mogelijkheid op ouders terug te kunnen vallen als er iets is, is een reden voor jongvolwassenen om de band als 'goed' te bestempelen (2.1.4, 2.2.1, 2.3.2, 2.6.11). Een van de jongvolwassenen gaf aan geen strenge ouders te hebben en dit als prettig te ervaren (2.1.2).

Van een van de jongvolwassenen zijn de ouders gescheiden. Volgens hem is een gevolg hiervan dat de relatie tussen de moeder en deze jongvolwassene beter is dan de relatie met zijn vader (2.5.1). Een jongvolwassene gaf aan de sturing van zijn moeder nodig te hebben om zich voor te bereiden op het zelfstandig wonen (2.5.13).

Het openstaan voor het gesprek, tips krijgen en belangstelling tonen zijn belangrijke elementen voor een goede relatie met ouders (2.5.3, 2.5.5, 2.5.12). Door verschillen van karakter kunnen er soms ook irritaties ontstaan tussen jongvolwassenen en ouders (2.6.6). Een jongvolwassene gaf aan het leuk te vinden activiteiten met zijn vader te ondernemen (2.6.18).

Relaties broers/zussen

De geïnterviewde jongvolwassenen hebben allemaal broers en/of zussen (2.1.3, 2.2.2, 2.3.3, 2.4.2, 2.5.3, 2.6.3). Zij gaven aan dat de relatie met de ene broer/zus soms beter is dan met de andere (2.1.3, 2.2.2, 2.3.3, 2.6.3). De ene jongvolwassene bespreekt meer met ouders, terwijl de andere jongvolwassene meer met broers/zussen deelt (2.3.4, 2.5.3). Jongvolwassenen geven aan een betere band te hebben met de broers en zussen waarmee zij weinig in leeftijd verschillen dan met broers en zussen met een groter leeftijdsverschil (2.3.4, 2.4.2). Ook overeenkomsten in karakters zorgen ervoor dat de relatie met de ene broer/zus beter is dan met de andere (2.6.3, 2.6.4, 2.6.6).

Ontwikkeling en opvoeding

Autonomie ontwikkeling

Jongvolwassenen vinden het fijn om eigen verantwoordelijkheid te krijgen (2.1.7, 2.1.9, 2.4.12). Veel jongeren zijn daarom bezig met het maken van eigen keuzes op levensbeschouwelijk gebied (2.1.7, 2.2.5, 2.3.16). Het hebben van verschillende opvattingen en daarin elkaars keuze accepteren en loslaten, worden soms als lastig ervaren (2.2.5, 2.3.15). *'Iemand is zelf verantwoordelijk. Iemand boven de twintig kan zelf zijn keuzes maken. Een stukje loslaten.'* (2.3.15) Autonomie betekent voor een jongvolwassene niet losgelaten worden. Het betekent juist in gesprek blijven met elkaar en de keuzes verantwoorden (2.3.16, 2.6.22). Een jongvolwassene gaf aan dat het belangrijk is dat ouders hun kinderen loslaten. Ouders moeten niet de regie willen houden, maar jongvolwassenen juist stimuleren om zelf keuzes te maken (2.6.23).

Wijze van communiceren

Jongvolwassenen staan open voor een gesprek met hun ouders en vinden het belangrijk dat dingen bespreekbaar zijn (2.1.8, 2.2.3, 2.3.7, 2.4.3). *'We proberen een beetje een-op-een het gesprek aan te gaan. Serieus van: hé, hoe is het nu met je? Hoe gaat het?'* (2.3.7) Ook de communicatie met vrienden is erg belangrijk (2.1.20, 2.1.21, 2.6.13). Een jongvolwassene gaf aan dat thuis alles bespreekbaar is, hoewel het soms lastig is als de opvattingen erg verschillen (2.2.4, 2.2.5). Ook het open zijn over levensbeschouwing en het delen van de meningen daarover zorgen voor persoonlijke ontwikkeling (2.3.16). Op het moment dat een relatie minder goed is, komt dit vaak door communicatie (2.6.7). Een jongvolwassene gaf aan bijna te gaan trouwen. De communicatie met ouders verandert hierdoor; er wordt meer gedeeld met de partner (2.3.1).

Levensbeschouwing

Eén jongvolwassene gaf aan gelovig te zijn opgevoed, maar zelf afstand van het geloof gedaan te hebben (2.1.5, 2.1.6). De kerk kan naast het geloof ook zorgen voor sociale binding. Door bijvoorbeeld clubs of verenigingen kan iemand een sociaal netwerk opbouwen in de kerk (2.1.16).

Aantal	
Gelovig opgevoed	5
Zelf gelovig	4

Een andere jongvolwassene gaf aan er veel aan te hebben wanneer haar ouders met haar in gesprek blijven gaan over het geloof, ook als zij andere keuzes maakt (2.3.16).

Ruimte individu

Bij (grote) verschillen in gezinnen is het belangrijk elkaar de ruimte te geven (2.3.5, 2.6.5). Eén jongvolwassene gaf aan bij haar schoonfamilie minder structuur terug te zien dan thuis (2.3.10). Zij was daarbij erg benieuwd hoe zij dit zelf zou doen (2.3.11).

Een andere jongvolwassene gaf aan veel ruimte ingenomen te hebben in het gezin, doordat zij anorexia heeft gehad (2.4.5). Zij kreeg anorexia na een relatie die niet soepel verlopen is (2.4.6).

Een andere jongvolwassene gaf aan dat een zus erg veel ruimte inneemt op het moment van het gesprek (2.3.6). Zij zit minder lekker in haar vel en dit beïnvloedt het hele gezin. Door ruimte te bieden voor het verhaal in een persoonlijk gesprek zijn ze elkaar tot steun.

Thema's

Vrienden

In de jongvolwassenheid zijn vrienden erg belangrijk. Dezelfde interesses blijken een werkzame factor te zijn in vriendschappen (2.1.17). Daarnaast blijken vrienden de jongvolwassenen vooral te steunen en te helpen onderwerpen bespreekbaar te maken (2.1.19, 2.4.8, 2.5.8, 2.6.12). Waar de ene jongvolwassene steun heeft aan enkele hechte vrienden, heeft de andere steun aan een vriendengroep van ongeveer tien vrienden (2.1.18, 2.6.10). Eén jongvolwassene gaf aan ook vaak praktisch bezig te zijn met vrienden (2.1.10), bijvoorbeeld door samen te sleutelen aan brommers.

Werk/opleiding

Alle jongvolwassenen gaven aan met werk bezig te zijn. Een jongvolwassene gaf aan zich regelmatig zorgen te maken over zijn werk (2.1.11). Hij gaf aan dat zijn huidige werkomgeving hem niet voldoende leert om aan een normale baan te komen (2.1.14). Meerdere jongvolwassenen gaven aan te verwachten over vijf jaar (nog steeds) aan het werk te zijn (2.2.6, 2.3.9, 2.4.9). Ook gaf één jongvolwassene aan dat de combinatie school en werk soms erg druk is (2.4.10).

Een van de jongvolwassenen gaf aan dat hij problemen op zijn werk vaak bespreekt met zijn moeder of vriend (2.5.4, 2.5.6, 2.5.8). Er is één jongvolwassene die aangeeft op zoek te gaan naar een andere baan omdat de werksfeer onprettig is (2.5.10). Het niet hebben van werk heeft ook gevolgen voor de huisvesting. Een jongvolwassene gaf aan door geen werk te hebben nog thuis te moeten wonen (2.6.8). Ook blijkt het lastig om bij specifieke branches binnen te komen zonder papieren (2.6.9).

Toekomstbeeld

Jongvolwassenen blijken veel met hun toekomst bezig te zijn. Invloeden van buitenaf kleuren het beeld van de toekomst. Zo zorgde de aanslag in Brussel ervoor dat enkele jongvolwassenen na gingen denken (2.3.8, 2.4.4). Hierbij kijken zij ook naar de invloed die het op ze heeft: *'Dan is er weer net wat gebeurd en dan denk je wel van: wat doe ik met mijn leven? Hoe ga ik ermee om?'* (2.4.4)

Alle jongvolwassenen gaven aan over vijf jaar aan het werk te willen zijn. De jongvolwassenen gaven hierbij aan dat ze graag een vaste baan willen en werk willen hebben dat ze echt leuk vinden (2.1.12, 2.1.13, 2.2.6, 2.4.9). Een van de jongvolwassenen gaf aan meer zelfstandigheid te willen in het werk (2.3.9). Het uitvoeren van eigen ideeën en plannen speelt hierin de hoofdrol.

Relaties

Veel relaties ontstaan in de leeftijd van de jongvolwassenheid. Een relatie blijkt veel invloed te hebben op de jongvolwassene. Vriendschappen veranderen; de aandacht richt zich meer op de partner (2.6.10). Het vertrouwen in een partner en het bespreekbaar maken van kwetsbare onderwerpen horen ook thuis in deze relaties (2.4.8). Enkele jongvolwassenen gaven aan over vijf jaar getrouwd te zijn en wellicht een kind te hebben (2.3.9, 2.4.9). Een jongvolwassene gaf aan misschien over vijf jaar een relatie te hebben en te verwachten dat het leven dan anders zou gaan lopen. *'Ik ben nu nog vrijgezel, stel je krijgt een vriend of weet ik veel. Dan gaat het natuurlijk heel anders lopen dan wanneer je vrijgezel bent.'* (2.2.6)

Wonen

De jongvolwassenen die meegewerkt hebben aan dit onderzoek woonden allemaal nog thuis. Een jongvolwassene gaf aan bijna te gaan trouwen. Een andere jongvolwassene gaf aan op een wachtlijst voor zelfstandig wonen te staan (2.5.11). Financiële afhankelijkheid was voor een andere jongvolwassene de reden om nog thuis te wonen (2.6.8).

Professionele ondersteuning

Een van de jongvolwassenen gaf aan professionele ondersteuning van een organisatie te hebben ontvangen (2.6.14). Eerdere professionele ondersteuning bleek niet passend. Hierdoor deed hij negatieve ervaringen op (2.6.16). Deze positieve ervaring zorgt ervoor dat de drempel voor een eventueel volgende keer lager wordt. Ook gaf deze jongvolwassene aan eventueel hulp bij de kerk te vragen (2.6.15). Een ouderling of dominee zijn daarbij bereikbare personen (2.6.17).

Beantwoording deelvraag 3

In dit hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *‘Welke thema’s spelen er bij jongvolwassenen en welke behoefte aan ondersteuning hebben zij?’* Ter afsluiting van dit hoofdstuk is er antwoord gegeven op deze deelvraag.

In de literatuurstudie zijn er enkele kenmerkende thema’s van de jongvolwassenheid beschreven:

- het ontwikkelen van een eigen identiteit (naar de theorie van Marcia);
- het aangaan van een liefdesrelatie (naar de theorie van Erikson);
- het ontwikkelen van onafhankelijkheid en zelfstandigheid;
- het aangaan van vriendschappen;
- experimenteren met drugs, alcohol en seksualiteit;
- het door middel van sociale media zeer regelmatig met leeftijdsgenoten in contact zijn;
- het beginnen en behalen van een opleiding en daarna het vinden van werk.

Het is in deze fase cruciaal dat ouders blijven communiceren met hun jongvolwassen kinderen en laten merken dat zij hen waarderen. Een houding van gelijkwaardigheid helpt hierbij. Voor jongvolwassenen met ADHD of autisme zijn de thema’s identiek. De invulling van deze thematieken verschilt echter van die van andere jongvolwassenen. Jongvolwassenen met ADHD of autisme hebben meer begeleiding nodig van ouders of professionals in het vinden van hun eigen weg.

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat jongvolwassenen behoefte hebben aan enkele zaken:

- meer verantwoordelijkheid krijgen van ouders;
- een eigen mening kunnen vormen en deze (zonder veroordeeld te worden) kunnen delen met ouders;
- ruimte voor zichzelf om rust te kunnen nemen;
- terug kunnen vallen op ouders, om hulp en steun kunnen vragen bij hen;
- bespreekbaar zijn van lastige onderwerpen met ouders;
- het afronden van een opleiding of het vinden van werk;
- het aangaan en onderhouden van vriendschappen.

De communicatie zorgt ervoor dat jongvolwassenen de relatie met hun omgeving als goed of slecht definiëren.

Samenvattend kan gesteld worden dat zowel literatuur- als praktijkonderzoek laten zien dat jongvolwassenen behoefte hebben zelfstandigheid. Het nemen van eigen verantwoordelijkheid en het vormen van een eigen mening staan centraal. Daarnaast bleek uit de resultaten van beide onderzoeksmethoden dat jongvolwassenen terug willen vallen op ouders als dat nodig is. In de resultaten van beide onderzoeksmethoden komt terug dat jongvolwassenen behoefte hebben aan communicatie, die als belangrijk wordt beschouwd. Eveneens een overeenkomst tussen de resultaten van beide methoden is het vinden van werk of het afronden van een opleiding. Een laatste overeenkomst is het aangaan van vriendschappen.

In het praktijkonderzoek gaven de jongvolwassenen aan soms behoefte te hebben aan een plek om zich (fysiek) terug te trekken om even op zichzelf te kunnen zijn. In de literatuur werd deze ruimte voor het individu met andere woorden benoemd, namelijk als het nemen van verantwoordelijkheid.

In het literatuuronderzoek kwamen onderwerpen naar voren die niet uit het praktijkonderzoek bleken. Zo werd het ontwikkelen van eigen identiteit als kenmerkend voor de jongvolwassenheid genoemd. Tevens bleek uit het literatuuronderzoek dat er wordt geëxperimenteerd met verschillende middelen in de jongvolwassenheid. Een laatste verschil is dat uit het literatuuronderzoek bleek dat jongvolwassenen veel belang hechten aan het gebruik van sociale media. Dit werd in het praktijkonderzoek niet genoemd.

Hoofdstuk 4 - Professionals

In dit hoofdstuk is de visie van de professionals beschreven aan de hand van literatuur- en praktijkonderzoek. Zo is nagegaan wat werkzame methodieken zijn en welke ervaringen professionals hebben in het werken met (opvoed)ondersteuning van ouders en jongvolwassenen.

Een professional in de sector opvoedondersteuning heeft te maken met verschillende belangen en doelgroepen. Termen als signaleren, analyseren, integrale zorg, meerzijdige partijdigheid, laagdrempeligheid en online hulp zijn begrippen die betrekking hebben op de hulp die door een professional in de sector opvoedondersteuning geboden kan worden. Professionals hebben hier vaak, in de jaren dat zij werkzaam zijn met ouders of jongvolwassenen, bepaalde werkzame elementen in ondervonden. Zij zien wat goed is voor een jongvolwassene en zien ook wat dit doet met de ouders. Daarnaast geven verschillende methodieken en methoden inzicht in de wijze waarop er door professionals en experts is nagedacht over opvoedondersteuning en de rol die een professional daarin zou moeten hebben.

In dit hoofdstuk zijn de uitkomsten van de literatuurstudie (deel A) en het praktijkonderzoek (deel B) naar de benaderingswijze en methodieken van professionals binnen de opvoedondersteuning beschreven. Dit hoofdstuk is dus gebaseerd op twee onderzoeksmethoden. Het praktijkonderzoek is verricht door het afnemen van interviews met professionals die werkzaam zijn met ouders van jongvolwassenen dan wel met de jongvolwassenen zelf. Dit hoofdstuk is geschreven om de volgende deelvraag te beantwoorden: *‘Wat zijn de ervaringen met opvoedondersteuning van organisaties of professionals die al met opvoedondersteuning voor deze doelgroep werken?’*

In het literatuuronderzoek is nagegaan wat werkzame factoren binnen de opvoedondersteuning zijn. Deze werkzame factoren zijn gezocht in verschillende methodieken en werkzame interventies. Dit is gedaan om een compleet beeld te vormen en aan de hand daarvan te kunnen concluderen welke methodieken en interventies meegenomen moeten worden in het advies aan het CJG. Daarnaast is het relevant eerder onderzoek naar deze werkzame factoren te belichten.

Het praktijkonderzoek geeft een beeld van de wijze waarop momenteel vorm wordt gegeven aan de begeleiding van ouders van jongvolwassenen en de jongvolwassenen zelf. Professionals binnen de gemeente Barneveld delen hun visie, ervaringen en doelen die gericht zijn op de ondersteuning van ouders en jongvolwassenen. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden is het relevant te weten hoe momenteel op behoeften wordt ingespeeld en wat professionals als werkzaam ondervinden in deze benaderingswijze. In deel B is een uitvoerige beschrijving van visies en werkzame elementen te vinden.

In de inleiding van deel A en deel B wordt de verantwoording van de desbetreffende onderzoeksmethode beschreven.

Relevantie deelvraag

De opdrachtgever, CJG Barneveld, wil middels dit onderzoek meer zicht krijgen op de behoeften van ouders binnen de opvoedondersteuning en de wijze waarop de professionals van CJG Barneveld hierop in kunnen spelen. Door te onderzoeken welke methodieken en interventies momenteel al gebruikt worden, wordt inzicht en kennis verkregen aangaande de werkzame elementen van deze methodieken en interventies. Deze kennis en inzichten kunnen uiteindelijk bijdragen aan de vorming van adviezen over werkzame methodieken en interventies binnen de opvoedondersteuning van het CJG. Dit zal uiteindelijk inzicht geven in de wijze waarop professionals kunnen inspelen op de vragen van ouders van jongvolwassenen.

Deel A - Literatuuronderzoek

In deel A van dit hoofdstuk zal worden ingegaan op het literaire gedeelte van deze deelvraag. Er is veel geschreven over opvoedondersteuning. Meestal betreft dit de opvoedondersteuning aan ouders met kinderen in de leeftijd van 0-18 jaar. In mindere mate is er een beschrijving van de opvoedondersteuning aan ouders met een jongvolwassene in de leeftijd van 18-23 jaar. Voor dit literatuuronderzoek betekent het dat er weinig literatuur te vinden is die op deze specifieke doelgroep is gericht. Ook de literatuur over de benaderingswijze van deze specifieke doelgroep is gering. Tijdens het zoeken naar relevante informatie is dan ook een bredere benadering gebruikt. Zo is in eerste instantie onderzoek gedaan naar opvoedondersteuning in zijn algemeenheid. Wat wordt daarin gezien als werkzaam en wat niet? Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en het Nederlands Centrum voor Jeugdgezondheidszorg (NCJ) hebben geschreven over opvoedondersteuning binnen de jeugdgezondheidszorg. Beide zijn relevante bronnen van kennis en inzicht geweest in dit onderzoek. De informatie uit deze bronnen is terug te vinden in hoofdstuk 4.1 en 4.2.

In hoofdstuk 4.3 worden werkzame elementen uit verschillende methodieken die betrekking hebben op ouders of jongvolwassenen beschreven. Deze methodieken zijn geselecteerd in een globaal onderzoek. Daarbij zijn de meest gebruikte methodieken bij jongvolwassenen en/of ouders meegenomen.

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van boeken, internetbronnen en rapporten. In de literatuurlijst zijn de specifieke bronnen terug te vinden. Er wordt één verwijzing gemaakt naar het bronnenboek. Zie een uitleg hierover in deel B van dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 4.1 - Inleiding

In onderstaande paragrafen wordt inzicht gegeven in de definitie van opvoedondersteuning volgens de literatuur en de wijze waarop hier vorm aan wordt gegeven binnen de gemeente Barneveld. Het is relevant om na te gaan wat er precies van de professional wordt verwacht en door welke organisaties momenteel ondersteuning aan ouders of jongvolwassenen wordt geboden.

4.1.1 - Algemene beschrijving opvoedondersteuning

‘Goede opvoedingsondersteuning gaat uit van het ‘zo-zo-zo-zo-principe’: zo snel, zo licht, zo kort en zo dichtbij mogelijk’ (Oudhof, et al., 2010).

De overheid richt zich de laatste jaren sterker op de rol van het gezin in de samenleving en op de opvoeding van ‘onze jeugd’. Ouders hebben hierin de primaire verantwoordelijkheid, maar de overheid wil ondersteuning bieden op momenten dat ouders het alleen en ook met hulp van het eigen sociale netwerk niet redden. Zij investeren in een gezinsvriendelijk beleid door onder meer te investeren in laagdrempelige opvoedingsondersteuning, in de vorm van Centra voor Jeugd en Gezin (Ministerie van Jeugd en Gezin, 2007).

Opvoedondersteuning is een verzamelbegrip voor preventieve activiteiten en interventies die tot doel hebben de competenties van ouders in het opvoeden te vergroten, dan wel de opvoedingssituatie te verbeteren (Ince, 2013). Het uiteindelijke doel van de ondersteuning van de ouders is een positieve ontwikkeling van kinderen te optimaliseren.

Er zijn vier kerntaken die komen kijken bij de professionele ondersteuning die het CJG biedt (Prinsen B., et al., 2013):

- Signaleren, analyseren en indien nodig doorverwijzen naar (gespecialiseerde) hulp.
- Voorlichting, advies, informatie en hulp.

- Integrale zorg organiseren.
- Monitoren, screenen en vaccineren.

Er zijn verschillende manieren waarop opvoedondersteuning vorm krijgt: van voorlichting, het bevestigen van ouders in hun opvoedaanpak en het beantwoorden van eenvoudige vragen tot een intensieve oudertraining voor ouders met een complexere hulpvraag. De benaderingswijze en methodieken worden beschreven in paragraaf 4.2 en 4.3.

4.1.2 - Opvoedondersteuning gemeente Barneveld

‘In Barneveld zijn de jongeren bereid om sneller mee te werken of die werken automatisch al mee. Omdat dat ook, en dan zeg ik het een beetje vervelend, er met de paplepel ingegoten is’ (p. 3.3)

Recent onderzoek geeft de hiernaast weergegeven aantallen aan wat betreft de jongvolwassenen in de gemeente Barneveld (Inwoners naar kenmerken, 2015)

Geslacht	Leeftijd	Aantal jongvolwassenen
Man	15-19 jaar	2055
	20-24 jaar	1883
Vrouw	15-19 jaar	2004
	20-24	1789

Villa 29 is een inloopcentrum in Barneveld waar deze jongeren voor leuke activiteiten terecht kunnen (Gemeente Barneveld). Daarnaast is er in Voorthuizen een ontmoetingsplek speciaal voor jongeren van 8-18 jaar.

Naast deze inloopcentra is er Be Active. Zij verzorgen activiteiten voor kinderen en jongeren in de gemeente Barneveld.

Enkele organisaties die werken met jongvolwassenen en/of ouders:

- Centrum Jeugd en Gezin Barneveld.
- Stichting Welzijn Barneveld (project Trots & Toekomst).
- Stichting Arta.
- Stichting Ons Bedrijf.
- Elan Barneveld.
- MEE Veluwe.
- Stichting Breder.
- Stichting jongeren voor jongeren.
- GGZ-centraal.

Hoofdstuk 4.2 - Benadering

‘Ouders zijn eerst en vooral op zoek naar iemand die ze kunnen vertrouwen, allereerst in hun eigen persoonlijke netwerk, vervolgens in de kring van professionals die ze kennen en waar ze vertrouwen in hebben.’ (Prinsen B. , et al., 2013)

In deze paragrafen wordt inhoudelijk gekeken naar werkzame benaderingswijzen binnen opvoedondersteuning. Zo wordt ingegaan op de wenselijke houding van een professional, evenals de vraag naar online hulpverlening. De vraag is hoe dit in de verschillende onderzoeken en boeken vorm gegeven is aan een juiste en effectieve benaderingswijze van de professional. Een uiteenzetting van deze benaderingswijze geeft dat we een integraal beeld krijgen van wat relevant is bevonden binnen de opvoedondersteuning in verschillende onderzoeken.

Dit hoofdstuk geeft expliciet aandacht aan het contextuele gedachtengoed en het online hulpverlening omdat dit actuele thema's zijn binnen opvoedondersteuning, zo stellen het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en het Nederlands Centrum voor Jeugdgezondheidszorg (NCJ). Een contextuele en netwerkgerichte benadering is iets wat in de nieuwe WMO wordt gezien als 'het nieuwe werken'.

Vanwege de actualiteit en toepasbaarheid binnen de opvoedondersteuning, is deze benaderingswijze relevant bevonden. Evenals de benadering binnen het online hulpverleners. Ook dit is een thema die binnen veel organisaties op de agenda staat, met zijn persoonlijke voor en nadelen.

4.2.1- Houding, kennis en vaardigheden professional

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) heeft in 2013 uitgebreid onderzoek gedaan naar de opvoedondersteuning die professionals aan ouders kunnen bieden (Prinsen B., et al.). Zo wordt er ook ingegaan op de houding, kennis en vaardigheden welke een professional moet bezitten.

Dit alles begint bij een basishouding. Een zekere sensitieve en responsieve houding, met een ondersteunende, zorgvuldige en respectvolle benadering. Daarbij moet een professional actief kunnen luisteren, vragen stellen, samenvatten en structureren. Deze vaardigheden en houding zijn, volgens dit onderzoek, van wezenlijk belang om de ondersteuning aan ouders te kunnen laten slagen.

Prinsen, et al. (2013) stelt dat naast deze basishouding een professional:

- een open, onpartijdige en niet-oordelende opstelling naar ouders moet hebben;
- een empathische, positieve benadering met geloof in het eigen probleemoplossende vermogen van ouders hanteert;
- zich bewust is van het eigen gedrag en de voorbeeldfunctie in gesprekken met ouders;
- moet kunnen reflecteren op zijn eigen werkwijzen, openstaand voor feedback van anderen;
- kennis moet hebben van de ontwikkelingsfase van jongvolwassenen;
- kennis moet hebben van factoren die bijdragen aan het ontstaan en in standhouden van psychosociale problematiek bij jongvolwassenen en opvoedingsproblemen van ouders;
- kennis moet hebben van de sociale kaart en voorzieningen voor ouders;
- een vertrouwensbasis en veranderingsbereidheid bij ouders moet kunnen scheppen door middel van goede communicatieve vaardigheden;
- een analytisch vermogen moet hebben;
- moet kunnen werken aan empowerment en zelfregulatie door de competenties van ouders te versterken;
- flexibel moet kunnen inspelen op een diversiteit aan opvoedingssituaties.

In de samenvatting van het onderzoek van Prinsen, et al. (2012)onderzoek wordt het vraaggerichte werken sterk benadrukt. Zo is het belangrijk om het perspectief van de ouders als uitgangspunt te houden. De professional activeert de eigen kracht en de mogelijkheden van de ouder om zelf problemen op te kunnen lossen. De professional benadrukt positieve kanten om de opvoedingssituatie te versterken en de kans op verbetering van de situatie te bewerkstelligen.

Een ander onderzoek van het NJI gaat in op de verschillende vormen van opvoedondersteuning (Ince, 2013). Daar waar het onderzoek van Prinsen et. al. (2013) voornamelijk ingaat op het vraaggerichte en individuele werken, gaat dit onderzoek ook in op het groepsgerichte werken. Dit kan door middel van opvoedingsvoorlichting en cursussen. Volgens Zubrick et. al. (2005) is het voordeel hiervan dat stigmatisering voor het zoeken van hulp vermindert. Bij opvoedingsvoorlichting en cursussen is echter opgemerkt dat het een selectief bereik heeft, voornamelijk hoogopgeleide ouders maken gebruik van het aanbod. Het bereik van hoog risico gezinnen (laagopgeleide, werkeloze, alleenstaande, verslaafde of zieke ouders, dan wel kinderen met een zwakke begaafdheid, aandoening of moeilijk temperament) is beperkt. Binnen deze gezinnen lijkt wijkgerichte inzet beter te werken (Ince, 2013). Deze wijkgerichte inzet wordt door de overheid gezien als het nieuwe werken. Ince bevestigt de effectiviteit van deze inzet.

4.2.2 - Contextuele hulpverlening

'The key to the understanding of 'family pathology' and of specialized family therapeutic techniques is in the integration of individual and family system dynamics.' (I. Boszormenyi-Nagy)

Contextuele hulpverlening is een benadering die rekening houdt met en gebruik maakt van het familienetwerk en het netwerk daarbuiten. Een contextuele therapeut houdt voortdurend rekening met het familienetwerk. De grondlegger van deze contextuele therapie is de Hongaarse-Amerikaanse psychiater en gezinstherapeut Ivan Boszormenyi-Nagy (1920-2007). Zijn benadering is internationaal van invloed geweest op de theorievorming rond relatie- en gezinstherapie. Nagy's werk is sterk beïnvloed door de filosoof Martin Buber, voor wie een mens slechts mens is in relatie tot de andere (Boszormenyi-Nagy, 2000).

Invloeden en belangen van voorgaande, huidige en toekomstige generaties, loyaliteit en de balans tussen geven en ontvangen vormen belangrijke elementen in het contextuele denken en werken (Hendriks, Klaveren, & Knip, 2014). Dit contextuele denken heeft Nagy proberen te beschrijven in een 'fundamentele ordening van relationele werkelijkheden', op te delen in vier dimensies (Hendriks, Klaveren, & Knip, 2014; Kurpershoek).

1. De dimensie van de feiten: bijvoorbeeld erfelijkheid, gezondheid, sociaaleconomische achtergrond en life-events.
2. De dimensie van de psychologie: de manier waarop omgegaan wordt met de feiten uit de eerste dimensie. De manier waarop situaties verwerkt zijn en de gevolgen van deze verwerkingen op de ontwikkeling van een individu.
3. De dimensie van de interactie: mensen leven in relaties met de regels, de machtsverhoudingen, verbindingen en loyaliteiten die daarbij horen.
4. De dimensie van de relationele ethiek: gaat in op de gerechtigheid in de verhoudingen: mensen zullen pas goed functioneren als er een balans is tussen geven en ontvangen. Deze balans moet rechtvaardig en houdbaar zijn.

Deze vierde dimensie is de meest kenmerkende voor het denken van Nagy. De centrale plaats van een balans in geven en nemen wordt volgens Nagy bijgehouden, hij benoemt het als een 'onzichtbaar groot boek'. Als kind kun je in principe alleen ontvangen, omdat een kind afhankelijk is van zijn of haar ouders, kan er gegeven worden door bijvoorbeeld een lachje. Wanneer de balans later ernstig verstoord raakt, kan dit zorgen voor scheve relaties. Nagy stelt dat juist anderen en vooral eigen kinderen daar de dupe van worden door een zogeheten 'roulerende rekening'.

De contextuele hulpverlening richt zich er dus op mensen te ondersteunen in het vinden van een goede balans tussen zorg dragen voor zichzelf en zorg dragen voor de ander. 'De ander' verwijst dan naar eenieder die dichtbij de cliënt staat, dan wel in een betekenisvolle relatie met de cliënt (Hendriks, Klaveren, & Knip, 2014).

Een professional die met deze contextuele benadering werkt, is gericht op de dimensie van de relationele ethiek. Zich bewust zijnde van de aanwezigheid van de eerste drie dimensies. Daarnaast is een meerzijdig partijdige houding essentieel voor een contextueel werker. Hij heeft dan ook aandacht voor de niet aanwezige betekenisvolle betrokkenen. Daardoor bestaat zijn cliëntsysteem uit al die mensen die consequenties van het hulpverleningsproces zullen ervaren. Het baant de weg naar recht doen aan de ander en biedt de mogelijkheid van herstel (Hendriks, Klaveren, & Knip, 2014).

Uiteindelijk geeft deze benadering volgens Nagy een zo groot mogelijk zicht op de relationele werkelijkheid van de cliënt. Deze geeft de professional uiteindelijk zicht op een breed scala aan mogelijke hulpbronnen, zowel vanuit de familie als vanuit het sociale netwerk.

4.2.3 - Betrokkenheid en verantwoordelijkheid

‘Om zichzelf te zijn is het nodig om afstand te nemen van de dwang van het ideaal’ (F. Nietzsche)

Uit tal van onderzoeken blijkt dat de persoon van de hulpverlener meer invloed heeft op het succes van de hulpverlening dan de richting, methode of technieken die gebruikt worden (Maes, 2007). Dit zorgt voor een druk op de hulpverlener als persoon. Relevant is het om te kijken in welke mate dit van toepassing is binnen de opvoedondersteuning, welke ouders van jongvolwassenen zouden kunnen gebruiken. De vraag is in welke mate een professional betrokken moet zijn en welke verantwoordelijkheid hij/zij daarmee op zich neemt.

Het ministerie voor Jeugd en Gezin stelde 4 kerntaken op voor CJG-professionals (Prinsen B. , et al., 2013):

1. Signaleren, analyseren en, indien nodig, doorverwijzen naar (gespecialiseerde) hulp.
2. Ondersteuning en dienstverlening: voorlichting, advies, informatie en hulp.
3. Integrale zorg organiseren.
4. Monitoren, screenen en vaccineren.

Het CJG heeft dus een grote verantwoordelijkheid als het gaat om opvoedondersteuning, stelt dit onderzoek van het NJi. Een verantwoordelijkheid binnen de algemene signalering die naar voren komt in zowel het wijkgerichte werken, als de directe ondersteuning bij de begeleiding van ouders. Ditzelfde onderzoek stelt dat het CJG zijn laagdrempeligheid moet waarborgen door een vraagbaak te blijven voor ouders, jeugdigen en professionals (Prinsen B. , et al., 2013). Enerzijds zijn zij dus professionals die kennis hebben van de sociale kaart, en anderzijds moeten zij de vaardigheden moeten hebben om in gesprek te gaan met ouders, jeugdigen en professionals om zo laagdrempelig te blijven (zie 4.2.1).

Prinsen et. al. (2013) stelt dan ook dat afstemming met ketenpartners zeer belangrijk is om te delen in deze verantwoordelijkheid. Zo fungeert het CJG volgens dit onderzoek voornamelijk in het preventieve domein. Zij stellen dus dat het werk van het CJG begrensd moet worden.

Professionele betrokkenheid is een beroepsmatige, functionele en doelgerichte betrokkenheid die ontstaan is vanuit een professionele relatie (Schmitz, 2009). Uiteindelijk blijft de professional eindverantwoordelijk voor de controle of regie over de hulpverleningssituatie en de cliënt over zijn of haar eigen situatie. Het waarborgen van deze grens geeft dat een professional niet ‘schuldig’ kan worden bevonden wanneer een ouder niet ‘meewerkt’ of de doelgroep niet bereikt kan worden. Dit betekent dat de professional flexibel moet zijn en andere methoden moet raadplegen, of de verantwoordelijkheid bij de cliënt moet laten liggen.

Een valkuil van vele hulpverleners is een te grote betrokkenheid (Schmitz, 2009). Deze overgang verloopt geleidelijk. Er ontstaat vertrouwen en een gevoel van waardering voor elkaar, dat wat een professional veelal graag wil bereiken in het contact met de ouders. Het voornaamste probleem is echter dat men zich meestal pas te laat realiseert dat er sprake is van overtrokkenheid. Veelal voelt de professional zich al leeggezogen, teleurgesteld of overbelast.

Schmitz (2009) stelt zich de vraag waar de grens van betrokkenheid ligt.

‘Als het contact verder gaat dan bewust gekozen betrokkenheid, wordt het betrokken raken: meegezogen worden met de wensen van de cliënt zonder daar zelf een bewuste keuze in te maken en er voldoende tegengas aan te kunnen geven.’

Een zekere mate aan betrokkenheid bij het gezin is dus gewenst. Het bewaren van grenzen en inzetten van netwerk is preventief voor een te grote betrokkenheid of te grote verantwoordelijkheid.

4.2.4 - Online hulp

‘Online hulpverlening, waaronder opvoedingsondersteuning aan ouders, maakt een steeds groter deel uit van de gereedheidskist van moderne hulpverleners. Verdere groei van deze vorm van hulpverlening valt te verwachten.’ (Ligtermoet, Vergeer, & Zwikker, 2011)

Aan professionals die online hulp bieden worden geen specifieke eisen gesteld. In de praktijk blijkt namelijk dat het bieden van online hulp andere kennis en vaardigheden van professionals vraagt dan bij reguliere hulpverlening (Nederlands Jeugdinstituut). Het onderzoek van Ligtermoet, Vergeer & Zwikker geeft een competentieprofiel welke van belang is zijn voor het bieden van online hulp aan ouders.

Namelijk:

- De online professional is in staat om digitale vormen van communicatie en bijbehorende technische instrumenten (computers en internet) te gebruiken.
- De online professional is in staat informatie adequaat te verwerken en te analyseren.
- De online professional is in staat om vanuit een professionele houding flexibel en adequaat om te gaan met taal in de online gespreksvoering en heeft een open houding voor het taalgebruik en mogelijke taalfouten van de ouder.
- De online professional kan omgaan met een beperking van informatiebronnen door de afwezigheid van fysieke kenmerken en (fysieke) non-verbale reacties.
- De professional is in staat om zijn online ondersteuning te professionaliseren en collega's en andere professionals te ondersteunen bij de wijze waarop zij online ondersteuning bieden.

Naast de online hulp die de technologie van deze maatschappij ons kan bieden, kan een professional ook gebruik maken van sociale media. Social media en technologie zijn te gebruiken om meer ouders te bereiken met informatie via betrouwbare websites (bijvoorbeeld www.stichtingopvoeden.nl) of om efficiënt met andere professionals en ketenpartners te communiceren.

Op basis van verschillende studies bij volwassenen en jongvolwassenen kan gezegd worden dat online hulpverlening positieve effecten kan hebben bij verschillende problemen en stoornissen. Ritteband & Tate (2009) concludeerde dat online interventies kunnen zorgen voor afname van symptomen en een verbeterde kwaliteit van leven. Dit zijn positieve effecten die samen met de flexibiliteit, laagdrempeligheid en kosten- en tijdsbesparing die deze wijze van hulp typeert, aantrekkelijk worden voor professionals.

Echter zijn er ook enkele nadelen van deze benaderingswijze te belichten. Zo stelt het NJi dat er verschillende effecten als nadelig worden ervaren (Rooijen, Zwikker, & Vliet, 2014).

Namelijk:

- Gemis van face-to-face contact: non-verbale signalen en lichaamstaal ontbreken, wat het voor een online professional moeilijker maakt om te signaleren wanneer alternatieve vormen van hulp noodzakelijk zijn of wanneer er sprake is van een crisissituatie.
- Niet voor iedereen geschikt: wanneer mensen geen toegang hebben tot internet of men last heeft van technofobie (angst voor technologie) is online hulp niet geschikt. Daarnaast vinden niet alle cliënten het prettig om te communiceren via de computer.
- Uitval: volgens Grolleman, Mutsaers & van 't Land (2008) is een gevaar van online hulpverlening het voortijdig beëindigen van de interventies door cliënten. Zij verwijzen hiervoor naar de vrijblijvendheid van het online aanbod, zeker als de hulpvrager anoniem kan blijven.
- Effecten en financiering anonieme online hulp: het is niet goed vast te stellen of cliënten werkelijk baat hebben gehad bij de interventie die een online hulpverlener doet. Daarnaast is de vraag wat er precies voor heeft gezorgd dat de hulp effectief is of niet en blijkt de financiering van deze anonieme online hulp vaak lastig.

- Betrouwbaarheid informatie: het is niet altijd duidelijk hoe betrouwbaar en kwalitatief de informatie is die binnen de online hulpverlening wordt geboden.

Hoofdstuk 4.3 - Methodieken

In deze paragraaf wordt gekeken naar verschillende, werkzame methodieken binnen de hulpverlening aan ouders en/of jongvolwassenen. Door een verkennende zoektocht in boeken en op internet zijn er vier veelgebruikte en werkzame methodieken geselecteerd. Tijdens het onderzoeken van deze thema's en het zoeken naar literatuur, bleek een van de methodieken minder geschikt dan in eerste instantie gedacht. Deze methodiek is vervolgens niet verder onderzocht of uitgewerkt. Tijdens de zoektocht naar relevantie informatie kwam al gauw een andere veelgebruikte methodiek naar voren; namelijk motiverende gespreksvoering. Bij de uitwerking van de vier methodieken is gekeken naar de actualiteit en relevantie. Daarnaast is gekeken of er organisaties zijn die werken met een van deze methodieken en welke ervaringen dat oplevert. Triple P is een methodiek die veel gebruikt wordt in de ondersteuning aan ouders van kinderen tot 16 jaar. Werkzame factoren die geschikt zijn voor de ouders van dit onderzoek zijn vermeld in 4.3.1. De oplossingsgerichte methodiek (4.3.2) en de netwerkgerichte methodiek (4.3.3) zijn actuele methodieken die goed passen bij het nieuwe werken, namelijk het de eigen kracht van cliënten benadrukken en het netwerk om hen heen versterken.

4.3.1 - Triple P

'Triple P staat voor Positief Pedagogische Programma.' (Nederlands Jeugdinstituut, 2006)

Professor M. Sanders is samen met het team van het Parenting and Family Support Centre verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de Triple-P methodiek (Nederlands Jeugdinstituut, 2006). In Nederland wordt dit programma gecoördineerd door het Trimbos instituut en het Nederlands Jeugdinstituut.

Triple P is een methodiek die ontwikkelt en zeer geschikt is voor kinderen en jongeren tot 18 jaar (Gerris, 2006). Veel opvoedondersteuning wordt vanuit deze methodiek gegeven. Gezien de houding van de hulpverleners en interventies is besloten deze ook op te nemen binnen de methodieken.

Triple P is een methodiek die op vijf niveaus interventies onderscheiden van ondersteuning voor gezinnen (Nederlands Jeugdinstituut, 2006):

Voorzien van informatie en voorlichting via media en andere informatiebronnen

Hiermee hoopt men meer bekendheid te geven aan de methodiek. Daarnaast ouders biedt men positieve handreikingen voor de opvoeding. Door via media ouders te bereiken, hoopt men de drempel voor ouders te verlagen om deel te nemen aan deze programma's.

Voorlichtingsgesprekken over ontwikkeling en gedrag van het kind

Deze gesprekken hebben zowel een preventief als een oplossend karakter. Preventief doordat emotionele- en gedragsproblemen worden voorkomen bij kinderen. Daarnaast oplossend door het inzicht van de ouders in de ontwikkeling en het gedrag van hun kind te bevorderen.

Het geven van advies bij specifieke zorgen over gedrag en ontwikkeling

Op die manier leren ouders (beter) om te gaan met de (gedrags)problemen van hun kind. Ook zorgt dit niveau ervoor dat problemen niet verergeren of de ontwikkeling van kinderen in de weg komt te staan.

Bij ernstige gedragsproblemen van het kind: training in opvoedingsvaardigheden

Ouders leren hoe zij een goed contact met hun kind op kunnen bouwen. Daarnaast het goede gedrag van kinderen te bevorderen en negatief gedrag te negeren.

Gezinsinterventies bij ernstige gedragsproblemen van het kind

Deze methoden kunnen ingezet worden bij ouders die daar behoefte aan hebben. Deze methodiek is ontwikkeld en is vooral geschikt voor ouders van kinderen/jongeren van 0 tot 18. Enkele van deze methoden kunnen echter ook geschikt zijn voor oudere kinderen.

Voor een professional die gebruik maakt van de Triple-P methodiek, is de houding van groot belang (Burggraaf-Huiskes, 2005). Allereerst is het belangrijk dat een professional adequaat kan reageren op signalen en emoties en zich in de ander kan verplaatsen. Daarnaast is het belangrijk dat een professional positief ondersteunt en vertrouwen uitspreekt in de zelfredzaamheid van ouders. Tenslotte is het belangrijk dat een professional op een zorgvuldige en respectvolle manier omgaat met ouders en hun visie.

Daarnaast zijn vier vaardigheden van belang voor een hulpverlener (Burggraaf-Huiskes, 2005):

1. Open vragen stellen en indien nodig functionele gesloten vragen.
2. Het gesprek samenvatten en structureren.
3. Door middel van houding en gebaren een actieve luisterhouding laten zien.
4. Lichaamstaal gebruiken en afstemmen op ouders.

Het Nederlands Jeugdinstituut (2006) adviseert CJG's om duidelijke (het liefst ook korte) en makkelijke lijsten te gebruiken om op die manier beschermende- en risicofactoren in kaart te brengen en vanuit die positie interventies te bespreken.

4.3.2 - Oplossingsgerichte methodiek

'Oplossingsgerichte therapie is een vorm van hulpverlening die gericht is op het benutten van de sterke kanten en hulpbronnen van de cliënt' (Bartelink, 2013)

De oplossingsgerichte methodiek is een benadering die ontstaan is door discussies tussen verschillende therapeuten en onderzoekers (Schijndel). Belangrijke grondleggers voor deze methodiek zijn: Gregory Bateson, Insoo Kim Berg, Milton Erickson, Steve de Shazer en John Weakland.

In de oplossingsgerichte methodiek wordt gebruik gemaakt van de krachten van de cliënt (Cauffman, 2013). De focus op de krachten wordt versterkt door aandacht te hebben voor de context of het systeem waarin de cliënt leeft en functioneert. Het systeem van de cliënt bestaat uit zowel personen (ouders, familie en vrienden) alsook werkomgeving (buurt, verenigingen of kerk). Daarnaast hebben cliënten factoren als geloof, opvattingen en economische omstandigheden die een rol spelen. In de oplossingsgerichte methodiek wordt gebruikt gemaakt van al deze factoren door er krachten uit te putten of veranderingen in aan te brengen.

De oplossingsgerichte methodiek maakt gebruik van 3 basisregels: (Cauffman, 2013)

Basisregel 1: 'Als iets niet langer of niet goed genoeg werkt nadat je het een tijdje geprobeerd hebt, stop er dan mee, leer hiervan en probeer iets anders'

Jarenlange goedwerkende patronen kunnen veranderen waardoor ze minder werkbaar worden. Dan is het belangrijk te zoeken naar nieuwe mogelijkheden. Nieuwe mogelijkheden moeten uitgetest worden. Niet bij de eerste tegenslag opgeven, maar vasthouden. Lukt het alsnog niet dan is het belangrijk ermee te stoppen en te reflecteren wat men geleerd heeft. Dan kan de weg naar nieuwe mogelijkheden ingeslagen worden.

Basisregel 2: *‘Als iets goed, goed genoeg of beter werkt, ga er gewoon mee door en/of doe er dan meer van’*

Niet gaan werken aan relaties die geen barsten vertonen. Zaken die goed gaan moeten meer ingezet worden en meer gebruikt worden. Op die manier kan gebouwd worden aan een gelukkiger bestaan. Daarbij is het belangrijk dat iets ‘goed genoeg’ moet werken. We hoeven daarbij niet altijd te streven naar de hoogst haalbare doelen.

Basisregel 3: *‘Als iets goed, goed genoeg of beter werkt, leer het van een ander en/of biedt het een ander aan’*.

Het leerbaar opstellen voor tips en adviezen is belangrijk om het leefbaar en gemakkelijker te houden. Daarnaast als iemand zelf werkbare elementen ontdekt heeft, is het belangrijk deze te delen met anderen.

De oplossingsgerichte methodiek richt zich vooral op de versterking van de autonomie van cliënten (Bartelink, 2013). Hierbij ligt de nadruk vooral op de oplossing in plaats van op het probleem. Voor de oplossing hoeft er geen geheel zicht te zijn op het ontstaan van de problemen. De cliënt wordt beschouwd als een expert van zijn/haar eigen leven. Hierdoor laat de hulpverlener de cliënt de doelen formuleren, zo mogelijk in concrete en positieve termen. De hulpverlener heeft vertrouwen in de uitdagingen van de cliënt dat hij/zij zelf positieve veranderingen weet te realiseren.

Volgens Prüst (2012) is er nog nauwelijks onderzoek gedaan bij kinderen, jongeren of gezinnen.

De oplossingsgerichte methodiek bestaat uit 7 belangrijke stappen, waarbij volgorde geen rol speelt (Prüst, 2012).

Allereerst is het belangrijk contact te maken en daarmee de basis te leggen. Daarnaast is het uitvragen van (krachten van) de context een belangrijk element in de hulpverlening. Het stellen van (positieve) doelen door de cliënt, ondersteund door de hulpverlener, is ook een belangrijke stap. Uitvragen van de sterke kanten van die cliënt en het vragen naar uitzonderingen zoals wanneer het wel goed ging, staan ook centraal. Tevens zijn schaalvragen belangrijk om in te schatten hoe de cliënt de situatie ziet en hoe hij/zij de groei ziet. De oplossingsgerichte methodiek richt zich daarnaast vooral op de toekomst. Tot slot is het belangrijk dat de hulpverlener de cliënt complimenteert voor zijn/haar aandeel in het proces.

Binnen deze methodiek ligt de focus vooral op de oplossing. Dit is helpend in de opvoedondersteuning. Er wordt vooral gekeken naar wat er veranderd moet worden en hoe dat bereikt kan worden.

4.3.3 - Netwerkgerichte methodiek

‘Netwerkgericht werken kan op vele manieren. Een sterk sociaal netwerk draagt bij aan de eigen regie van de cliënt’ (Sozio, 2014)

Netwerkgericht werken richt zich op de informele ondersteuning van cliënten. De zelfredzaamheid van cliënten wordt vergroot doordat zij een sterke rol innemen in het vergroten van de kwaliteit van hun netwerk (Cora Brink, 2008). Deze netwerkgerichte benadering sluit goed aan op het nieuwe werken volgens de WMO door meer met informele netwerken te werken (Vilans en Movisie, 2014). Dit vergroten van de kwaliteit kan door nieuwe contacten aan te gaan, contacten intensiever te maken of door zich los te maken van beperkingen of dominante relaties.

Van oorsprong nemen hulpverleners veel verantwoordelijkheid van cliënten over (Baars, Uffing, & Dekkers, 1990). De netwerkgerichte methodiek richt zich echter veel meer op het sociale netwerk van de cliënt.

Bij de netwerkgerichte methodiek wordt uitgegaan van enkele belangrijke handelingen: (Kruijswijk, et al.)

- Kijken met een open blik naar personen die een belangrijke rol vervullen voor de cliënt.
- Verbeteren van de kwaliteit van het netwerk staat gelijk aan het uitbreiden daarvan.
- Onderzoeken of al eerder het netwerk in kaart gebracht is.
- Regelmatig het netwerk bespreken en zichtbaar maken.
- Cliënt is leidend: wie wil hij/zij betrekken uit het netwerk?
- Verbinding op basis van levensstijl en interesses.
- Waar mogelijk moeten ook burens en buurtbewoners betrokken worden.
- Begin met het in kaart brengen, eindig er niet mee.
- Niet opgeven. Tegenslag is soms nodig voor een doorbraak.

Deze benadering heeft meerdere mogelijkheden om een netwerk in kaart te brengen (Kruijswijk, et al.). Daarnaast wordt binnen deze methodiek gekeken naar het informele netwerk ter ondersteuning. Dit kan goed ingezet worden binnen opvoedondersteuning. Hulpverleners kunnen met ouders in kaart brengen wie zij in hun eigen netwerk ondersteuning kunnen vragen.

Wat als iemand geen netwerk heeft? Allereerst onderzoeken wat een cliënt wel wil. Bij andere mensen helpt het om goed door te vragen met wie hij/zij weleens contact heeft (Kruijswijk, et al.). Regelmatig blijkt een cliënt dan alsnog mensen te kennen die de cliënt kunnen ondersteunen.

Mocht een cliënt beschikken over een niet-helpend netwerk, dan wordt door middel van de netwerkgerichte methodiek gekeken wat de cliënt wil met die contacten.

Voor mensen die minder sociaalvaardig zijn richt deze netwerkbenadering zich op het samen met een maatje activiteiten ondernemen. Ook kunnen er activiteiten georganiseerd worden voor mensen met een soortgelijke beperking, waardoor de drempel wordt verlaagd. Daarnaast is het mogelijk om cursussen te volgen waarbij er meer sociale vaardigheden worden aangeleerd.

4.3.4 - Motiverende gespreksvoering

‘Motivational interviewing is a collaborative conversation style for strengthening a person’s own motivation and commitment to change’ (Miller & Rollnick, 2013)

Motiverende gespreksvoering is een methodiek geïntroduceerd door William Miller en Stephen Rollnick (Speksnijder, 2012). Zij hebben beschreven hoe weerstand tegen veranderingen geen eigenschap is van cliënten, maar iets zegt over de relatie tussen cliënt en hulpverlener. Het taalgebruik van de hulpverlener kan ervoor zorgen dat de weerstand bij cliënten afneemt. Inmiddels is motiverende gespreksvoering een veelgebruikt middel binnen de verslavingszorg, maar dit wordt ook steeds meer toegepast in andere hulpverleningsvormen.

De oorsprong van motiverende gespreksvoering ligt in de humanistische georiënteerde hulpverlening (Veen & Goijarts, 2012). Deze gaat uit van een interne behoefte om te groeien en te ontwikkelen.

Motivatie is een combinatie van willen, kunnen en klaar zijn (Veen & Goijarts, 2012). Onder willen wordt verstaan de bereidheid tot verandering. Met kunnen wordt het vermogen van cliënten om te veranderen bedoeld. Klaar zijn gaat over de juiste timing tot verandering.

Het is belangrijk dat cliënten zelf het gevoel hebben ook de veranderingen te kunnen realiseren. Het is belangrijk dat een hulpverlener hier rekening mee houdt in de hulpverlening.

Motiverende gespreksvoering werkt doordat de weerstand verandert (Veen & Goijarts, 2012). Het opbouwen van een goede relatie tussen hulpverlener en cliënt staat centraal. Door een goede relatie zullen cliënten eerder bereid zijn te veranderen. Daarnaast werkt motiverende gespreksvoering doordat het belang van anderen veranderd wordt. De methodiek richt zich er voornamelijk op om

interne behoeften te willen veranderen bij cliënten. Tenslotte lokt deze methodiek uitspraken uit die te maken hebben met verandering. Dit blijkt een goede motivatie te zijn voor daadwerkelijke verandering.

Cliënten worden door de bezuinigingen steeds meer uitgedaagd zelfsturend te zijn. Deze methodiek sluit hier goed op aan (Rapp, Saleeby, & Sullivan, 2005). Het zet cliënten aan tot zelfsturing. Daarnaast worden cliënten gezien als competent in plaats van tekortschietend.

In de verslavingszorg met jongeren is motiverende gespreksvoering een effectieve hulpverleningsmanier (Prins & Braet, 2014). Deze is ontstaan voor de verslavingszorg en is inmiddels een veel gebruikte methodiek binnen deze hulpverleningsvorm.

Deze methodiek is geschikt voor cliënten die veranderingen van gedrag overwegen (Movisie, 2010). De aanpak wordt opgedeeld in twee fasen. Allereerst wordt de motivatie om te veranderen ontwikkeld bij de cliënt. Er wordt dan gekeken naar redenen om wel of niet te veranderen. In de tweede fase wordt meer gekeken naar de betrokkenheid bij veranderingen.

Deel B - praktijkonderzoek

In deel B wordt getracht antwoord te geven op de deelvraag van dit hoofdstuk door middel van praktijkonderzoek in de vorm van interviews met professionals binnen de gemeente Barneveld. Deze methode geeft inzicht in de huidige benadering van ouders en jongvolwassenen in de gemeente Barneveld. Daarnaast kunnen professionals werkzaam in gemeente Barneveld, het beste weergeven wat typerend is voor Barneveldse jongvolwassenen en ouders. Het is relevant te kijken naar de herkenning van thematieken en omvang van deze thematieken binnen de gemeente Barneveld om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de deelvraag van dit hoofdstuk.

Twee van de geïnterviewde professionals zijn geselecteerd door de betrokkenheid aan de netwerkgroep 'kwetsbare jongeren'. Deze professionals zetten zich beide in voor de doelgroep en hebben dan ook inhoudelijke kennis. Doordat het onderzoek ook voor hen relevant is, waren zij bereid mee te werken. Binnen deze netwerkgroep is het verzoek neergelegd om mee te denken over te benaderen jongvolwassenen en ouders. Ook is de vraag gesteld naar het delen van kennis door middel van een interview.

Binnen de interviews met professionals is gebruik gemaakt van een topicinterview (Baarda, et al., 2013, p. 150). Dit houdt in dat er alleen topics geselecteerd zijn. Hierdoor stond vooral het gesprek centraal. De topics zijn tot stand gekomen naar aanleiding van de literatuur. De topiclijst is de vinden in de bijlage 3 van dit onderzoek.

Deel B is opgedeeld in vier koppen, betreffende de thema's van ouders, thema's van jongvolwassenen, gemeente Barneveld en de werkwijze en visie. Deze verdeling is terug te vinden in de kernlabels bij de interviews met professionals. Elke kop heeft weer verschillende tussenkopjes, deze zijn geselecteerd aan de hand van de labels die terugkwamen bij de professionals. Deze verdeling in labels en kernlabels is terug te vinden in bijlage 7, de definitie van de kernlabels en de labels is terug te vinden in bijlage 6. Binnen dit deel worden de verschillende visies, herkenningen van thematieken en benaderingswijzen vergeleken en naast elkaar gelegd. Op die manier wordt getracht een algemeen beeld te vormen en antwoord te geven op de deelvraag van dit hoofdstuk.

In dit deel wordt veelzijdig verwezen naar fragmenten uit de interviews. Dit is gedaan door middel van een codering, bijvoorbeeld 3.1.5. In deze codering staat het eerste cijfer voor de doelgroep (1: ouders, 2: jongvolwassenen, 3: professionals). Het tweede cijfer staat voor de respondent, zo verwijst 3.1 naar de eerst geïnterviewde professional. Het derde cijfer verwijst naar het fragment, zo verwijst 3.1.5 naar het 5^e fragment van de eerst geïnterviewde professional. De letterlijke weergave van fragmenten is te vinden in het bronnenboek, welke alleen toegankelijk voor het CJG in verband met de privacy van de respondenten.

Data-analyse

Thema's ouders

Doelen en idealen

'Een puber, een jongvolwassene, moet de ruimte krijgen om zijn eigen identiteit te ontwikkelen en dus fouten te maken.' (3.1.8) Het is belangrijk dat ouders hun jongvolwassen kind loslaten, hoewel dat niet altijd makkelijk is. Een van de professionals gaf aan dat ouders ondersteund moeten worden in het loslaten (3.1.8). Voor een professional is het daarbij van belang dat de ouders vertrouwen krijgen in hun kind (3.1.33).

Loslaten

Een van de professionals gaf aan dat als ouders hun kind niet genoeg loslaten, zij hun kind kwijtraken (3.1.8). In de jongvolwassenheid zetten jongvolwassenen zich af tegen hun ouders. Belangrijk is dat ouders het vertrouwen in hun kind uitspreken. Ook is het belangrijk dat wanneer ouders de opvoeding niet zelf meer aankunnen, ze kijken wie ze (uit hun netwerk) om hulp kunnen vragen (3.1.9). Er zijn ouders bang hun kind meer vrijheid te geven (3.1.18). Het houden van de controle zal echter een averechtse werking hebben, omdat de jongvolwassene zich dan nog meer af gaat zetten.

De tip die door een van de professionals aan ouders werd gegeven is: 'leer loslaten en bied structuur' (3.1.37). Daar hoort grenzen stellen bij.

Plaats netwerk

Het is belangrijk dat ouders een netwerk om zich heen hebben dat hen ondersteunt bij de opvoeding als het moeilijk gaat (3.1.8). Professionals kunnen hierin een ondersteunende rol innemen. Een van de professionals stelde dat ouders vertrouwen moeten hebben in dat wat ze de jongvolwassene geleerd hebben in de opvoeding (3.1.9). Daarnaast is het belangrijk dat ze om hulp vragen als ze er alleen niet uitkomen. Deze hulp hoeft niet van een professional te komen, maar kan juist ook uit het informele netwerk komen (3.1.10). Daarbij kan gezocht worden naar een persoon die goed met de jongvolwassene op kan schieten

Vragen en zorgen

De vragen die ouders aan professionals stellen, zijn vaak concrete en praktische vragen (3.1.11). Voor ouders met kinderen jonger dan achttien jaar zijn veel van deze vragen nog niet relevant (3.1.12). Vragen als 'wat als mijn kind geen baan vindt?' gaan pas spelen wanneer de jongvolwassene een opleiding heeft afgerond. Een professional geeft aan het idee te hebben dat ouders zich veel zorgen maken over het leven van hun jongvolwassen kind (3.1.14). Professionals hebben geen invloed op de oorzaken van het probleem, maar kunnen wel adviseren over het beperken van het probleem.

Wijze van communiceren

Volgens de professionals is het belangrijk dat ouders duidelijk communiceren en regels hanteren (3.1.17, 3.2.3). Ouders moeten regels stellen en overtredingen van de regels straffen (3.1.30, 3.1.37). De wijze waarop gecommuniceerd wordt kan niet zomaar veranderd worden (3.1.40). Ouders moeten daarnaast bewust zijn van de wijze waarop zij zelf communiceren, vooral na bijvoorbeeld een dag werken (3.2.4). Volgens de professionals is het belangrijk dat ouders uitleggen waarom ze iets doen (3.2.5). Op die manier kunnen zij duidelijkheid geven (3.2.6).

Een van de professionals gaf aan dat wat een kind thuis leert, hij/zij later ook mee kan geven aan eigen kinderen (3.2.6). Ook gaf een van de professionals aan dat ouders niet alles aan moeten nemen van de jongvolwassene, maar door moet vragen (3.3.21).

Sturen

Iedereen heeft behoefte aan duidelijkheid, aan enige sturing en weten waar hij of zij aan toe is (3.2.6). Volgens twee professionals is deze sturing nodig in de ondersteuning aan een jongvolwassene (3.1.20,

3.1.30, 3.2.6). Zij stelden dat met name de kwetsbare groep gebaat is bij een zekere sturing of een zeker voorbeeld. Deze sturende rol kan een ouder op zich nemen, maar ook een professional kan hierin een rol spelen. Het is belangrijk dat de jongvolwassene opkijkt tegen de persoon die hem stuurt (3.1.20).

Relatie ouders

Specifieke vragen naar de invloed van een goede dan wel een slechte relatie tussen ouders en hun jongvolwassene of een scheiding van ouders op het leven van een jongvolwassene gaf een tweetal voorbeelden hiervan uit de praktijk (3.2.7, 3.3.21). Ouders in een tweeoudergezin ondervinden vaak steun aan elkaar, zij kunnen elkaar rugdekking geven. Het kan echter ook zo zijn dat zij niet op een lijn zitten (3.2.7). Een professional stelde dat de relatie van ouders ook afhankelijk is van de achtergrond van het gezin en het karakter van het kind. Uit het voorbeeld dat een andere professional gaf, bleek dat een jongvolwassene snel geneigd zijn het gedrag van zijn ouders over te nemen. Een vechtscheiding kan bijvoorbeeld leiden tot ongewenst gedrag bij een jongvolwassen kind (3.3.21).

Thema's jongvolwassenen

ADHD en autisme

Professionals spraken over de vragen die bij ouders met een jongvolwassene binnen het ADHD- en autismespectrum spelen en de gevolgen die eerdere hulpverlening met zich meebrengt (3.1.3, 3.1.4, 3.1.5, 3.1.13, 3.2.21). Het aantal jongeren met een beperking binnen het autismespectrum stijgt (3.2.21). Door een strengere hantering van regelgeving voor uitkeringen zijn deze jongeren verplicht snel aan het werk te gaan (3.1.4). Het gevaar bij jongvolwassenen met ADHD en autisme is dat hun beperking niet aan de buitenkant te zien is. Dit zorgt ervoor dat een jongvolwassene met een van deze beperkingen snel overvraagd wordt (3.1.3). Buitenstaanders merken in zo'n geval ongewenst gedrag op. Zij zien niet dat dit een gevolg is van de beperking van de jongvolwassene. Wanneer een dergelijke situatie zich voordoet op het werk van een jongvolwassene krijgt hij of zij in veel gevallen geen tweede kans, terwijl jongvolwassenen uit deze doelgroep die tweede kans wel nodig hebben (3.1.5).

Jongvolwassenen met ADHD en autisme hebben volgens een van de professionals goede ondersteuning nodig, evenals de mogelijkheid om fouten te maken en de ruimte om zich te ontwikkelen in hun eigen tempo (3.1.3, 3.1.5, 3.1.13).

Werk en opleiding

Het hebben van werk of het volgen van een opleiding zijn belangrijke waarden voor een jongvolwassene (3.1.6). Dit heeft te maken met het gevoel van erbij horen en meedoen met de rest (3.1.6, 3.1.7). Met de keuze voor een opleiding of werk investeert de jongvolwassene in zijn of haar persoonlijke toekomst.

Sommige jongvolwassenen ondervinden problemen bij het kiezen van een opleiding of het vinden van een baan. Deze jongeren komen sneller in aanraking met de hulpverlening (3.3.10). Zij zijn op zoek naar wat bij hen past (3.2.11, 3.3.10) of vinden het lastig om in de maatschappij te functioneren met hun beperking (3.1.4). De druk is hoog, want de maatschappij en sociale omgeving verwachten dat de jongvolwassene de keuze maakt voor een specifieke richting, om zo uiteindelijk in eigen financiën te kunnen voorzien of te voldoen aan de idealen van een ouder (3.1.3, 3.1.4, 3.1.6, 3.1.13, 3.2.11, 3.3.10).

Ontwikkeling van autonomie

'En de een is wat eerder volwassen dan de ander, maar dat betekent niet dat ze beter met een situatie kunnen omgaan, dan dat wij van ze willen of verwachten.' (3.2.20).

Alle professionals erkenden dat de ontwikkeling van autonomie een belangrijke opgave is in de jongvolwassenheid (3.1.5, 3.1.25, 3.1.27, 3.2.2, 3.2.19, 3.2.20, 3.3.3, 3.3.11). Zoals de professional

hierboven stelde, is de manier van ontwikkeling per jongvolwassene verschillend. Het ontdekken van grenzen (3.1.25), onzekerheden over het eigen kunnen en zijn (3.1.27) en het ontdekken van de consequenties (3.2.19) zijn volgens de professionals gedragingen die in deze fase thuishoren. De jongvolwassenen met ouders die een laag inkomen hebben of uit een lagere sociale klasse komen, lopen vaak op straat. Volgens een professional hebben juist deze jongeren weinig handvatten gehad om vorm te geven aan de ontwikkeling van hun autonomie (3.3.3).

Financiën

Zoals uit de paragraaf 'Werk en opleiding' al bleek, zijn financiën in deze leeftijdsfase belangrijk. Dit wordt in verband gebracht met 'meedoen' (3.1.6, 3.1.7). Daarnaast kunnen financiën een middel zijn om bevriend te raken met een bepaalde groep (3.1.23). Het gevaar is dat jongvolwassenen de gevolgen van hun daden niet overzien. Zo kan het zijn dat het uitlenen van geld de jongvolwassenen in de schulden brengt (3.1.23).

In veel gevallen zijn de jongvolwassenen nog financieel afhankelijk van hun ouders. Dit geeft problemen wanneer de relatie tussen kind en ouder niet goed is (3.3.11).

Vrienden

'Bij de een is de rol van vrienden heel groot en bij de ander helemaal niet.' (3.2.17)

Uit bovenstaand citaat blijkt dat er een verschil is in hoe jongvolwassenen met vrienden omgaan. Alle drie de professionals stelden dat de rol van vrienden belangrijk is in de ontwikkeling van een jongvolwassene (3.1.7, 3.2.16, 3.3.19). Veel jongeren die bij de hulpverlening terechtkomen hebben echter geen vrienden in dezelfde levensfase. Dit zorgt voor isolatie en vermijdend gedrag (3.2.17).

Een van de professionals benadrukte dat juist vrienden zo belangrijk zijn voor een jongvolwassene (3.3.7, 3.3.19).

Rolverdeling ouders

Een van de professionals gaat specifiek in op de rolverdeling die ouders kunnen hebben binnen het gezin. Zij ziet namelijk dat het voor jongvolwassen jongens belangrijk is een identificatiefiguur te hebben (3.1.19, 3.1.21). Deze rol kan vervuld worden door hun vader, een familielid of een professional waar zij tegenop kunnen kijken, die duidelijke grenzen stelt en ietwat kort door de bocht is.

Een echtscheiding zorgt er soms voor dat een jongvolwassene bij de ene ouder wel dingen mag en bij de andere ouder niet (3.1.22). Professionals zien dit vaak in verband met het karakter van de ouders. Daarnaast zien zij dat een jongvolwassen kind snel geneigd is te trekken naar de ouder waar hij het meeste bij mag.

Middelengebruik

De verleiding voor het gebruik van middelen is erg groot volgens een van de professionals. Een jointje is normaal en pillen kun je zo kopen (3.1.23). Voornamelijk de groep jongens boven de achttien experimenteert met alcohol en drugs, omdat zij het kunnen betalen (3.1.27, 3.3.5). De grootte van deze groep jongvolwassenen die experimenteert met alcohol en drugs is bij de professionals niet bekend.

Sociale media

In een van de interviews wordt door een professional het gevaar van sociale media binnen de groep 'kwetsbare jongvolwassenen' benoemd aan de hand van een voorbeeld (3.1.23). Dit voorbeeld laat zien dat jongvolwassenen niet altijd de gevolgen van het gebruik van sociale media overzien.

Loyaliteit

In veel gevallen is een jongvolwassenen loyaal naar zijn of haar ouders (3.1.24, 3.2.14). Vooral kinderen van een alleenstaande of gescheiden moeder zijn vaak erg loyaal naar hun moeder (3.1.24).

Over-loyaliteit tegenover vrienden kan invloed hebben op het gebruik of misbruik van een jongvolwassene. Zo kan het loyaal uitlenen van geld als gevolg hebben dat een jongvolwassene in de schulden komt (3.1.23).

Communicatie

De communicatie van jongvolwassenen met ouders en met leeftijdsgenoten is iets waar professionals en ouders hun weg in moeten vinden. Zoals voorheen beschreven laat een van de professionals zien dat jongeren in deze leeftijdscategorie het nodig hebben dat iemand ze corrigeert en duidelijk is (3.1.24). Dit gaat voornamelijk op voor jongens. Deze jongeren hebben volgens haar vaak ruzie met hun moeder (3.2.12).

Wanneer er binnen de hulpverlening aan bijvoorbeeld een ouderpaar in scheiding minder gewicht ligt op de relatie die ouders onderling hebben, kan er meer aandacht worden gegeven aan de persoonlijke communicatie en ontwikkelingen van een jongvolwassene (3.2.2).

Naast de hierboven beschreven thema's kwam een aantal andere thema's aan bod:

- **Behoeften:** jongvolwassenen hebben behoefte aan een veilige omgeving waarbinnen ze fouten kunnen maken en terug kunnen blijven komen. Daarnaast hebben zij behoefte aan een persoon die ze om hulp kunnen vragen, zonder afgewezen te worden (3.1.26).
- **Seksualiteit:** seksualiteit is een thema waar veel jongvolwassenen zich mee bezighouden. Onderling wordt daar veel over gecommuniceerd (3.1.35).
- **Vrije tijd:** vrije tijd wordt in veel gevallen ingevuld met de ontmoeting van vrienden (3.3.7).
- **Relaties:** voornamelijk meiden zijn op zoek naar een relatie. Zij zijn op zoek naar iemand die van ze houdt, omdat ze zich alleen voelen, gevoelig zijn of deze liefde niet krijgen van hun ouders (3.2.18).
- **Behoeftte ten opzichte van ouders:** volgens een van de professionals vinden jongvolwassenen het prettig om duidelijkheid te hebben. Het gaat dan om duidelijkheid in waar zij aan toe zijn binnen de gezinsrelatie en in dagelijkse bezigheden (3.2.13).
- **Relatie ouders:** problemen doen zich veel voor in de relatiesferen. Problemen kunnen dan betrekking hebben op de relatie tussen ouders en de jongvolwassene of op de ouders onderling. Beide hebben invloed op de jongvolwassene (3.3.10, 3.3.11).

Gemeente Barneveld

Criminaliteit

Criminaliteit is binnen de gemeente Barneveld een groot probleem. Een professional gaf aan dat zij het vermoeden heeft dat dit niet bekend is bij de gemeente Barneveld (3.1.31). Zij stelde dus dat er een ongeziene groep is, die geringe aandacht krijgt binnen de gemeente en van hulpverleningsorganisaties.

Kerkelijke gemeenschap

Volgens de verschillende professionals heeft de kerkelijke gemeenschap in de gemeente Barneveld positieve en negatieve effecten.

Positieve effecten die genoemd werden, zijn:

- *'Je kan de kerk inzetten om mensen verder te helpen.'* (3.1.34)
- Men kijkt naar elkaar om (3.2.24) en helpt elkaar (3.3.16).
- Jongvolwassenen werken sneller mee bij activiteiten en binnen de hulpverlening (3.3.4).

Negatieve effecten die genoemd werden, zijn:

- De negatieve en afkeurende kijk op homoseksualiteit zorgt in veel gevallen voor problemen in de huiselijke sfeer en binnen het kerkelijk netwerk (3.1.34, 3.2.25, 3.3.16).
- Het kleine netwerk en de sociale controle die binnen de kerkelijke gemeenschap heerst, zorgt ervoor dat er een zwijgcultuur ontstaat over bijvoorbeeld seksueel misbruik (3.1.34, 3.3.14). Dit vormt uiteindelijk weer een grote drempel om naar hulpverleningsorganisaties te stappen.
- Gezinnen zijn heel geïsoleerd omdat ze eigenlijk alleen met hun eigen club omgaan (3.2.23). Zo is het ook lastiger als organisatie om ouders of jongeren uit de kerkelijke gemeenschap te bereiken (3.3.15)

Geaardheid/ seksualiteit

Zoals hierboven gesteld wordt, kan homoseksualiteit problemen, zorgen en vragen opleveren voor ouders en jongvolwassenen. Volgens de professionals is dit een probleem dat actueel is. Zij hebben verschillende voorbeelden van jongvolwassenen die te maken hebben of hebben gehad met problemen rond hun geaardheid (3.1.34, 3.3.16). Over het algemeen wordt het lastig bevonden deze gezinnen te bereiken in verband met de sterke sociale controle en een gevoel van schaamte rond dit thema.

Sociale controle

De professionals herkennen allen het bestaan van een sterke sociale controle binnen de gemeente Barneveld (3.1.34, 3.2.23, 3.3.18). Enerzijds zorgt dit voor een sterk netwerk waarbinnen men bereid is elkaar te helpen. Anderzijds kan het zijn dat een gezin, ook binnen zo'n sterk netwerk, juist geïsoleerd raakt (3.2.23). Een professional verwoordde dit als volgt: *'Barneveld is eigenlijk achtergebleven in de zuilen. Vroeger had je allemaal zuilen. En eigenlijk is het in Barneveld nog zo. Iedere kerk heeft zijn eigen kring.'* (3.3.18) Hij gaf aan dat mensen uit deze verschillende kringen waarschijnlijk niets met elkaar samen zouden doen, maar elkaar wel accepteren.

Over het algemeen wordt de sociale controle dus gezien als een positieve beweging, die er binnen de gemeente Barneveld voor zorgt dat eenieder zijn of haar eigen sociale netwerk heeft.

Verschil andere gemeenten

De gemeente Barneveld verschilt in een aantal opzichten van andere gemeenten. Een hoge betrokkenheid binnen het eigen netwerk en de omgeving is volgens de professionals typerend voor de Barneveldse gemeente (3.3.4, 3.3.18, 3.3.21). Allochtone jongvolwassenen vermengen zich met autochtone jongvolwassenen, daar waar je in andere gemeenten vaak verschillende autochtone en allochtone groepen ziet (3.3.17). Daarnaast zijn ouders in Barneveld meer betrokken bij hun jongvolwassen kind dan in andere gemeenten (3.3.21). Een van de professionals verwacht dat er binnen grotere steden meer toegang is tot genotsmiddelen (3.1.36). Zij stelde dat jongvolwassenen in Barneveld wat naïever zijn.

Aantal jongvolwassenen

Zoals hierboven gesteld wordt, is het bereiken van de jongvolwassenen in de gemeente Barneveld niet altijd even gemakkelijk. Toch weet het jongerencentrum Villa 29 in Barneveld zo'n 175 jongvolwassenen in de leeftijd van 18-23 jaar te trekken (3.3.1). Dit wil dus zeggen dat er een specifieke groep is die zij kunnen bereiken en een specifieke groep die zij niet kunnen bereiken. De professional verwijst daarbij voornamelijk naar de 'zwarte kerken', de door hem benoemde SGP-kerken (3.3.14). De jongeren uit deze kerken zijn voornamelijk gericht op hun eigen kring en organiseren binnen die kring hun eigen activiteiten.

Binnen de gemeente staan zo'n 100 tot 140 jongvolwassenen als kwetsbare jongvolwassenen geregistreerd. Dit betreft jongvolwassenen uit sociaal zwakke gezinnen die hun school niet hebben afgemaakt (3.3.13).

Middelengebruik

Het gebruik van middelen is voor de jongvolwassenen een manier om te experimenteren. Binnen de gemeente Barneveld wijst de professional voornamelijk naar de jongvolwassenen die op straat lopen. Deze lopen daar zodat ze een joint kunnen roken en een biertje kunnen drinken, want dat mag thuis niet (3.3.6). Dit levert volgens hem geen groot maatschappelijk probleem op (3.3.4). In veel gevallen hebben de gemeente, instanties en ouders niet door welke rol middelengebruik speelt binnen de gemeente Barneveld (3.3.6). *‘Het thema is nu ook: hoe kunnen we jongeren bewust maken van het gebruik van alcohol. En vooral in het verkeer. Dus het speelt wel.’* (3.3.6)

Werkwijze en visie

Benaderingswijze

Een van de professionals gaf aan dat ze vooral kijken waar de krachten van de jongvolwassenen liggen (3.1.1). Zij houden bij jongvolwassenen met een beperking rekening met hun beperking, maar handelen er niet altijd naar (3.1.1, 3.1.32). Ook zijn er jongvolwassenen die geestelijk een lager niveau hebben dan aan de hand van hun leeftijd verwacht zou kunnen worden. Het is belangrijk te kijken wat mogelijk is en de jongvolwassene op een goede manier te benaderen (3.1.39).

Daarnaast gaf een van de professionals aan ouders te coachen in het vinden en houden van de balans tussen het zijn van ouder en opvoeder (3.1.15). Ouders moeten zoeken naar hun taak en een deel van die taak aan de professionals overlaten. Ouders moeten beschikbaar zijn, maar opvoeden gaat niet meer als een kind jongvolwassen is (3.1.16). Daarbij gaf deze professional aan dat als jongvolwassenen vastgehouden worden, ze zich meer los gaan slaan (3.1.38). Meer ruimte betekent beweging. Voor ouders is het goed daarin een balans te vinden. Het bespreekbaar maken van dingen zoals deze ruimte is belangrijk, zo stellen de professionals (3.1.28, 3.1.29, 3.1.38, 3.1.39, 3.2.27, 3.2.29, 3.3.8, 3.3.9, 3.3.24). Een vertrouwensband zorgt ervoor dat jongvolwassenen open worden en dingen gaan delen (3.1.29, 3.2.27, 3.3.8). Volgens de professionals mogen ouders ook dingen delen die hen bezighouden en aangeven als problemen bij hen liggen (3.1.39, 3.2.29). Een van de professionals gaf aan niet zozeer methodieken te gebruiken, maar vooral open, eerlijk en duidelijk te zijn richting jongvolwassenen (3.2.27). Jongvolwassenen maken hun eigen keuzes, maar kunnen wel door gesprekken gestimuleerd worden (3.3.9, 3.3.24).

Een van de professionals gaf aan dat bij de organisatie waar hij voor werkt de hulpvraag vanuit de jongvolwassene zelf moet komen (3.2.1). Het netwerk van de jongvolwassene wordt meegenomen, als ouders dat willen, maar de jongvolwassene moet zichzelf (eventueel met hulp) aanmelden en moet zelf motivatie hebben om hulp te ontvangen (3.2.1, 3.2.8, 3.2.9). Deze organisatie neemt enkele maanden de tijd om de cliënt te leren kennen en laat een professional leuke dingen met de jongvolwassene ondernemen om uiteindelijk samen een hulpvraag te formuleren (3.2.9). Een probleem oplossen kan soms voor korte termijn, maar meestal moet er dan voor de langere termijn een andere oplossing gezocht worden (3.2.22).

Methode

Een van de professionals gaf aan tijdens het werk vooral naar de jongvolwassenen zelf te kijken (3.1.1). Daarbij kijkt hij verder dan de beperking (3.1.1, 3.1.2, 3.1.39). Hij wil daarbij realistisch zijn en dit met de jongvolwassene bespreken.

Ook gaven meerdere professionals aan ouders informeel ook te ondersteunen (3.1.16, 3.1.18, 3.3.23). Dit kan door hen bijvoorbeeld informatie te geven over de levensfase van een jongvolwassene (3.1.16, 3.1.38) of door het gesprek aan te gaan en handvatten te geven over het omgaan met hun jongvolwassen kind (3.2.23).

Een uitgebreide kennismaking tussen de professional en de jongvolwassenen zorgt voor een goede

basis voor de rest van het traject (3.2.9, 3.2.15, 3.3.2). Dit kan door het ondernemen van bijvoorbeeld leuke activiteiten te ondernemen met een jongvolwassene. Zo leren de professional en de jongvolwassene elkaar op een laagdrempelige manier kennen (3.2.15, 3.3.2). Een van de professionals gaf aan niet met een standaardmethode te werken, maar vooral op het gevoel af te gaan (3.2.26). Het komt weleens voor dat hij vakliteratuur gebruikt of een collega om hulp vraagt. Een van de andere professionals gaf aan vooral vraaggericht te werken en te kijken hoe hij een jongvolwassene kan bereiken (3.3.12, 3.3.20).

Interventies

Bij sommige jongvolwassenen hebben zowel de ouders als professionals weinig invloed, aldus een van de professionals (3.1.28). Het benoemen van de risico's van het gedrag van een jongvolwassene kan dan invloed hebben op de jongvolwassene. Een van de andere professionals gaf aan samen met de jongvolwassene te werken en niet zozeer met de ouders (3.2.8). Dit doet hij bij voorkeur door op zoek te gaan naar de hulpvraag achter de hulpvraag en op die manier te werken aan een langetermijnoplossing (3.2.22). Een andere professional gaf aan de jongvolwassenen veel te betrekken bij het hulptraject. Dit doet hij door een vertrouwensband met de jongvolwassene op te bouwen en samen met hem op zoek te gaan naar wat ze hem aan kunnen bieden (3.3.8, 3.3.9).

Tips CJG

De tip die professionals aan het CJG zouden willen geven is dat ouders vooral ondersteund moeten worden in het afstand nemen (3.1.41). Daarnaast kan het CJG jongvolwassenen helpen met het vinden van een dagbesteding en het in contact komen met professionele organisaties die de jongvolwassene kunnen helpen.

Daarnaast werd aangegeven dat korte communicatielijnen tussen alle betrokkenen belangrijk zijn (3.2.28). Door de jongvolwassenen te betrekken bij het hulptraject en de verantwoordelijkheid te geven over keuzes die gemaakt worden, blijft hij eigenaar van het hulptraject. In de hulp aan ouders is het belangrijk hun gedrag te spiegelen en ze bewust te maken van hun eigen handelen (3.2.30).

Een van de laatste adviezen was het bieden van laagdrempelig hulp door naar jongvolwassenen toe te gaan (3.3.25). Daarnaast is het luisteren naar de jongvolwassenen belangrijk. Hulpverleners moeten zich niet alleen laten leiden door de hulpvraag (3.3.26).

Geregistreerde hulpvragen door gespreksvoerders van de gemeente Barneveld

De gespreksvoerders die werkzaam zijn voor de gemeente Barneveld zijn erop gericht samen met ouders die zorgen of vragen hebben over hun kind passende hulp te zoeken. Het schriftelijke interview met de gespreksvoerders is te vinden in het bronnenboek. Deze gespreksvoerders zien de hulpvragen die binnenkomen en hebben een overzicht gegeven van hulpvragen binnen de gemeente Barneveld. Hieronder zijn de belangrijkste bevindingen uit dit overzicht puntsgewijs weergegeven:

- Hulpvragen voor jongvolwassenen in de leeftijd van 18-23 jaar worden gedaan door professionals en ouders. Dit zijn er hooguit twee per maand. Hierbij is er zelden sprake van een crisissituatie.
- Het aantal hulpvragen voor kinderen onder de achttien jaar is aanzienlijk hoger. Dit betreft veertig tot zestig hulpvragen per maand. Ongeveer vier vragen per maand betreffen crisisaanmeldingen.
- De thema's van de vragen die binnenkomen zijn:
 - wonen;
 - relaties;
 - geloof;
 - beperking;
 - school;
 - identiteit;

- zelfstandigheid.
- Vragen over jongvolwassenen worden door de gespreksvoerders doorgestuurd naar:
 - CJG Barneveld (door middel van overleg, officieel kan nog niet worden doorverwezen);
 - Stichting Breder;
 - Stichting Arta;
 - Elan/Stimenz;
 - Youke;
 - Lindenhout;
 - WLZ.

Beantwoording deelvraag 4

In dit hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *‘Wat zijn de ervaringen met opvoedondersteuning van organisaties of professionals die al met opvoedondersteuning voor deze doelgroep werken?’* Ter afsluiting van dit hoofdstuk is deze deelvraag hieronder beantwoord.

Door preventieve activiteiten en interventies in te zetten kan er verbetering gebracht worden in de opvoedsituatie, zo bleek uit het literatuuronderzoek. Belangrijk is dat een professional laagdrempelig is, analytisch is en preventief weet te handelen. De beschreven methodieken belichten de krachten van de cliënt en richten zich op de positieve kanten van een cliënt.

In Barneveld zijn verschillende organisaties waar jongvolwassenen en ouders terecht kunnen met hun vragen. Daarnaast worden er activiteiten voor jongvolwassenen aangeboden.

In de interviews die deel uitmaakten van het praktijkonderzoek hebben professionals aangegeven dat ze het vooral belangrijk vinden dat ouders hun jongvolwassen kind loslaten. Daarnaast vinden de professionals het belangrijk dat er met de jongvolwassene gecommuniceerd wordt. Communicatie is een belangrijke behoefte van zowel ouders als jongvolwassenen, zo stellen de professionals. Ook geven zij aan dat het belangrijk is dat ouders vraaggericht werken, dus dat ze de jongvolwassenen steunen en sturen wanneer zij dat zelf willen. Door de professionals is geen specifieke werkzame methodiek aangegeven. Wat zij belangrijk achten, is de juiste benaderingswijze die past bij de jongvolwassenen. Daarmee willen zij geen nadruk leggen op een specifieke methodiek.

Samenvattend kan gesteld worden dat zowel uit het literatuur- als uit het praktijkonderzoek is gebleken dat een laagdrempelige houding van professionals nodig is om ouders en/of jongvolwassenen te kunnen helpen. Daarnaast was het in kaart brengen van het netwerk van de cliënt een terugkerend thema in zowel literatuur- als praktijkonderzoek. Tenslotte bleek dat het feedback geven aan ouders belangrijk is in de hulpverlening. Waar uit het literatuuronderzoek vooral het belang van positief bekrachtigen bleek, werd in de interviews die onderdeel waren van het praktijkonderzoek vooral nadruk gelegd op het gedrag van ouders spiegelen en bespreekbaar maken.

Daarnaast zijn er enkele verschillen tussen literatuur- en praktijkonderzoek gevonden. De literatuur is vooral gericht op de omvang en inhoud van hulpverleningsorganisaties van gemeente Barneveld. Daarnaast richtte het literatuuronderzoek zich vooral op helpende factoren voor professionals. Uit het praktijkonderzoek bleek dat ouders hun jongvolwassen kind los moeten laten. Jongvolwassenen moeten echter wel betrokken worden in de hulpverlening die aan ouders gegeven wordt.

Professionals benadrukten het belang van het ondersteunen van ouders in het loslaten en afstand nemen van hun jongvolwassen kind. Als professional is het belangrijk het gedrag van ouders te spiegelen. Zo kan men laten zien hoe zij op de jongvolwassene reageren en kunnen zij daarover in gesprek gaan met elkaar. Als laatste tip werd aangegeven dat het belangrijk is te luisteren naar de jongvolwassene en laagdrempelig te zijn in het bieden van hulp. Als ouders ondersteund worden, kan ook aan jongvolwassenen gevraagd worden wat hun verwachtingen zijn en wat zij willen bereiken.

Hoofdstuk 5 - Algemene conclusie

In dit hoofdstuk wordt een conclusie gegeven en daarmee wordt tevens de hoofdvraag beantwoord. Deze eindconclusie is gebaseerd op literatuur- en praktijkonderzoek. De volgende vraag staat daarbij centraal: *‘Welke behoefte aan (opvoed)ondersteuning is er bij gezinnen met jongvolwassenen en hoe kunnen professionals van CJG Barneveld hierin voorzien?’*

Ouders

Op basis van de resultaten uit literatuur- en praktijkonderzoek kan gesteld worden dat ouders in geringe mate op zoek zijn naar professionele ondersteuning bij opvoedvragen. Ouders blijken behoefte te hebben aan communicatie met hun jongvolwassen kind. Het is belangrijk dat ouders hun jongvolwassen kind loslaten en alleen vraaggericht steun bieden. Uit het praktijkonderzoek bleek dat het bespreekbaar willen maken van seksualiteit soms vragen oproept of zorgen geeft bij ouders. De drempel om hulp te vragen blijkt hoog te zijn. Ouders gaven aan uit eigen netwerk ondersteuning te krijgen, die vaak toereikend is. Tegelijkertijd geven zij aan behoefte te hebben aan een informatiegids met daarin de informatie over alle hulpverleningsorganisaties. De vragen die ouders aan professional stellen, blijken veelal niet te gaan over de ondersteuning die zij zelf kunnen bieden. Zij zullen eerder vragen naar wat professionals voor hun jongvolwassene kunnen doen. Ouders gaven aan behoefte te hebben aan een professional die de sociale kaart van Barneveld goed kent en bereid is met ouders op zoek te gaan naar de vraag achter de vraag. Het achterhalen van de diepste hulpvraag kan een gerichtere doorverwijzing bewerkstelligen.

Jongvolwassenen

In de literatuur wordt gesteld dat de jongvolwassenheid een periode is waarin jongvolwassenen hun identiteit vormen. Daarnaast maken jongvolwassenen zich los van ouders en worden zij onafhankelijker en zelfstandiger. Op basis van de resultaten uit het praktijkonderzoek kan gesteld worden dat jongvolwassenen hun eigen mening willen vormen, zonder veroordeeld te worden door hun ouders. Daarnaast willen zij terug kunnen vallen op hun ouders en om hulp en steun kunnen vragen wanneer nodig. Daarbij gaven de jongvolwassenen aan behoefte te hebben aan het voorbeeld van ouders, zodat zij van hun ouders kunnen leren.

Professionals

Uit het literatuuronderzoek bleek dat professionals laagdrempelig en beschikbaar moeten zijn voor hun cliënten. Daarbij is het belangrijk dat de professional uitgaat van de expertise en krachten van zowel de ouders als de jongvolwassenen. In het praktijkonderzoek gaven professionals aan dat ouders ondersteund moeten worden in het loslaten van hun jongvolwassen kind. Het is belangrijk dat ouders en jongvolwassenen met elkaar in gesprek blijven. Daarnaast moeten ouders vraaggericht hulp en ondersteuning bieden. Vanuit de professionals werd aangegeven dat het belangrijk is dat er ook naar de jongvolwassenen geluisterd wordt, als er ondersteuning wordt geboden aan ouders. Ten slotte is het belangrijk dat ouders het goede voorbeeld geven. Volgens de professionals hechten jongvolwassen veel waarde aan dit voorbeeld.

Samenvattend kan gesteld worden dat een optimale communicatie tussen ouders, jongvolwassenen en professionals cruciaal is. Daarbij is het belangrijk dat de steun van ouders van aanbodgericht bij een kind in de puberteit, verandert in vraaggericht bij een jongvolwassen kind. Uit de verschillende interviews bleek dat ouders zelf het goede voorbeeld moeten geven aan hun jongvolwassen kind.

Professionals van het CJG moeten ouders vooral ondersteunen in het loslaten van hun jongvolwassen kinderen. In de opvoedondersteuning die ouders ontvangen van professionals, moeten ook jongvolwassenen een stem krijgen om hun wensen kenbaar te kunnen maken. Ouders blijken vooral behoefte te hebben aan een duidelijke informatiegids met daarin de sociale kaart van gemeente Barneveld.

Hoofdstuk 6 - Aanbevelingen

Op basis van de conclusie uit voorgaand hoofdstuk zijn in dit hoofdstuk aanbevelingen aan CJG Barneveld gedaan. Deze aanbevelingen worden los van elkaar gepresenteerd. Zij kunnen dan ook los van elkaar toegepast worden in de praktijk, maar het is ook mogelijk meerdere aanbevelingen uit te voeren, zodat ze elkaar aanvullen. CJG Barneveld kan zo zelf kiezen welke handvatten zij als het meest geschikt beoordelen.

In dit hoofdstuk zal verwezen worden naar het onderzoeksverslag en het bronnenboek. De verwijzingen naar hoofdstukken spreken voor zich. De leeswijzer betreffende verwijzingen naar het bronnenboek staan genoteerd in het onderzoeksverslag.

Aanbeveling 1

Aanbeveling

De eerste aanbeveling aan CJG Barneveld is om geen ondersteuning te willen bieden op de manier zoals bedacht, namelijk het verlenen van hulp aan zowel ouders als jongvolwassenen (hoofdstuk 1). Uit onderzoek blijkt dat er al een groot aanbod is aan ondersteunende organisaties. De onderzoekers stellen dat een extra ondersteunende organisatie voor verwarring zorgt. Zo geven ouders zelf aan dat zij de hoeveelheid aan organisaties vaak niet overzien en niet weten wat de taken en expertise van de verschillende organisaties zijn (hoofdstuk 2 deel B: behoefte professionele ondersteuning).

Aanbeveling 2

Aanbeveling

Het advies aan CJG Barneveld is om zich te positioneren als vraagbaak en doorverwijzer voor ouders. Uit het onderzoek is gebleken dat er onder ouders behoefte is aan één laagdrempelige organisatie die een brede kijk heeft op de sociale kaart van gemeente Barneveld en hen hierdoor van advies kan voorzien. Belangrijk hierbij is dat de hulpverlener op zoek gaat naar de vraag achter de vraag en vanuit die positie adviseert en doorverwijst (hoofdstuk 2 deel B: behoefte professionele ondersteuning).

Concrete handvatten

Om zich te positioneren als vraagbaak en doorverwijzer voor ouders van jongvolwassenen is het nodig dat CJG Barneveld zich presenteert als een laagdrempelige organisatie die kan doorverwijzen. Omdat ouders aangeven zich in eerste instantie te richten op het informele netwerk, is het goed dat CJG Barneveld zich in dit informele netwerk positioneert om bekendheid te bewerkstelligen (hoofdstuk 2.4 & hoofdstuk 2 deel B: betrokkenheid netwerk). Dit kan door middel van het organiseren van laagdrempelige activiteiten, het aanwezig zijn tijdens activiteiten die plaatselijk worden georganiseerd of door contact te leggen met hulpverleners uit de eerstelijnszorg en bijvoorbeeld ontmoetingscentra.

Bij het bieden van laagdrempelige hulp en ondersteuning aan ouders van jongvolwassenen zijn een aantal aspecten belangrijk. Allereerst is het belangrijk dat een professional kennis heeft van de levensfase van de jongvolwassenheid, alvorens er ondersteuning aan ouders geboden wordt (hoofdstuk 4.2 en hoofdstuk 4 deel B: Werkwijze en visie). Ook is het belangrijk dat professionals ouders sturen op het gebied van de communicatie met hun jongvolwassen kind en sturen in het bespreken van deze vorm van communicatie met de jongvolwassene, ook wel metacommunicatie genoemd.

Het is belangrijk dat professionals ouders zien als experts op het gebied van hun eigen leven. Ouders kennen hun kind namelijk het beste (1.1.32, 1.4.15). Daarnaast is het belangrijk dat een professional zich geduldig, zorgvuldig en communicatief opstelt (hoofdstuk 2 deel B: Benaderingswijze).

professionals). Daarbij is het cruciaal dat de professional de ouders stimuleert om de regie te nemen (1.5.29).

Professionals kunnen het netwerk van ouders betrekken in de ondersteuning die nodig is en ouders stimuleren om waar mogelijk hulp te vragen binnen hun netwerk. Ouders kunnen andere ouders met jongvolwassen kinderen vragen om tips of het delen van ervaringen.

Tot slot is het belangrijk dat professionals hun afspraken nakomen en op die manier hun betrouwbaarheid tonen richting ouders, jongvolwassenen en eventueel andere professionals (1.1.32 en Hoofdstuk 4.2). Wanneer blijkt dat een gemaakte afspraak toch niet haalbaar is, moet hierover open gecommuniceerd worden naar alle betrokken partijen. Verkeerde verwachtingen worden geschept door het doen van valse beloften. Daarnaast kan dit een organisatie onbetrouwbaar maken, met als gevolg dat de drempel om die organisatie te benaderen hoger wordt.

Aanbeveling 3

Aanbeveling

De derde aanbeveling heeft betrekking op het informeren van ouders. Het is goed een informatiegids te maken met daarin informatie over de verschillende organisaties die iets kunnen betekenen voor jongvolwassenen en/of ouders. Door middel van een informatiegids kan vorm worden gegeven aan de rol van doorverwijzer die het CJG voor deze doelgroep op zich zou moeten nemen. Door een informatiegids over de verschillende organisaties binnen de gemeente Barneveld, met hun specifieke werkwijze, ervaringen en doelgroep(en), wordt het aanbod inzichtelijk voor ouders. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat dit inzichtelijk maken van het aanbod een behoefte is van ouders (hoofdstuk 2 deel B: Behoeft professionele ondersteuning). Zo wordt het proces van het vinden van de juiste hulp voor de ouders vereenvoudigd en houden zij zelf de regie in de zoektocht naar een geschikte hulpverleningsorganisatie.

Om de zoektocht van ouders te stimuleren is het advies de informatiegids ook online beschikbaar te maken. Door deze beschikbaar te maken op een plaats die voor ouders goed te vinden is, wordt de drempel verlaagd en het zoekproces vereenvoudigd. Het is van belang ouders te betrekken bij de vorming en plaats van deze informatiegids, ervan uitgaande dat de ouder de expert is.

Concrete handvatten

Er zal, met inspraak van ouders, een sociale kaart gevormd moeten worden van de hulpverleningsorganisaties in de gemeente Barneveld. Hiermee moet per organisatie inzichtelijk worden wat het aanbod, de werkwijze en de doelgroep zijn. Verspreiding van deze informatiegids kan via het informele en formele netwerk (familie, opvoedkringen, huisartsenposten etc.), zoals genoemd bij aanbeveling 2. Daarnaast kan de informatiegids online verspreid worden met behulp van sociale media.

Daarnaast is het belangrijk te achterhalen welke terminologie er door ouders wordt gebruikt in de zoektocht naar hulp. Het CJG kan hier vervolgens op anticiperen door deze zoektermen te integreren in zijn website. Door te denken vanuit de ouders, kan al indirect ondersteuning geboden worden.

Aanbeveling 4

Aanbeveling

Een vierde en tevens laatste aanbeveling richt zich op de kerkelijke gemeenschap in de gemeente Barneveld. Onderzoeken wijzen uit dat kerkelijke ouders vaak te lang rond blijven lopen met hun vragen en dat ze geneigd zijn eerst binnen hun eigen kerk om hulp vragen alvorens professionele hulp in te schakelen (hoofdstuk 1; hoofdstuk 2 deel B: Christelijke identiteit; hoofdstuk 3 deel B:

professionele ondersteuning; hoofdstuk 4 deel B: Gemeente Barneveld). Het advies is om een plan op te stellen om de hulpverlening toegankelijker te maken voor kerkelijke ouders. Het is belangrijk dat het CJG bij deze doelgroep preventief werkt door informatieverstrekking en aanvullend door presentie en kennis van behoeften binnen deze specifieke doelgroep

Concrete handvatten

Het is belangrijk dat nagegaan wordt op welke wijze het beste aansluiting gevonden kan worden bij kerken. Zo kan bijvoorbeeld uitgezocht worden op welke wijze de informele hulp binnen een kerk ondersteund kan worden. Daarnaast is het belangrijk te beseffen dat ouders uit kerken niet snel om hulp vragen. Professionals en kerken moeten hierop inspelen, bijvoorbeeld door het organiseren van laagdrempelige activiteiten. Dit zal ervoor zorgen dat organisaties en professionals eerder een vraag wordt toevertrouwd. Ook kan nagegaan worden op welke wijze het CJG meer bekendheid kan krijgen in kerken. Door laagdrempelig in te voegen in kerkelijke gemeenten, kan het CJG allereerst beter zichtbaar worden en van daaruit hulp verlenen. Dit kunnen zij doen door allereerst in gesprek te gaan met kerkenraad en voorstanders van een samenwerking, door aanwezig te zijn bij activiteiten vanuit de kerk en door kerkelijke gemeenten te betrekken bij algemene activiteiten.

Het CJG moet zich ervan bewust zijn dat de sociale controle binnen de kerkelijke gemeenschap groot is. Beslissingen en ervaringen van anderen zijn richtinggevend in beslissingen die genomen worden, zo ook binnen een samenwerking met het CJG. Contact met hulpverleningsorganisaties, binnen of buiten de kerk, kan voor een ouder tot gevolg hebben dat de kerkelijke gemeente op de hoogte is van het feit dat er binnen het gezin zorgen of vragen zijn. Omdat hiervoor een zekere gêne heerst, wordt dit bestempeld als negatieve aandacht. De doorwerking binnen de sociale kerkelijke gemeenschap maakt het lastig hulpverlening in te schakelen. Voor professionals van het CJG die in contact willen treden met een kerkelijke gemeente dan wel kerkelijke gemeenteleden, is het belangrijk hier rekening mee te houden.

Vervolgonderzoek

Een aanbeveling voor vervolgonderzoek omvat het uitzoeken op welke wijze het CJG als centrale organisatie bekend kan staan met laagdrempelige hulpverlening. Uit de interviews bleek dat het CJG voor veel ouders een dusdanig gewicht heeft dat daar alleen een beroep op gedaan wordt als het echt nodig is of als ouders iets verkeerd gedaan hebben. Dit maakt dat ouders een grote drempel ervaren, voordat zij deze hulp vragen. Het zou interessant zijn uit te zoeken op welke wijze deze drempel voor het vragen om hulp kan worden verlaagd. Hierbij zou uitgezocht kunnen worden of het helpend is als het CJG aanbodgericht werkt, in plaats van vraaggericht.

Een andere interessante mogelijkheid voor vervolgonderzoek is het uitzoeken op welke wijze het CJG in contact kan komen met kerken en zich bekend kan maken binnen de kerkelijke gemeenschap. Is er behoefte aan hulp van buiten de kerk? Is de hulp binnen de kerk wellicht niet toereikend? Wat maakt dat mensen uit een kerkelijke gemeenschap het als lastig ervaren om hulp te vragen? Door op zoek te gaan naar het antwoord op deze vragen kan het CJG een beter beeld krijgen van een groot deel van de gemeente Barneveld.

Hoofdstuk 7 - Discussie en evaluatie

Aan dit onderzoek zijn enkele risico's verbonden. Deze worden weergegeven in de discussie samen met de geboden oplossing en/of mening van de onderzoekers.

Externe partij

Voor het praktijkonderzoek was vooraf de verwachting twee professionals werkzaam in Barneveld te interviewen en één expert met ervaring in opvoedondersteuning aan ouders van jongvolwassenen buiten Barneveld. Door een interview met een expert aan te gaan, kon praktijkonderzoek verricht worden naar de ervaringen in het werken met opvoedondersteuning aan ouders van jongvolwassenen. In het beginstadium van het onderzoek is contact gezocht met verschillende experts middels verschillende benaderingswijzen. Allereerst is telefonisch contact gezocht ter introductie. Aansluitend is per mail meer informatie toegezonden. Vervolgens is opnieuw telefonisch contact gezocht. Het bleek echter lastig te zijn om in contact te komen met een expert. Na herhaaldelijke pogingen is besloten geen expert te interviewen. Ter vervanging is besloten een extra professional werkzaam in de gemeente Barneveld te interviewen. De bedreiging voor het onderzoek is dat er geen ervaringsdeskundige geïnterviewd is. Door drie professionals werkzaam in de gemeente Barneveld te interviewen is extra kenmerkende informatie bijeengebracht voor gemeente Barneveld. Als gevolg hiervan, kan CJG Barneveld meer concrete informatie overhandigd worden.

Triple P

In paragraaf 4.3.1 is aandacht besteed aan Triple P. Deze veelgebruikte methodiek wordt vaak ingezet door centra Jeugd en Gezin bij de ondersteuning aan ouders van kinderen en jongeren. Hierdoor is het CJG Barneveld bekend met de werkwijze van deze methodiek. Er is voor gekozen alleen de werkzame factoren van deze methodiek te belichten. De selectie van werkzame factoren kan subjectief genoemd worden. Er is niet bewezen dat betreffende methodiek geen of minder resultaat toont bij ondersteuning aan ouders van kinderen boven de zestien jaar.

Netwerkgroep

Vijf organisaties in gemeente Barneveld vormen gezamenlijk een netwerkgroep 'kwetsbare jongeren'. CJG Barneveld is een van de deelnemende organisaties. Twee organisaties hebben hun medewerking verleend middels een interview. Een derde organisatie heeft medewerking verleend middels het aandragen van respondenten. Met de vierde organisaties is middels verschillende benaderingen contact gezocht, echter zonder resultaat. Als gevolg hiervan, werd de zoektocht naar respondenten bemoeilijkt. Door gebruik te maken van het netwerk van de onderzoekers is dit risico ondervangen. Hierdoor is het onderzoek veelzijdiger geworden.

Risico eigen mening professionals

Doordat drie professionals binnen Barneveld geïnterviewd zijn, bestaat het gevaar van het mee laten spelen van het eigenbelang van de professionals. De onderzoekers hebben rekening gehouden met dit risico. Ter bestrijding van dit risico hebben de onderzoekers in de interviews onderscheid gemaakt tussen ervaringen, voorbeelden en meningen. Als gevolg hiervan werd tijdens de interviews met professionals aanspraak gemaakt op hun professionaliteit. Het interviewen van drie Barneveldse professionals heeft een completer beeld van de situatie in de gemeente Barneveld gegeven. Op deze wijze is er in het rapport meer specifieke informatie over de plaatselijke situatie opgenomen.

Ondanks bovengenoemde aanmerkingen kan geconcludeerd worden dat de resultaten van het onderzoek betrouwbaar zijn. Om betrouwbaarheid te waarborgen kunnen dezelfde interviews opnieuw worden gehouden bij een andere selectie ouders, jongvolwassenen en professionals en zullen evidence-based practices een goede aanvulling zijn.

Productevaluatie

Dit onderzoek is uitgevoerd aan de hand van het plan van aanpak. Tijdens het onderzoeken zijn enkele aanpassingen gedaan aan de begrenzing in doelgroep en literatuur. Deze aanpassingen zijn besproken met beide begeleiders en doorgevoerd in het uiteindelijke onderzoek. De probleemstelling en opzet van het onderzoek zijn gelijk gebleven aan het plan van aanpak.

De beperking van dit onderzoek was voornamelijk de hoeveelheid aan interviews en de diversiteit aan onderzoeksmethoden. Het feit dat ieder hoofdstuk twee onderzoeksmethode bevat, heeft ervoor gezorgd dat dit onderzoek uiteindelijk omvangrijker is geworden dan verwacht. Dit heeft een concrete planning en taakverdeling gevraagd tijdens het onderzoeksproces. Uiteindelijk heeft het onderzoek de inhoud gekregen zoals beschreven in het plan van aanpak.

Procesevaluatie

De samenwerking tussen de praktijkbegeleider en onderzoekers is goed verlopen. Alle partijen hielden zich aan de opgestelde afspraken. Een van de onderzoekers heeft stage gelopen bij een van de organisaties uit de netwerkgroep. Hierdoor was zij goed op de hoogte van alle ontwikkelingen en voor sommige respondenten een bekend gezicht. Door voor de respondenten volkomen vertrouwelijkheid te waarborgen door middel van een privacyverklaring en de interviews over te laten aan de andere onderzoeker is hiervan geen hinder ondervonden. Zeer regelmatig overleg tussen de onderzoekers heeft voor een optimale afstemming gezorgd.

De samenwerking tussen de onderzoekers is goed verlopen. Beiden zijn bereid hard te werken, door te zetten en durven met een kritische blik naar elkaar te kijken. Het feit dat een van de onderzoekers binnen het sociale domein van de gemeente Barneveld actief was, zorgde dat zij meer kennis had over de gemeentelijke aspecten. Onderling is deze disbalans rechtgetrokken door een goede communicatie.

Bibliografie

- Alderliesten, M. (2015, Juli 28). Barneveld: De opkomende multicultisamenleving. *nieuws vallei*.
- ANP. (2011, juli 4). *Criminaliteit onder meisjes flink toegenomen*. Opgeroepen op april 16, 2016, van <http://www.nu.nl/binnenland/2556120/criminaliteit-meisjes-flink-toegenomen.html>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M. d., Peters, V., & Velden, T. v. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., Bakker, E., Velden, T. v., Fischer, T., & Goede, M. d. (2009). *Basisboek Kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baars, H., Uffing, J., & Dekkers, G. (1990). *Sociale netwerkstrategieën in de sociale psychiatrie, een handleiding voor de geestelijke gezondheidszorg*. Houten/Antwerpen: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bartelink, C. (2013, Februari). Wat werkt: Oplossingsgerichte therapie? Nederlands Jeugd instituut.
- Beyers, W., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2013). Autonomie-ontwikkeling. In W. Slot, & M. v. Aken, *Psychologie van de adolescentie* (pp. 149-170). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Binnenlands Bestuur. (2015, mei 22). *Nazorg na jeugdzorg: houd ze in zicht*. Opgehaald van <http://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/kennispartners/radargroep/nazorg-na-jeugdzorg-houd-ze-in-zicht.9472612.lynkx>
- Blokland, A., & Palmen, H. (2012). *Persisters and Desisters in Crim from Adolescence into Adulthood. Explanation Prevention and Punishment*. Farnam: Ashgate.
- Bolt, L. E. (2001). *Sociale erfenissen: oriëntaties van ouders bij het opvoeden*. Utrecht: Utrecht University Repository.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2000). *Grondbeginselen van de contextuele benadering*. Toorts B.V.
- Bouwkamp, R., & Bouwkamp, S. (2010). *Handboek Psychosociale hulpverlening*. Utrecht: De Tijdstroom uitgeverij BV.
- Branje, S. (sd). *De rol van emoties tijdens conflicten tussen ouders en adolescenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Brink, G. v. (2005). *Hoge eisen, ware liefde; de opkomst van een nieuw gezinsideaal in Nederland*. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Broeke, A. t. (2006, augustus 16). *Autisme beïnvloedt het hele brein*. Opgeroepen op april 13, 2016, van <http://www.kennislink.nl/publicaties/autisme-beinvloedt-het-hele-brein>
- Burggraaf-Huiskes, M. (2005). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Coutinho.
- Cauffman, L. (2013). *Simpe!; Oplossingsgerichte positieve psychologie in actie*. Den Haag: Boom Lemma.

- CBS. (2009). *Statline: gezondheid en welzijn: zelfgerapporteerde leefstijl: gebruik alcoholhoudende dranken (12+): zware drinker*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal bureau voor de Statistiek. (2010, juni 17). *Drugsgebruik, kenmerken van gebruikers*. Opgeroepen op april 7, 2016, van [http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80167ned&D1=a&D2=a&D3=0&D4=\(I-11\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80167ned&D1=a&D2=a&D3=0&D4=(I-11)-I&VW=T)
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014, juli 29). *Tijdsbesteding in uren per week; persoonskenmerken*. Opgeroepen op april 10, 2016, van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82617ned&D1=13,34&D2=0-9&D3=I&VW=T>
- Centrum Jeugd en Gezin. (sd). *Homepage*. Opgeroepen op december 9, 2015, van <http://www.cjg.nl/>
- Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. (2015). *Kracht en kwetsbaarheid. Sociale samenhang en leefbaarheid in de gemeente Barneveld*. Barneveld: Gemeente Barneveld.
- Compennolle, T., Lootens, H., Moggré, R., & Eerden, T. v. (2004). *Alles went, ook een adolescent: wegwijzer bij het opvoeden van jongeren*. Tiel: Lannoo.
- Cora Brink, K. S. (2008, juli 23). De kracht van het netwerk. Utrecht: Movisie.
- Crone, E. (2008). *Het puberende brein*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Daemen, C., Vorst, H. v., & Engels, R. (2007). Opvoedingsstijlen, ouderlijk alcoholgebruik en alcoholgebruik van adolescenten: een longitudinale studie. *Pedagogiek*(26), 192-208.
- Delfos, M. (2012). *Psychologie van de adolescentie*. Amsterdam: Pearson.
- Delfos, M. F. (2014, mei 11). Communiceren met pubers. *Symposium in de abdij van Postel*.
- Distelbrink, M. J., Kromontono, E. M., Roeleveld, W. S., & Steketee, M. J. (2010). *Kinderen aan het woord over gezinnen*. Utrecht: Verwey Jonkers Instituut.
- Engels, R., & Knibbe, R. (2003). The role of parents in adolescent and peer alcoholconsumption. *The Netherlands' Journal of Social Science*, 39, 53-68.
- E-Quality. (2009). *Factsheet Behoeftte aan opvoedondersteuning*. E-Quality.
- Feldman. (2012). *Ontwikkelingspsychologie*. Pearson: Amsterdam.
- Feldman, R. S. (2007). *Ontwikkelingspsychologie II*. Amsterdam: Pearson Education.
- Flory, K., Molina, B., Pelham, W., Gnagy, E., & Smith, B. (2006). Childhood ADHD predicts risky sexual behavior in young adulthood. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 571-577.
- Furman, W., HO, M., & Low, S. (2007). The rocky road of adolescent romantic experience: dating and adjustment. In R. Engels, M. Kerr, & H. Sattin, *Friends, lovers and groups: key relationships in adolescence* (pp. 61-80). Chichester: John Wiley en Sons.

- Gaalen, E. v. (2015, Augustus 3). Computerverslaafde jongeren steeds vaker naar kliniek. *Algemeen Dagblad*.
- Gemeente Barneveld. (sd). *Jongerennetwerk*. Opgeroepen op april 28, 2016, van http://www.barneveld.nl/beactive/jongerenwerk_46161/
- Gerris, J. (2006). *Het belang van school, ouders, vrienden en buurt*. Assen: Van Gorcum.
- Gerris, J., & Engels, R. (2008). *Vernieuwingen in Jeugd en Gezin. Beleidsvisies, gezinsrelaties en interventies*. Assen: van Gorcum.
- Gerritzen, H. (2001). *Adolescentie & seksualiteit. Psychoanalytische beschouwingen over een intrigerende levensfase*. Assen: Van Gorcum.
- Gezondheidsraad. (2000). *Diagnostiek en behandeling van ADHD*. Utrecht: Gezondheidsraad.
- Graaf, H. d. (2013). Psychoseksuele ontwikkeling. In W. Slot, & M. v. Aken, *Psychologie van de adolescentie* (pp. 233-252). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Graaf, H. d., & Maris, S. (2014, december 2). De seksuele ontwikkeling van kinderen met een beperking of psychiatrisch probleem. Utrecht.
- Graaf, J. d. (2012). *Conflicten tussen adolescenten en hun ouders: onderzoek naar de invloed van persoonlijkheid op de relatie tussen ouder-kind conflicten en delinquentie bij adolescenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht Faculteit Sociale Wetenschappen.
- Gray, p. (2011). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Grolleman, J., Mutsaers, K., & Land, H. v. (2008). *Trendrapportage GGZ 2008*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Hasselt, N. (2010). *Preventie van schadelijk alcoholgebruik en drugsgebruik onder jongeren*. Utrecht: Trimbos instituut.
- Helmink-Stam, A. (2013, juli 24). Jongvolwassene heeft ouders en gemeente nodig. *Reformatorisch Dagblad*.
- Hendriks, B., Klaveren, W. v., & Knip, R. (2014). *Het contextuele gedachtegoed*. Den Haag: Print4me Graphic.
- Hermanns, J., & Sleeboom, I. (2014, augustus). *Behoeftte aan opvoedingsondersteuning en de rol van internet daarin: ouders van pubers en jongvolwassenen aan het woord*. Woerden.
- Hoeven, T. d.-v. (sd). *Jongeren en softdrugs*. Opgeroepen op april 7, 2016, van <http://www.opvoedadvies.nl/drugs.htm>
- Hoeven, T. d.-v. (sd). *Vriendschap in de puberteit*. Opgeroepen op april 4, 2016, van <http://www.opvoedadvies.nl/pubervriend.htm>
- Hogeschool van Utrecht. (2014, januari 21). *Samenvatting: boek "Levensfasen", Maryke Tieleman - Hs. 7, 8, 9*. Opgeroepen op april 15, Samenvatting: boek "Levensfasen", Maryke Tieleman -

- Hs. 7, 8, 92016, van http://www.studeersnel.nl/nl/document/hogeschool-utrecht/p3-ontwerpen-van-plan-van-aanpak/samenvattingen/samenvatting-boek-levensfasen-maryke-tieleman-hs-7-8-9/88958/view?auth=0&auth_prem=0&prem_doc=0
- Ince, D. (2013). *Wat werkt in Opvoedondersteuning?* NJI.
- InfoNu.nl. (2016, april 6). *Psychosociale ontwikkeling: de rol van het gezin*. Opgehaald van website van infonu: <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/ouder-en-gezin/81845-psychosociale-ontwikkeling-de-rol-van-het-gezin.html>
- Instituut, Nederlands Jeugd. (2015, oktober 13). *Kerncijfers*. Opgeroepen op april 7, 2016, van <http://www.nji.nl/ADHD-Probleemschets-Cijfers>
- Inwoners naar kenmerken. (2015, Januari 1). Barneveld, Gelderland, Nederland. Opgeroepen op Mei 4, 2016, van https://barneveld.incijfers.nl/jive/?cat_open_code=c1993&presel_code=ps_bev_piramide_pc4
- Jacobs, D., & Jacobs, R. (2005). *Het blijft toch je kind: over de relatie tussen ouders en hun volwassen kinderen*. M.O.M.
- Jonger. (2013, 13 06). *Communiceren met pubers*. Opgeroepen op 04 07, 2016, van Website van Jonger: jonger.nu/communiceren-met-pubers/
- Junger, M., Mesman, J., & Meeus, W. (2003). *Psychosociale problemen bij adolescenten*. Assen: van Gorcum.
- Kan, C., Buitelaar, J., & Gaag, R. v. (2008). Autismespectrumstoornissen bij volwassenen. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*.
- Kleinjan, G.-J. (2013, februari 12). *De biblebelt is de weg kwijt*. Opgehaald van <http://www.trouw.nl/tr/nl/5116/Filosofie/article/detail/3392481/2013/02/12/De-biblebelt-is-de-weg-kwijt.dhtml>
- Kloosterman, R., & Beuningen, J. v. (2015). *Jongeren over social media*.
- Kooij, J. (2002). *ADHD bij volwassenen*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information.
- Kruijswijk, W., Veer, M. v., Brink, C., Calis, W., Maat, J. W., & Redeker, I. (sd). Aan de slag met sociale netwerken.
- Kurpershoek, A. (sd). *2.1 De vier dimensies van Ivan Boszormenyi-Nagy*. Opgeroepen op April 26, 2016, van Taal Zonder Grenzen: <http://www.taalzondergrenzen.nl/2taal-zonder-grenzen-en-het-contextuele-gedachtegoed/2-1de-vier-dimensies-van-ivan-boszormenyi-nagy/>
- Laan, A. M., & Blom, M. (2005). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit*. Meppel: Boom.
- Lalieu, E. (2015, januari 28). *Ieder geval van autisme is uniek*. Opgeroepen op april 13, 2016, van <http://www.kennislink.nl/publicaties/ieder-geval-van-autisme-is-uniek>

- Lammeren, A. v. (2007, januari). ADHD bij volwassenen. *BijBlijven*, pp. 48-57.
- Ligtermoet, I., Vergeer, M., & Zwikker, N. (2011). *Competenties en randvoorwaarden voor online opvoedingsondersteuning*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Lootens, H., Moggré, R., & Eerden, T. v. (2003). *Alles went, ook een adolescent ; wegwijzer bij het opvoeden van jongeren*. Tielt: Uitgeverij Lannoo nv.
- Maan, M. (2013). *De rol van ouders en leeftijdsgenoten in de seksuele ontwikkeling*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Maes, J. (2007). *De hulpverlener: tussen afstand en nabijheid*.
- Media Opvoeding. (sd). *Ontwikkelingskenmerken 17-18 jaar*. Opgeroepen op April 13, 2016, van Website van mediaopvoeding: <https://www.mediaopvoeding.nl/leeftijdsgroepen/17-18-jaar/>
- Meeken, L. (2014, juni 23). *De behoefte aan online opvoedingsondersteuning van ouders van pubers en jongvolwassenen*. Opgehaald van file:///C:/Users/Christina/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/MA9WYDG3/Meeken.L._10055770_Msc._OOS.pdf
- Meeus, W., & Hart, H. ' . (1993). *Jongeren in Nederland. Een nationaal survey naar ontwikkeling in de adolescentie en naar intergenerationele overdracht.* . Amersfoort: Academische Uitgeverij.
- Meijlink, K., Bakker, C., Avest, I. t., Abram, I., & Berg, B. v. (2008). *Stel je voor*. Utrecht: Marnix Academie Utrecht en het Utrechts Centrum voor de Kunsten.
- Metz, K. (2012, Februari 17). *Periode van verzuiling tot ontkerkelijking in Nederland*. Opgeroepen op April 15, 2016, van IsGeschiedenis, Dagelijkse historische achtergronden bij het nieuws: http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/periode_van_verzuiling_tot_ontkerkelijking_in_nederland/
- Miller, W., & Rollnick, S. (2013). *Motivational Interviewing: Helping People Change*. New York: The Guilford Press.
- Ministerie van Jeugd en Gezin. (2007). *Alle kansen voor alle kinderen. Programma voor Jeugd en Gezin 2007-20011*. Den Haag: VWS.
- Mönks, F., & Knoers, A. (2009). *Ontwikkelingspsychologie*. Assen: van Gorcum.
- Movisie. (2010, maart 1). *Motiverende gespreksvoering*. Opgeroepen op april 27, 2016, van <https://www.movisie.nl/esi/motiverende-gespreksvoering>
- Naber, P. (2004, maart 17). Vriendschap en sociale cohesie. De rol van leeftijdsgenoten in de opvoeding van jeugd. Den Haag.
- Naber, P., Kempers, E., & Heerebeek, M. v. (2008). *Wat vinden jongeren van de opvoeding door hun ouders? Een onderzoek naar opvoeding in gezinnen in Amsterdam vanuit het perspectief van jongeren*. Amsterdam: Hogeschool InHolland.

- Nederlands Jeugd instituut. (2015, april 28). *Eempidergezin*. Opgeroepen op april 11, 2016, van Website van NJi: <http://www.nji.nl/nl/Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding/Cijfers-per-onderwerp-Eenoudergezin>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2006). *Interventie Triple P*.
- Nederlands Jeugdinstituut. (sd). *Online hulp; professionalisereing*. Opgeroepen op April 26, 2016, van Website van Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl/Online-hulp-Praktijk-Professionalisering>
- Onderwaater, A. (2008). *De onverbreekelijke band; inleiding & ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy*. Amsterdam: Pearson Assessmentd and Information B.V. .
- Oudhof, M., Prinsen, B., Elk, J., Ruiter, M. d., Klooster, E. v., Blom, S., . . . Ligtermoet, I. (2010). *Pedagogische visie van de jeugdgezondheidszorg*. Utrecht: Kenniskring Jeugdgezondheidszorg.
- Overbeek, G. (2006, Maart 20). *Romantische relaties van adolescenten en jongvolwassenen*. Opgeroepen op april 13, 2016, van Website van Kennislink: <http://www.kennislink.nl/publicaties/romantische-relaties-van-adolescenten-en-jongvolwassenen>
- Pels, T., Distelbrink, M., & Postma, L. (2009). *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Persoon, M. (2012). Ontwikkelingstaken?? Lekker belangrijk! Eindhoven.
- Plomp, J. (2005). *Loslaten kun je leren; over relaties en idealen*. Amsterdam: Het Spectrum bv., Unieboek.
- Pouwels, L. (2007, April). *Opvoeding; Infokaart Volwassenenmonitor 19- t/m 64-jarigen 2005*. Opgeroepen op April 12, 2016, van GGD Zuidoost Brabant: <http://www.ggdghorkennisnet.nl/?file=1300&m=1310641914&action=file.download>
- Prins, P., & Braet, C. (2014). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Prinsen, B., Hoir, M. I., Ruiter, M. d., Oudhof, M., Kamphuis, M., Wolff, M. d., & Alpay, L. (2013). *Richtlijn: JGZ-richtlijn Opvoedondersteuning*. Utrecht: Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ).
- Prinsen, B., Hoir, M. P., Ruiter, M. d., Oudhof, M., Kamphuis, M., Wolff, M. d., & Alpay, L. (2012). *(Concept) Richtlijn opvoedondersteuning (samenvatting) : voor opvoedingsvragen en lichte opvoedproblemen in de jeugdgezondheidszorg en het Centrum voor Jeugd en Gezin*. Utrecht / Leiden: Nederlands Jeugdinstituut / TNO.
- Prüst, H. (2012). Oplossingsgerichte vaktherapie. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 21-27.
- Rapp, C., Saleeby, D., & Sullivan, W. (2005). *Changingfor good*. New York: Quill.

- Reformatorische Dagblad. (2012, maart 31). Open brief aan ouders en opvoeders: Toon vooral begrip en liefde... *Reformatorisch Dagblad*.
- Rhule-Louie, D., & McMahon, R. (2007). Problem behaviour and romantic relationships: Assortative mating, behaviour contagion, and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 53-99.
- Rijksoverheid. (2007). *Beleidsnota werkleerplicht voor jongeren tot 27 jaar*. Rijksoverheid.
- Rinzema, G. (2012, oktober 29). Jongeren, een moeilijk bereikbare doelgroep? 1-4.
- Ritteband, L. M., & Tate, D. F. (2009). The science of internet interventions. *Annals of Behavioral Medicine*, 38, 1-3.
- Rögels, N. (2011). *Levensloopspsychologie*. Den Haag: Boom Lemma.
- Rooijen, K. v., Zwikker, N., & Vliet, E. v. (2014). *Wat werkt bij online hulpverlening?* Nederlands Jeugdinstituut.
- Roosen, C., Savenije, A., Kolman, A., & Beunderman, R. (2001). *Over een grens*. Assen: van Gorcum.
- Roosen, C., Savenije, A., Kolman, A., & Beunderman, R. (2008). *Adolescenten en respect*. Assen: Van Gorcum.
- Santrock, J. (2007). *A tropical approach of life-span development*. New York: McGraw-Hill.
- Schijndel, A. v. (sd). *De geschiedenis van Oplossingsgerichte kortdurende therapie en Oplossingsgericht Werken (OGW)*. Zeeland.
- Schmitz. (2009, April). *Intelligent balanceren tussen distantie en betrokkenheid*. Opgeroepen op April 26, 2016, van Website van H&W: <http://www.henw.org/archief/volledig/id1292-intelligent-balanceren-tussen-distantie-en-betrokkenheid.html#debegrippendistantieenbetrokkenheid>
- Schoemaker, C., & Ruiter, C. d. (2004). *Nationale monitor geestelijke gezondheid*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Scholte, R., & Engels, R. (2013). Psychosociale ontwikkeling: de invloed van leeftijdsgenoten. In W. Slot, & M. v. Aken, *Psychologie van de adolescentie* (pp. 211-231). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Schoneveld, E. (2007, januari 26). *Onderhoudsplicht voor 'jongmeerderjarigen' (18-21 jr)* . Opgehaald van <http://www.ouders.nl/artikelen/onderhoudsplicht-voor-jongmeerderjarigen-18-21-jr>
- Schrijvers, C., & Schuit, A. (2015). *Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau*. Bilthoven: RIVM.
- Segers, R. (2014, mei 10). *Acht fasen van ontwikkeling - Erik Erikson* . Opgeroepen op april 13, 2016, van <http://robsegers.blogspot.nl/2014/05/acht-fasen-van-ontwikkeling-erik-erikson.html>
- Slot, W. (2013). *Psychologie van de adolescentie*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

- Sozio. (2014, december 22). *Wat werkt bij sociale netwerken?* Opgeroepen op april 24, 2016, van <http://www.sozio.nl/wat-werkt-bij-sociale-netwerken/1026018>
- Speksnijder, A. (2012). *Wat is Motiverende Gespreksvoering?*
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent Development Annual Review of Psychology. *Annual*, 83-11.
- Steunpunt ADHD. (2012, mei 2). *Veranderingen met de leeftijd*. Opgeroepen op april 16, 2016, van <http://www.steunpuntadhd.nl/is-het-adhd/kenmerken-van-adhd-en-add/veranderingen-met-de-leeftijd/>
- Stichting kind & gedrag. (2011, februari). *Kinderen met ADHD, wat kosten ze?*
- Stichting Opvoeden. (2014, oktober 27). *Ook ouders van jongvolwassenen hebben behoefte aan betrouwbare opvoedinformatie*. Opgeroepen op januari 24, 2016, van <http://stichtingopvoeden.nl/ook-ouders-van-jongvolwassenen-hebben-behoefte-aan-betrouwbare-opvoe><http://stichtingopvoeden.nl/ook-ouders-van-jongvolwassenen-hebben-behoefte-aan-betrouwbare-opvoedinformatie>
- Stichting Opvoeden. (sd). *Studie- en beroepskeuze*. Opgeroepen op April 12, 2016, van Website van Stichting Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/jongvolwassene/onderwijs/studie-en-beroepskeuze/>
- Stoeldraijer, L. (2014, juni). *Jongeren blijven langer thuis wonen*.
- Stolk, J. (1998). *Pubers begrijpen*. Groen en Zoon: Heerenveen.
- Tartuffel. (2011). *ADHD bij volwassenen: symptomen, kenmerken (DSM-5 criteria)*. Opgeroepen op februari 23, 2016, van <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/78299-adhd-bij-volwassenen-symptomen-kenmerken-dsm-5-criteria.html>
- Taylor, E., Chadwick, O., Heptinstall, E., & Danckaerts, M. (1996). Hyperactivity and conduit problems as risk factors for adolescent development. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*.
- Traas, M. (2005). *Opvoeding in verandering. Een veranderende maatschappij en de opvoeding van jongeren*. Baarn: Boom HB-uitgevers.
- van Dale. (2016, april 15). *"Opvoeden"*. Opgehaald van website van van Dale: <http://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/betekenis/nederlands/opvoeding#.VxCWANYLTIU>
- Vandemeulebroecke, L., & Mulder, A. d. (2004). *Opvoedondersteuning. Visie en kwaliteit*. Leuven University Press.

- Veen, M. v., & Goijarts, F. (2012). *Motiverende gespreksvoering voor sociaal-agogisch werk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Vermeire, K. (2005, augustus). *Kwalitatief onderzoek bij ouders naar de ondersteuningsbehoeften bij de relationele en seksuele vorming van hun kinderen*. Opgehaald van <http://www.expoo.be/sites/default/files/atoms/files/behoeftenpeilingrsvouders2005.pdf>
- Vilans en Movisie. (2014). *Kantelen naar informele zorg*.
- Volksgezondheid, N. K. (2014, juni 23). *Wat is ADHD en wat zijn de gevolgen?* Opgeroepen op april 7, 2016, van ADHD; De ziekte, de determinanten en de zorg voor de patiënt: <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheid-en-ziekte/ziekten-en-aandoeningen/psychische-stoornissen/adhd/beschrijving/>
- Vos, R. (2002). Erik Erikson: het fundamenteel de identiteits ontwikkeling . *De wereld van het jonge kind*, 300-303.
- Vos, T. d. (sd). *Zouden ze 'het' al doen?* Opgeroepen op April 13, 2016, van Website van Opvoedadvies: <http://www.opvoedadvies.nl/eerstekeer.htm>
- Weerd, C. d. (2012, mei 4). *Adolescentie B*. Opgeroepen op april 13, 2016, van <http://www.cirstendeweerd.nl/test-onderwijs/>
- Westerduin, R. T. (2006). *Autoritatieve opvoeding*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Wit, J. d., Veer, G. v., & Slot, N. (2000). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: Intro.
- Zelfstandig worden*. (2016, april 6). Opgehaald van Website van Stichting Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/puber/groei-en-ontwikkeling/sociaal-emotionele-ontwikkeling/zelfstandig-worden/>
- Zubrick, S., Ward, K., Silburn, S., Lawrence, D., & Williams, A. B. (2005). Prevention of child behavior problems through universal implementation of a group behavioural family interventions. *Prevention Science*, 287-304.

Bijlagen

De volgende bijlagen zijn toegevoegd in dit onderzoeksverslag:

- Bijlage 1 – Begripsbepaling
- Bijlage 2 – Brieven aan respondenten
- Bijlage 3 – interviewprotocollen
- Bijlage 4 – Privacyverklaring
- Bijlage 5 – Trefwoorden literatuurstudie
- Bijlage 6 – Definitielijst interviews
- Bijlage 7 – Labelsysteem interviews
- Bijlage 8 – Extra informatie ADHD en autisme

In het bronnenboek zijn de volgende documenten opgenomen:

- Beknopte gegevens respondenten
- Transcripten interviews
- Fragmentschema's interviews

Bijlage 1 - Begripsbepaling

<i>Adviesrapport</i>	een op basis van onderzoek beredeneerd advies als aanbeveling voor CJG Barneveld.
<i>Behoeften</i>	de <i>behoeften</i> die wij naar voren halen in dit onderzoek zijn te refereren naar de gestelde begripsbepaling: 'de wens van de mens'. We spreken over <i>behoeften</i> wanneer de desbetreffende persoon een verlangen heeft naar iets dat hij of zij mist of nodig heeft.
<i>Expertise</i>	<i>expertise</i> zoals wij deze benaderen is de <i>expertise</i> die bestaat uit de kennis en vaardigheden van een persoon of bedrijf. In dit geval de <i>expertise</i> van een professional of CJG. Een gebrek aan <i>expertise</i> omhult dus een gebrek aan kennis en vaardigheden.
<i>Gezin</i>	<i>gezinnen</i> zijn ouders met hun kinderen. Zo spreken we in dit onderzoek over een gezin als we het hebben over een ouder met zijn/haar jongvolwassen kind.
<i>Jongvolwassenen</i>	in dit verslag wordt met <i>jongvolwassenen</i> geduid op jongeren tussen de 18 en 23 jaar. Dit zijn thuiswonende jongeren zonder gediagnostiseerde beperking.
<i>Ondersteuning</i>	<i>ondersteuning</i> is ook wel te benoemen als hulp of steun. Wanneer wij het hebben over de <i>ondersteuning</i> die een <i>ouder</i> van een professional nodig heeft dan gaat dat over tips, omgangsvormen voor de <i>ouder</i> in relatie tot zijn of haar kind. Wanneer wij het hebben over de <i>ondersteuning</i> die een <i>jongvolwassene</i> van zijn of haar <i>ouders</i> nodig heeft, dan bedoelen wij de hulp die een <i>jongvolwassene</i> kan gebruiken.
<i>Opvoeden</i>	met <i>opvoeden</i> verwijzen wij naar de ondersteuning die een ouder aan zijn of haar kind kan bieden. <i>Opvoeden</i> lijkt een term te zijn die geldt voor kinderen en pubers. Echter wordt de term <i>opvoeden</i> ook gebruikt wanneer het gaat om de ondersteuning aan jongvolwassenen. Zo wordt deze term landelijk bij het CJG gebruikt bij verschillende onderzoeken, en op informatiesites als www.opvoeden.nl (Centrum Jeugd en Gezin, sd; Hermanns & Sleeboom, 2014; Meeken, 2014; Vermeire, 2005).
<i>Ouders</i>	vaak worden <i>ouders</i> in ons verslag genoemd. Hiermee worden zowel <i>ouders</i> als opvoeders bedoeld. Hierin komen alle vormen van <i>ouderschap</i> naar voren: alleenstaand <i>ouderschap</i> , pleegouderschap, ouders door adoptie etc.
<i>Professionals</i>	<i>professionals</i> zijn alle social werkers binnen het sociale domein: Sociaal-pedagogen, maatschappelijk werkers, opbouwwerkers en sociaal-culturele werkers.

Bijlage 2 - Brieven aan respondenten

Brief ouders

Beste ouder(s),

Wij (Angela Slingerland en Christina Mourits) zijn bezig met ons afstudeeronderzoek; het laatste stuk van onze opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Wij werken in dit onderzoek voor Centrum Jeugd en Gezin (CJG) Barneveld. CJG Barneveld is de plaats waar zowel u als uw kinderen terecht kunnen met vragen over en ondersteuning op het gebied van opvoeden of opgroeien.

Regelmatig komen ouder(s) met vragen over ondersteuning bij de opvoeding van hun jongvolwassen bij het CJG. Vanuit het CJG is ons de vraag gesteld onderzoek te doen naar het optimaliseren van de ondersteuning van ouders bij de opvoeding van hun jongvolwassene.

Om deze vragen zo goed mogelijk te beantwoorden, wil het CJG inzicht krijgen in welke vragen er leven bij ouders. Daarnaast is ook de vraag welke behoeften aan ondersteuning jongvolwassenen van hun ouders nodig hebben. Onder jongvolwassenen verstaan wij in dit onderzoek: jongeren tussen de 18 en 23 jaar. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te kunnen doen aan het CJG om ouder(s) beter te kunnen ondersteunen in de begeleiding van hun jongvolwassene.

Voor ons onderzoek willen wij zowel met ouders als jongvolwassenen in gesprek gaan. Dit willen wij doen door middel van een interview. In dit interview stellen wij vragen over de gezinssituatie, de opvoeding van uw kinderen en uw eventuele vragen naar ondersteuning. Verder staan wij in het interview vooral open voor uw mening en uw verhaal. In het interview met jongvolwassenen komen onderwerpen als opvoeding en gezinsrelaties naar voren.

De interviews zullen waar mogelijk door ons beiden gehouden worden.

De interviews worden opgenomen als audio-bestand. Dit bestand gebruiken wij alleen voor de verwerking van het interview en wordt na afronding van ons onderzoek vernietigd. Ook hebben wij een privacyverklaring opgesteld waarin wij de voorwaarden en verwachtingen van het interview vastgelegd hebben. Deze verklaring zullen wij meenemen naar het interview en met elkaar ondertekenen.

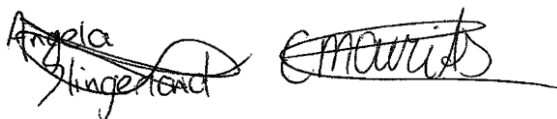
Wij willen u vragen of u bereid bent mee te werken met dit onderzoek door een interview te geven. Het interview kost u ongeveer 45 min. Mocht u hiervoor openstaan, horen we dat graag van u. Dit kan door een e-mail te sturen naar: afstudeeronderzoek15@hotmail.com

Ook zijn we nog op zoek naar jongvolwassenen die een interview willen geven. Staat uw zoon of dochter hier open voor of kent u iemand die wel mee zou willen werken in dit onderzoek? Ook daarvoor mag een mail verstuurd worden naar bovenstaand e-mailadres. Uw medewerking wordt zeer gewaardeerd.

Mocht u nog vragen hebben of meer informatie willen, kunt u ons ook bereiken via dit e-mailadres.

Met vriendelijke groet,

Angela Slingerland en Christina Mourits

The image shows two handwritten signatures in black ink. The signature on the left is 'Angela Slingerland' and the signature on the right is 'C. Mourits'.

Brief aan jongvolwassenen

Beste jongere,

Wij (Angela Slingerland en Christina Mourits) zijn bezig met ons afstudeeronderzoek; het laatste stuk van onze opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Wij werken in dit onderzoek voor Centrum Jeugd en Gezin (CJG) Barneveld. CJG Barneveld is de plaats waar zowel jij als je ouders terecht kunnen met vragen over opgroeien of opvoeden.

Vanuit het CJG Barneveld is ons gevraagd te onderzoeken welke vragen ouders hebben over de ondersteuning van hun jongere (18-23 jaar). Daarnaast is ook de vraag welke ondersteuning jij als jongere van je ouders nodig hebt. Dit onderzoek helpt het CJG om jongeren en ouders, beter te kunnen ondersteunen.

Voor ons onderzoek willen wij graag met jou in gesprek. Dit willen wij doen door middel van een interview. In dit interview stellen wij vragen over jullie gezin, de relaties binnen het gezin, de band met je ouders en hoe je ouder(s) jou nog kunnen helpen of ondersteunen.

Het interview wordt opgenomen als audio-bestand. Dit bestand gebruiken wij alleen voor de verwerking van het interview en wordt na afronding van ons onderzoek vernietigd. Natuurlijk delen wij ook niets vanuit het interview met je ouders en de informatie komt ook nergens anders in een systeem. We hebben een formulier gemaakt waar we dit opgeschreven hebben. Deze zullen we met elkaar ondertekenen.

Ben jij tussen de 18 en 23 jaar? Woon je nog thuis bij je ouders, in de gemeente Barneveld? En ben jij bereid om ons te helpen in dit onderzoek door met ons in gesprek te gaan? Dan zijn wij op zoek naar jou! Het interview kost ongeveer 45 minuten. Je kunt je aanmelden door een e-mail te sturen naar: afstudeeronderzoek15@hotmail.com

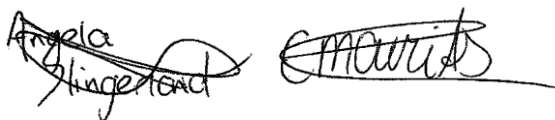
Mocht jij nog andere jongvolwassenen kennen die een interview willen geven. Of misschien ouder(s) die hiervoor open staan/staat. Laat het ons weten.

Je hulp wordt enorm gewaardeerd.

Als je nog vragen hebt of je wilt meer informatie, kan je een ons een e-mail sturen naar bovenstaand mailadres.

Met vriendelijke groet,

Angela Slingerland en Christina Mourits

The image shows two handwritten signatures in black ink. The first signature on the left is 'Angela Slingerland' and the second signature on the right is 'Christina Mourits'.

Brief aan professionals

Beste heer/mevrouw,

Wij (Angela Slingerland en Christina Mourits) doen bij Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) Barneveld onderzoek naar de opvoedondersteuning voor ouder(s) van jongvolwassenen (18-23 jaar). Het CJG krijgt verschillende vragen gericht op deze ondersteuning en wil haar expertise hierin verbreden. Zo is de vraag wat de behoeften van ouder(s) en de wensen van jongvolwassenen zijn. Dit alles binnen de gemeente Barneveld. Wij gaan dit in kaart brengen en sturen u daarom deze brief.

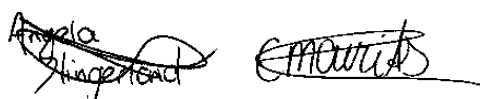
Om inzicht te krijgen in deze behoeften zullen wij in gesprek gaan met ouder(s) en thuiswonende jongvolwassenen. Wij willen een zo compleet mogelijk beeld vormen, zodat we uiteindelijk inzicht krijgen in de behoefte aan opvoedondersteuning. We hopen dat u ons daarbij kunt helpen.

1. Ten eerste zijn wij op zoek naar ouder(s) die met ons in gesprek willen betreffende dit onderwerp. Het gaat om ouder(s) van een thuiswonend jongvolwassen kind in de leeftijd van 18 tot 23 jaar. In het gesprek met ouder(s) zullen wij ingaan op hun gezin. Wat vinden zij belangrijk in de opvoeding die zij aan hun kind(eren) geven? Zijn er punten waar zij tegenaan lopen? Hoe gaan zij daar tot nu toe mee om?
Kent u vanuit uw werk ouder(s) die een jongvolwassen kind hebben en naar uw idee bereid zijn om met ons in gesprek te gaan? Wij zijn erg geholpen als u ons onderzoek aan de desbetreffende ouder(s) kunt voorleggen. Wij kunnen u een uitnodigende brief voor de ouder(s) toesturen. Deze kunt u aanvragen via ons e-mailadres onderaan deze pagina.
2. Daarnaast zijn wij op zoek naar thuiswonende jongvolwassenen. Wellicht kent u een thuiswonende jongvolwassene, in de leeftijd van 18 tot 23 jaar, die naar uw idee bereid zou zijn om met ons in gesprek te gaan. Ook bij de jongvolwassenen zijn we erg geholpen als u ons onderzoek aan de desbetreffende persoon voorlegt. Wij kunnen u een uitnodigende brief voor de jongvolwassene toesturen. Hiervoor geldt hetzelfde als de brief voor ouder(s).
3. Naast dit alles willen wij graag met enkele professionals in gesprek. Wij willen zicht krijgen op welke manier er momenteel met deze vragen wordt omgegaan. Dit niet alleen binnen het CJG, maar ook bij andere organisaties binnen gemeente Barneveld. Werkt u regelmatig met jongvolwassenen of ouder(s) en bent u bereid een interview te geven? Dan gaan wij graag met u in gesprek om uw kennis en ervaring te gebruiken voor ons onderzoek.

Een interview duurt ongeveer 1 uur. De interviews worden opgenomen als audio-bestand. Dit bestand gebruiken wij alleen voor de verwerking van het interview en wordt na afronding van ons onderzoek vernietigd. Ook hebben wij een privacyverklaring opgesteld waarin wij de voorwaarden en verwachtingen van het interview vastgelegd hebben. Deze verklaring nemen wij mee naar het interview en met elkaar ondertekenen.

Wij hopen u zo voldoende geïnformeerd te hebben betreffende ons onderzoek. Mochten er naar aanleiding van deze brief nog vragen of onduidelijkheden zijn, horen we dat graag. Deze vragen kunt u mailen naar onderstaand e-mailadres.

Met vriendelijke groet,
Angela Slingerland en Christina Mourits

Mail: afstudeeronderzoek15@hotmail.com

Bijlage 3 - interviewprotocollen

Binnen de interviews is gevraagd naar privacygevoelige elementen als naam, leeftijd en woonplaats. Deze gegevens zijn nodig geweest voor de verwerking van het onderzoek, maar hebben zijn niet terug te vinden in dit onderzoek. Dit om de privacy van de respondenten te waarborgen. Het is daarom dat onderstaande protocollen niet ingevuld hieronder vertoond worden.

Interviewprotocol ouders

Naam:	Datum afspraak:
Leeftijd:	
Geslacht:	Duur:
Woonplaats:	
Gezinssamenstelling:	
Beroep:	

Inhoud

1. Wat zijn belangrijke normen en waarden geweest in de opvoeding aan uw jongvolwassene?
 - a. Hoe heeft het wel of niet behalen van die normen en waarden invloed op uw tevredenheid over de opvoeding die u heeft geboden?
2. Welke ondersteuning heeft uw jongvolwassene van u nodig?
3. Heeft u vragen of zorgen over de opvoeding van uw jongvolwassen kind?
 - a. Zo ja; wat zijn de huidige zorgen en vragen?
 - b. Zo ja; als u uw zorgen zou moeten uitdrukken in een cijfer van 1 tot 10 (10 is veel zorgen en 1 is weinig zorgen), welk cijfer zou u de huidige situatie dan geven? Kan u dit toelichten?
 - c. Zo ja; hoe gaat u met deze zorgen en vragen om?
 - d. Zo ja; van wie vraagt u hier hulp bij (sociale kring/organisaties)?
4. Welke invloed heeft de relatie met uw jongvolwassen kind op de vragen en zorgen die u (wel of niet) ervaart?
5. Over welke thema's zou u tips of adviezen willen van professionals (wensen en behoeften t.o.v. professionals)?
 - a. Hoe zou u door de professionals ondersteunt willen worden (gesprek, coaching, mailing etc.)?
 - b. Welke houding/stijl van professionals zou voor u helpend zijn?

Procesaspecten

Storingen:
Privacy:
Afspraken opnamemateriaal:
Delen in materiaal?

Interviewprotocol jongvolwassenen

Naam:

Datum afspraak:

Leeftijd:

Geslacht:

Duur:

Woonplaats:

Gezinssamenstelling:

Afspraken binnen interview:

Beroep:

Levensbeschouwing:

Inhoud

1. Hoe is de relatie met:
 - a. je ouder(s)
 - b. je eventuele broers en zussen?
2. Wat gaat er goed binnen jullie gezin?
3. Waar maak je je zorgen over binnen jullie gezin? (Bijv. manier van communiceren met ouders, relaties, verwachtingen, zelfstandigheid)
4. Waar maak jij je zorgen over buiten het gezin?
 - a. Loop je hierin ergens tegenaan? Zo ja; wat en hoe ga je ermee om?
5. Wat heb je bereikt over 5 jaar?
6. Zijn er dingen die je aan je huidige situatie zou willen veranderen?
 - a. Zo ja; wat?
 - b. Van wie krijg je hier hulp bij?
 - c. Van wie zou je hierbij hulp kunnen vragen?
 - d. Wat verwacht je daarin van je ouders?
 - e. En wat is dan een belangrijke houding van je ouders?
7. Welke tips zou je ouders willen geven die kinderen hebben van jouw leeftijd?

Procesaspecten

Storingen:

Privacy:

Afspraken opnamemateriaal:

Delen in materiaal?

Interviewprotocol professionals

Naam:

Datum afspraak:

Leeftijd:

Geslacht:

Duur:

Woonplaats:

Beroep/Functie:

Instelling:

Werkervaring:

Inhoud

Topics

- Vragen die ouders van jongvolwassen stellen
- Herkenning van thematieken bij, en signalen van ouders:
 - Doelen in het gezinsleven
 - Behoeften op openheid en gehoord worden
 - Communicatievorm van een ouder met de jongvolwassene
 - Behoeftte naar online hulp
 - Veranderingen in gezinssituaties:
 - Ongehuwde of alleenstaande gezinsvormen
 - Echtscheidingen
 - Belang informeel netwerk en sociale omgeving
 - Toenemende mate aan gebruik van gespecialiseerde (jeugd)zorg
 - Mediaopvoeding
- Herkenning van thematieken bij, en signalen van jongvolwassenen:
 - Doelen in het gezinsleven
 - Communicatie met ouders
 - Rol van vrienden
 - Relaties
 - Autonomie
 - ADHD & autisme
 - Social media
 - Loyaliteit
 - Seksualiteit
 - Criminaliteit
 - Middelengebruik
- Kenmerken van gemeente Barneveld:
 - Belang kerkelijke gemeenschap
 - Sociale cohesie en sociale controle
 - Invloed op vragen en verschil met andere gemeente
- Werkwijze en visie op ondersteuning bij vragen van ouders.
 - Huidige werkwijze
 - Werkzame methodieken, interventies of methoden
 - Persoonlijke werkwijze
 - Benaderingswijze
- Adviezen met betrekking tot opvoedondersteuning die CJG Barneveld kan bieden

Procesaspecten

Storingen:

Privacy:

Afspraken opnamemateriaal:

Delen in materiaal

Privacyverklaring interviews

Voorwaarden interview:

1. Het interview wordt (waar mogelijk) gehouden bij de te interviewen persoon thuis of op het kantoor van Centrum Jeugd en Gezin Barneveld.
2. Het interview vindt plaats in de periode februari – juli 2016.
3. Het interview wordt gehouden door 2 personen, te weten: Angela Slingerland en Christina Mourits
4. De uitkomsten van het interview zullen anoniem verwerkt worden, zodat de persoonlijke informatie niet tot personen herleid kan worden.
5. Er wordt zorgvuldig omgegaan met alle vertrouwelijke informatie. Dat wil zeggen: alleen relevante informatie wordt anoniem aan derden verspreid en gebruikt in het onderzoek.
6. Het interview wordt opgenomen door middel van mobiele telefoon dan wel audioapparaat. Deze opname wordt na de goedkeuring en beoordeling van het onderzoek vernietigd.
7. Het terugkomen op antwoorden of vragen na afloop van het interview is mogelijk via: afstudeeronderzoek15@hotmail.com

Eventuele extra aanvullingen per interview:

Ik ga akkoord met deze voorwaarden.

Datum: _____

Naam:

Handtekening:

Angela Slingerland:

Christina Mourits:

Bijlage 5 - Trefwoorden literatuurstudie

Ouders

2.1 Opvoeden; doelen & idealen	2.2 Ondersteuning aan een jongvolwassene	2.3 Thema's	2.4 Behoeften van ouders t.o.v. de jongvolwassene en netwerk	2.5. Vragen
2.1.1. Opvoedingsstijl	2.2.1 Communicatie (conflicten)	2.3.1 Scheidingen en gebroken gezinnen	2.4.1 Openheid	2.5.4. Informatisering en Media gebruik
2.1.2. Intergenerationele doorwerking	2.2.2. Steunen, sturen en stimuleren	2.3.2. Vrije tijd	2.4.2. Gehoord worden	2.5.5. Allochtone ouders: andere vragen?
	2.2.3 Zorgen en loslaten	2.3.3. Wonen	2.4.3. Betrokkenheid netwerk	
	2.2.4 Plaats autonomie, sociaal gedrag, conformiteit en presteren	2.3.4. Opleiding		
		2.5.3. Relaties		

Jongvolwassenen

3.1 Ontwikkelingsfase jongvolwassenen	3.2 Behoeften	3.3 Beperking	3.4 Thema's
3.1.1 Opgroeien	3.2.1 Autonomie ontwikkeling	3.3.1 ADHD	3.4.1 Social Media
3.1.2 Wijze van communicatie	3.2.2 Loyaliteit	3.3.2 Autisme	3.4.2 Relaties
3.1.3 Ontwikkelingsstadia Marcia			3.4.3 Seksualiteit
3.1.4 Psychosociale fasen van ontwikkeling Erikson			3.4.4 Crimineel gedrag
			3.4.5 Vrienden
			3.4.6 Middelengebruik

Professionals

4.1 Thema's Ouders	4.2 Thema's jongvolwassenen	4.3 Gemeente Barneveld	4.4 Werkwijze en visie
Doelen en idealen	Doelen	Kerkelijke gemeenschap	Methodieken
Behoeften	Communicatie	Sociale cohesie	Interventies
Wijze van communiceren	Vrienden	Verschil andere gemeenten	Methoden
Behoeft online hulp	Relaties		Benaderingswijze
Gescheiden gezinnen	ADHD & autisme		Tips CJG
Plaats netwerk	Social media		
	Loyaliteit		
	Seksualiteit		
	Criminaliteit		
	Middelengebruik		

Bijlage 6 - Definitielijst interviews

Definitielijst interviews met ouders

Opvoeden: doelen en idealen	De doelen en idealen die ouders hebben in de opvoeding van hun jongvolwassen kind.
Normen en waarden	De normen en waarden die ouders hun kinderen hebben willen meegeven in de gehele opvoeding van hun kind.
Christelijke identiteit	Het nastreven van christelijke normen en waarden, de beleving en uiting hiervan in het dagelijks leven.
Relatie ouders	Het wel of niet aanwezig zijn van een liefdesrelatie tussen ouders en de invloed hiervan op het gezin.
Opvoedidealen	Wat ouders zouden willen binnen de opvoeding en de toekomst van hun kind.
Tevredenheid	In hoeverre zij, terugkijkend op de opvoeding die zij gegeven hebben en die zij nog geven, tevreden zijn over deze opvoeding.
Opvoedverdeling	De verschillende taken en/of rollen die een moeder of vader binnen het gezin op zich kan nemen en de invloed daarvan op een jongvolwassene.
Intergenerationele doorwerking	Het doorwerken van de vroegere opvoeding van ouders en de doorwerking van gevoelens, gedragingen en reacties vanuit deze vroegere opvoeding.
Ondersteuning aan een jongvolwassene	De hulp die ouders aan een jongvolwassene bieden of het beste zouden kunnen bieden.
Loslaten	Het loslaten van een jongvolwassene door zijn of haar ouder(s).
Zorgen	De zorgen die ouders kunnen hebben over het opvoeden, het opgroeien of de toekomst van hun jongvolwassen kind.
Verskillende individuen	Hoe ouders inspelen op de verscheidenheid aan karakter, interesses en persoonlijkheid in de opvoeding van hun jongvolwassen kind.
Betrokkenheid netwerk	Hoe ouders steun ervaren van hun vrienden, familie en anderen die dicht bij hen staan en wat zij daarin belangrijk vinden.
Communicatie	De wijze van communiceren tussen ouders en jongvolwassenen.
Relatie met jongvolwassene	Hoe de ouder de verbinding met zijn of haar jongvolwassene definieert.
Voorleven	Door het goede voorbeeld te geven als ouders, normen en waarden willen meegeven.
Financiële ondersteuning	Het helpen van het kind door middel van geld.
Steunen	Het bemoedigen, aanmoedigen en helpen van een jongvolwassene door ouders.
Sturen	Richting geven aan de ontwikkeling en/of keuzes van de jongvolwassene.
Beperking	Hoe ouders omgaan met een jongvolwassen kind die niet goed met de maatschappij mee kan komen doordat hij of zij beperkt is in zijn doen en laten.
Thema's jongvolwassenen	Onderwerpen die jongvolwassenen bezig kunnen houden en ouders ervaren.
Informatisering en mediagebruik	De invloed van het gebruik van sociale media en de toegankelijkheid tot kennis door internet.

Seksualiteit	De rol en invloed van seksuele intieme relaties bij jongvolwassenen.
Vrije tijd	De hantering van vrije tijd door een jongvolwassene.
Relaties	De rol van liefdesrelaties bij jongvolwassenen.
Wonen	De plaats van en behoefte naar 'op jezelf gaan wonen' bij jongvolwassenen.
ADHD	De invloed van een beperking, waarbinnen druk gedrag centraal staat, in het leven van een jongvolwassene.
Autonomie ontwikkeling	De rol en invloed van de vorming naar zelfstandigheid bij een jongvolwassene. Daarnaast de vraag hoe ouders hierin ondersteunen.
Middelengebruik	De rol en invloed van het gebruik van alcoholische dranken en drugs bij een jongvolwassenen en de houding van ouders hierin.
Behoeft professionele ondersteuning	Het wel of geen behoefte hebben aan hulp vanuit de hulpverlening, door ouders.
Contact hulpverleningsorganisaties	De frequentie en beoordeling van het contact dat ouders met hulporganisaties hebben gehad.
Hoogdrempelig	Het moeilijk bereikbaar zijn van hulpverleningsorganisaties.
Kennis	De kennis die een professional moet bezitten volgens ouders.
Sociale kaart	Het belang van de opsomming en vertoning van alle sociale instituten in een gebied.
Vraag naar hulp	Het al dan niet hulp willen hebben bij de opvoeding van de jongvolwassene(n), door een ouder.
Benaderingswijze professional	Wat ouders als werkzame elementen zien in de manier waarop een professional hun aanspreekt en het proces richting geeft.
CJG	Bekendheid en adviezen aan het Centrum voor Jeugd en Gezin te Barneveld.

Definitielijst interviews met jongvolwassenen

Ondersteuningsbehoefte ten opzichte van ouders	De mate waarin jongvolwassenen hulp of steun willen ontvangen van hun ouders.
Communiceren	Het door middel van persoonlijk contact met elkaar in verbinding staan. In het algemeen wordt hier het gesprek mee bedoeld. Het gaat hierbij om de communicatie tussen ouders en jongvolwassenen.
Vrijheid	De manier waarop ouders hun jongvolwassenen de ruimte kunnen geven onafhankelijk te worden en de behoefte van jongvolwassenen hierin.
Steunen	De hulp die jongvolwassenen ontvangen of willen ontvangen van volwassenen of vrienden.
Familierelaties	De biologische verbindingen. Verbindingen tussen ouders en jongvolwassenen of jongvolwassenen en hun broers/zussen.
Relatie ouders	Hoe jongvolwassenen de verbinding met hun ouders definiëren.
Relatie broer/zus	Hoe jongvolwassenen de verbinding met hun broers/zussen definiëren.
Ontwikkeling en opvoeding	De vorming en ondersteuning die jongvolwassenen van hun ouders ontvangen hebben of nog steeds ontvangen.
Autonomie ontwikkeling	De vorming van zelfstandigheid in de jongvolwassenheid
Wijze van communiceren	De wijze waarop men met elkaar in verbinding staat. Hoe het gesprek gevoerd wordt tussen jongvolwassenen en ouders, professionals, partners of vrienden.
Levensbeschouwing	De manier waarop in de opvoeding beleving, uiting en opvattingen zijn gegeven aan religie.
Ruimte individu	Hoe een jongvolwassene als individu zijn/haar plek in het gezin. Daarnaast hoe een individu een geheel kan beïnvloeden en op die manier ruimte op kan eisen.
Thema's	Onderwerpen die centraal staan in de jongvolwassenheid.
Vrienden	Personen waar een jongvolwassene zich verbonden mee voelt. Dit kan door gemeenschappelijke interesses, dezelfde opleiding etc.
Werk/opleiding	Het onderwijs dat wordt gevolgd door de jongvolwassenen. Of welk werk jongvolwassenen hebben. Hoe zij hun dag besteden.
Toekomstbeeld	De verwachtingen en plannen die jongvolwassenen hebben voor de tijd die komen gaat.
Relaties	Verbinding met een partner. Het aangaan van liefdesrelaties staat centraal in de jongvolwassenheid.
Wonen	Wat de woonsituatie is voor jongvolwassenen, en wat hun verwachtingen hierin zijn.
Professionele ondersteuning	De hulp en steun die jongvolwassenen van professionals willen krijgen of al ontvangen.
Contact hulpverleningsorganisaties	Het contact dat opgebouwd is met een professional van een organisatie.
Levensbeschouwing	De manier waarop religie door de jongvolwassene zelf, opgevat, geuit en beleefd wordt. Hoe de jongvolwassene openstaat om hulp te vragen aan of te ontvangen van een geestelijke.

Definitielijst interviews met professionals

Thema's ouders	Onderwerpen die bij ouders centraal staan of veel prioriteit hebben.
Doelen en idealen	De verwachtingen en dromen die ouders hebben in de opvoeding van hun jongvolwassen kind.
Loslaten	Het vrijlaten van een jongvolwassene door zijn of haar ouder(s).
Plaats netwerk	De ruimte die betrokkenen van ouders en/of jongvolwassenen innemen of ontvangen in het steun geven.
Vragen en zorgen	De vragen en zorgen die ouders kunnen hebben over het opvoeden, het opgroeien of de toekomst van hun jongvolwassen kind.
Wijze van communiceren	De wijze waarop men met elkaar in verbinding staat, tussen ouders en jongvolwassenen.
Sturen	Richting geven aan de ontwikkeling en/of keuzes van de jongvolwassene door de ouder.
Relatie ouders	Het wel of niet aanwezig zijn van een liefdesrelatie tussen ouders en de invloed hiervan op het gezin.
Thema's jongvolwassenen	Onderwerpen die centraal staan in de jongvolwassenheid.
ADHD en autisme	De invloed van een beperking in het leven van een jongvolwassene en wat zij daarin nodig hebben.
Werk en opleiding	Het onderwijs dat wordt gevolgd door de jongvolwassenen. Of welk werk jongvolwassenen hebben. Hoe zij hun dag besteden.
Ontwikkeling autonomie	De rol en invloed van de vorming naar zelfstandigheid bij een jongvolwassene. Daarnaast de vraag hoe ouders hierin ondersteunen.
Financiën	Het wel of niet hebben van voldoende economische middelen om in het onderhoud te kunnen voorzien. Daarnaast hoeveel geld erover blijft om (leuke) activiteiten met vrienden te ondernemen.
Vrienden	Kameraden die steun geven aan de jongvolwassenen. Dit kunnen echter ook leeftijdsgenoten zijn die zich voor doen als vrienden, maar juist het ongeluk op het oog hebben.
Rolverdeling ouders	De mate waarin ouders betrokken bij en aanwezig zijn in het leven van een jongvolwassene en welke invloed een ouder uit kan oefenen op zijn/haar jongvolwassene.
Middelengebruik	De rol en invloed van het gebruik van alcoholische dranken en drugs bij een jongvolwassene.
Social Media	De rol en invloed van het gebruik van sociale media bij een jongvolwassene.
Loyaliteit	De mate van toewijding aan ouders, vrienden en/of professionals.
Communicatie	Het door middel van persoonlijk contact met elkaar in verbinding staan. In het algemeen wordt hier het gesprek mee bedoeld. Het gaat hierbij om de communicatie tussen ouders en jongvolwassenen, communicatie tussen jongvolwassenen en professionals of communicatie tussen ouders en professionals.
Behoeften	De wens of verlangen van een jongvolwassene richting ouders.
Seksualiteit	De manier waarop een jongvolwassene praat over of bezig is met seksualiteit.
Vrije tijd	De invulling van vrije tijd door een jongvolwassene.
Relaties	De rol van liefdesrelaties bij jongvolwassenen.

Behoefte ten opzichte van ouders	De behoefte naar ondersteuning of hulp die jongvolwassenen willen of nodig hebben van hun ouders.
Relatie ouders	Hoe professionals de relatie tussen jongvolwassenen en ouders zien en wat hier de oorzaken van zijn.
Gemeente Barneveld	De gemeenschap van Barneveld waar dit onderzoek is uitgevoerd.
Criminaliteit	De mate waarin er wel of geen delinquent gedrag ervaren wordt door professionals in de gemeente.
Kerkelijke gemeenschap	De positieve en negatieve kenmerken die door professionals ervaren worden over de aanhang aan en met de kerk.
Geaardheid/ seksualiteit	De seksuele aantrekkingskracht tot een partner al dan niet van dezelfde sekse.
Sociale controle	Het aanpassen aan en voor elkaar en daardoor sociaal wenselijk gedrag laten zien.
Verskil andere gemeenten	De manier waarop Barneveld onderscheidend is van andere gemeenten.
Aantal jongvolwassenen	De hoeveelheid jongvolwassenen in Barneveld die gebruikt maakt van professionele ondersteuning.
Middelengebruik	Het consumeren van verdovende middelen, alcohol of drugs.
Werkwijze en visie	De manier waarop professionals contact zoeken met jongvolwassenen en hun eigen mening gevormd hebben over methodieken en werkwijzen.
Benaderingswijze	De manier waarop professionals contact zoeken met jongvolwassenen en hen ondersteunen.
Methode	De aanpak en sturing van professionals richting jongvolwassenen.
Interventies	De manier waarop professionals of ouders invloed op de jongvolwassenen uitvoeren.
Tips CJG	Aanwijzingen en adviezen gegeven door collega-professionals aan het CJG.

Bijlage 7 - Labelsysteem interviews

Labelsysteem ouders

Kernlabel	Label	Fragmenten
Opvoeden: doelen en idealen	Normen en waarden	1.1.1, 1.1.2, 1.2.1, 1.2.7, 1.3.1, 1.4.1, 1.4.3, 1.4.6, 1.4.12, 1.4.19, 1.5.1, 1.5.21, 1.6.1
	Christelijke identiteit	1.2.1, 1.2.19, 1.3.1, 1.3.8, 1.6.1
	Relatie ouders	1.2.4, 1.2.16, 1.3.8, 1.3.14, 1.4.9, 1.5.7
	Opvoedidealen	1.1.16, 1.2.5, 1.2.24, 1.3.3, 1.3.4, 1.4.21, 1.5.19, 1.5.21
	Tevredenheid	1.1.4, 1.1.23, 1.1.25, 1.3.2, 1.3.3, 1.5.22, 1.6.2
	Opvoedverdeling	1.1.20, 1.1.22, 1.1.27, 1.3.14
	Intergenerationele doorwerking	1.1.28, 1.2.10, 1.4.5
Ondersteuning aan een jongvolwassene	Loslaten	1.1.12, 1.1.24, 1.1.29, 1.2.2, 1.3.6, 1.3.10
	Zorgen	1.1.12, 1.3.6, 1.3.7, 1.5.16, 1.5.18, 1.5.20, 1.6.4, 1.6.5, 1.6.8
	Verschillende individuen	1.1.5, 1.2.3, 1.3.15, 1.5.3, 1.5.10, 1.5.20, 1.5.23, 1.6.3, 1.6.11
	Betrokkenheid netwerk	1.1.21, 1.1.26, 1.2.6, 1.2.14, 1.2.18, 1.2.21, 1.2.27, 1.3.11, 1.3.17, 1.5.5, 1.5.8, 1.5.9
	Communicatie	1.1.18, 1.1.19, 1.1.30, 1.2.14, 1.2.22, 1.4.2, 1.4.4, 1.4.23, 1.5.2, 1.5.15, 1.5.23, 1.5.24
	Relatie met jongvolwassene	1.1.13, 1.1.18, 1.2.23, 1.3.15, 1.4.4, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.17, 1.4.24, 1.5.14, 1.5.15, 1.5.23, 1.5.24, 1.5.25, 1.6.11
	Voorleven	1.1.3, 1.2.26, 1.3.5, 1.5.2
	Financiële ondersteuning	1.1.7
	Steunen	1.1.8, 1.1.9, 1.5.26, 1.6.3, 1.6.4, 1.6.5, 1.6.9
	Sturen	1.1.10, 1.1.29, 1.4.11, 1.5.2, 1.5.6, 1.5.10, 1.5.12
	Beperking	1.5.3, 1.5.6, 1.5.16, 1.5.25
	Informatisering en Media gebruik	1.2.8, 1.2.9, 1.2.25
	Seksualiteit	1.2.8, 1.2.15, 1.4.22
Thema's jongvolwassene	Vrije tijd	1.2.11, 1.2.12
	Relaties	1.2.15, 1.2.25, 1.2.26, 1.6.6
	Wonen	1.1.16, 1.2.13
	ADHD	1.1.6
	Autonomie ontwikkeling	1.1.14, 1.6.6
	Middelengebruik	1.4.10, 1.4.22, 1.5.11

Behoeft professionele ondersteuning	Contact hulpverleningsorganisaties	1.1.11, 1.1.35, 1.2.17, 1.4.14, 1.4.20, 1.5.4, 1.5.12, 1.6.7
	Hoogdrempelig	1.2.20, 1.3.13, 1.3.16, 1.6.7, 1.6.15
	Kennis	1.2.28, 1.3.18, 1.5.28, 1.6.12
	Sociale kaart	1.1.31, 1.1.32, 1.2.28, 1.6.14
	Vraag naar hulp	1.1.15, 1.1.33, 1.1.34, 1.4.13, 1.5.17, 1.5.27, 1.6.12, 1.6.14, 1.6.15
	Benaderingswijze professional	1.1.17, 1.1.32, 1.1.35, 1.4.15, 1.5.27, 1.5.29, 1.6.12, 1.6.13
	CJG	1.1.35, 1.2.17, 1.3.12, 1.4.16, 1.5.4, 1.6.10

Labelsysteem jongvolwassenen

Kernlabel	Label	Fragment
Ondersteuningsbehoefte ten opzichte van ouders	Communiceren	2.1.15, 2.3.12, 2.3.14, 2.5.2, 2.5.7, 2.5.9 2.6.24
	Vrijheid	2.1.15, 2.4.13, 2.4.15, 2.6.19, 2.6.21
	Steunen	2.3.12, 2.3.13, 2.4.11, 2.4.13, 2.6.2, 2.6.19, 2.6.20, 2.6.21
Familierelaties	Relatie ouders	2.1.1, 2.1.2, 2.1.4, 2.2.1, 2.3.2, 2.4.1, 2.5.1, 2.5.3, 2.5.5, 2.5.12, 2.5.13, 2.6.6, 2.6.11, 2.6.18,
	Relatie broer/zus	2.1.3, 2.2.2, 2.3.3, 2.3.4, 2.4.2, 2.5.3, 2.6.3, 2.6.4, 2.6.6
Ontwikkeling en opvoeding	Autonomie ontwikkeling	2.1.7, 2.1.9, 2.2.5, 2.3.15, 2.3.16, 2.4.12, 2.6.22, 2.6.23
	Wijze van communiceren	2.1.8, 2.1.20, 2.1.21, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5, 2.3.1, 2.3.7, 2.3.16, 2.4.3, 2.6.7, 2.6.13
	Levensbeschouwing	2.1.5, 2.1.6, 2.1.16, 2.3.16
	Ruimte individu	2.3.5, 2.3.6 2.3.10, 2.3.11, 2.4.5, 2.4.6; 2.6.5,
Thema's	Vrienden	2.1.10, 2.1.17, 2.1.18, 2.1.19, 2.4.8, 2.5.8 2.6.10, 2.6.12
	Werk/opleiding	2.1.11, 2.1.14, 2.2.6, 2.3.9, 2.4.9, 2.4.10, 2.5.4, 2.5.6, 2.5.8, 2.5.10, 2.6.8, 2.6.9
	Toekomstbeeld	2.1.12, 2.1.13, 2.2.6, 2.3.8, 2.3.9, 2.4.4, 2.4.9
	Relaties	2.2.6, 2.3.9, 2.4.8, 2.4.9, 2.6.10
	Wonen	2.5.11, 2.6.8
Professionele ondersteuning	Contact hulpverleningsorganisaties	2.6.14, 2.6.16
	Levensbeschouwing	2.6.15, 2.6.17

Labelsysteem professionals

Kernlabel	Label	Fragment
Thema's Ouders	Doelen en idealen	3.1.8, 3.1.33
	Loslaten	3.1.8, 3.1.9, 3.1.18, 3.1.37
	Plaats netwerk	3.1.8, 3.1.9, 3.1.10
	Vragen en zorgen	3.1.11, 3.1.12, 3.1.14
	Wijze van communiceren	3.1.17, 3.1.18, 3.1.30, 3.1.37, 3.1.40, 3.2.3, 3.2.4, 3.2.5, 3.2.6, 3.3.22
	Sturen	3.1.20, 3.1.30, 3.2.6
	Relatie ouders	3.2.7, 3.3.22
Thema's Jongvolwassenen	ADHD & autisme	3.1.3, 3.1.4, 3.1.5, 3.1.13, 3.2.21
	Werk en opleiding	3.1.3, 3.1.4, 3.1.6, 3.1.7, 3.1.13, 3.2.11, 3.3.10
	Ontwikkeling autonomie	3.1.5, 3.1.25, 3.1.27, 3.2.2, 3.2.19, 3.2.20, 3.3.3, 3.3.11
	Financiën	3.1.6, 3.1.7, 3.1.23, 3.3.11
	Vrienden	3.1.7, 3.1.23, 3.2.16, 3.2.17, 3.3.7, 3.3.19
	Rolverdeling ouders	3.1.19, 3.1.31, 3.1.22
	Middelengebruik	3.1.23, 3.1.27, 3.3.5, 3.3.10
	Social Media	3.1.23
	Loyaliteit	3.1.23, 3.1.24, 3.2.14
	Communicatie	3.1.24, 3.2.2, 3.2.12
	Behoeften	3.1.26
	Seksualiteit	3.1.35
	Vrije tijd	3.3.7
	Relaties	3.2.18
	Behoeftte ten opzichte van ouders	3.2.13
	Relatie ouders	3.3.10, 3.3.11
Gemeente Barneveld	Criminaliteit	3.1.31
	Kerkelijke gemeenschap	3.1.34, 3.2.23, 3.2.24, 3.2.25, 3.3.4, 3.3.14, 3.3.15, 3.3.16
	Geaardheid/ seksualiteit	3.1.34, 3.3.16
	Sociale controle	3.1.34, 3.2.23, 3.3.18
	Verschil andere gemeente	3.1.36, 3.3.4, 3.3.17, 3.3.18, 3.3.21
	Aantal jongvolwassenen	3.3.1, 3.3.13
	Middelengebruik	3.3.4, 3.3.6
Werkwijze en visie	Benaderingswijze	3.1.1, 3.1.15, 3.1.16, 3.1.28, 3.1.29, 3.1.32, 3.1.38, 3.1.39, 3.2.1, 3.2.8, 3.2.9, 3.2.10, 3.2.22, 3.2.27, 3.2.29, 3.3.8, 3.3.9, 3.3.24
	Methode	3.1.1, 3.1.2, 3.1.16, 3.1.38, 3.1.39, 3.2.9, 3.2.15, 3.2.26, 3.3.2, 3.3.12, 3.3.20, 3.3.23
	Interventies	3.1.28, 3.2.8, 3.2.22, 3.3.8, 3.3.9
	Tips CJG	3.1.41, 3.2.28, 3.2.30, 3.3.25, 3.3.26

Bijlage 8 - Extra informatie ADHD en autisme

Meer informatie over ADHD

Boeken:

- J. Kooij (2002), Amsterdam
ADHD bij volwassenen
- Dieter Baeyens & Steven Stes (2014), Leuven
(Jong)volwassenen met ADHD
- R.A. Barkley (2001), Lisse
Diagnose ADHD: Een gids voor ouders en hulpverleners

Website:

- Steunpunt ADHD:
<http://www.steunpuntadhd.nl/>
- Gezondheidsraad: informatie en link naar rapport 'Diagnostiek en behandeling van ADHD'
<https://www.gezondheidsraad.nl/nl/taak-werkwijze/werkterrein/optimale-gezondheidszorg/diagnostiek-en-behandeling-van-adhd>
- Artikel 'De bouw van de hersenen bij adolescenten en jongvolwassenen met ADHD'
www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/assets/articles/57-2015-8-artikel-bralten.pdf

Meer informatie over autisme

Boeken:

- E.H. Horwitz, C.E.J. Ketelaars, A.M.D.N. van Lammeren (2010), Assen
Autisme spectrum stoornissen bij normaal begaafde volwassenen
- Caroline van der Velde (2007), Amsterdam
Pubergids autisme
- Caroline Schuurman (2010), Amsterdam
Cognitieve gedragstherapie bij autisme

Website:

- Artikel Kennislink (2015) 'Ieder geval van autisme is uniek'.
<http://www.kennislink.nl/publicaties/ieder-geval-van-autisme-is-uniek>
- Artikel Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 'Autismespectrumstoornissen bij volwassenen'
<https://www.ntvg.nl/artikelen/autismespectrumstoornissen-bij-volwassenen/volledig>
- Artikel Kennislink (2006) 'Autisme beïnvloedt het hele brein'.
<http://www.kennislink.nl/publicaties/autisme-beinvloedt-het-hele-brein>